This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DB
879
.N15
B18
1856

A 477879 DUPL

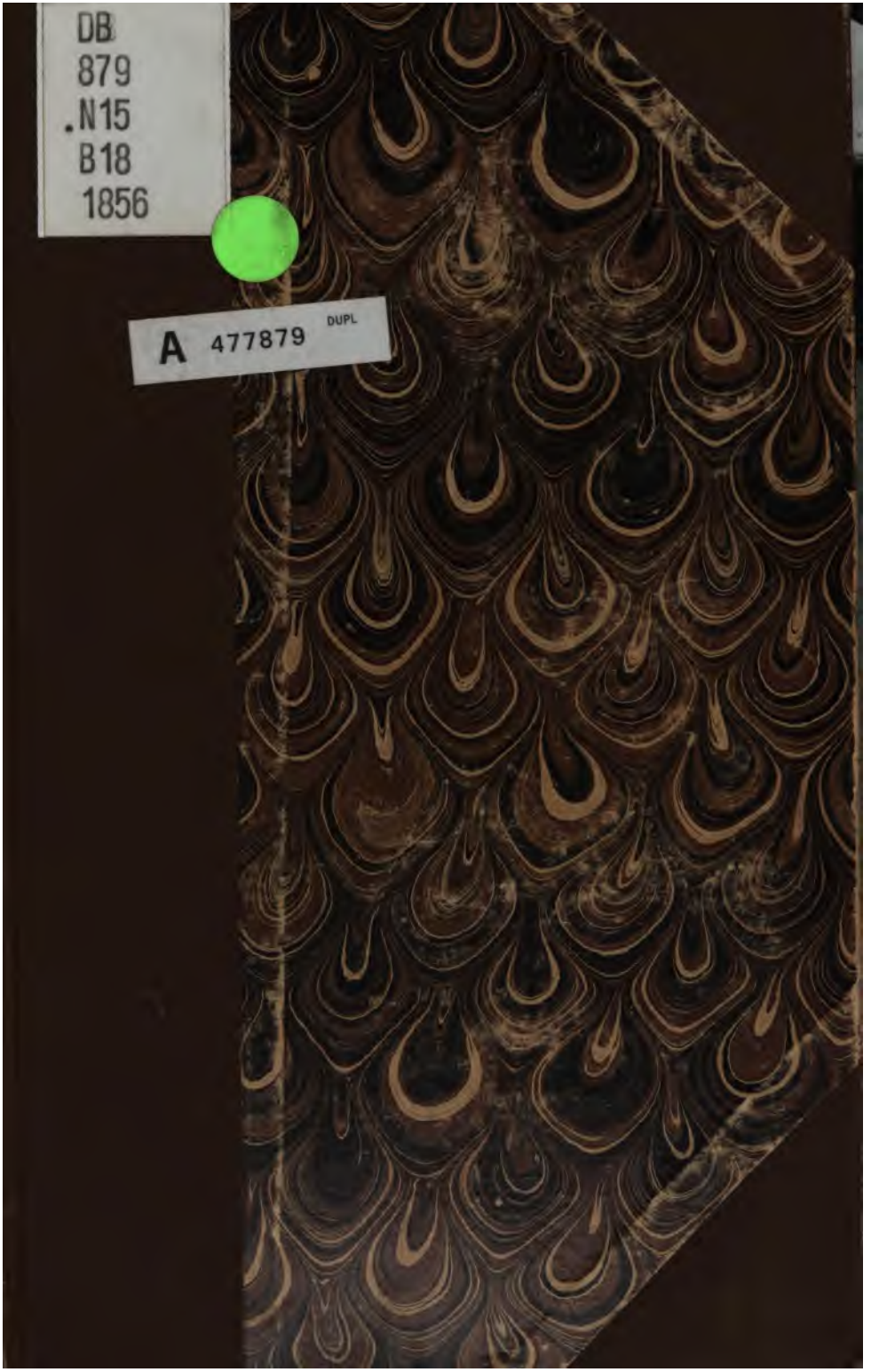

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
1817

TÖRTÉNETI EMLÉKEK

A MAGYAR NÉP KÖZSÉGI ÉS MAGÁN ÉLETÉBŐL

A XVIII-dik SZÁZAD VÉGEIG.

KIADJÁK

LUGOSSY JÓZSEF, SZABÓ KÁROLY, SZILÁGYI ISTVÁN

ÉS

SZILÁGYI SÁNDOR.

I. KÖTET.

NAGY-KŐRÖSI KRÓNIKA.

N. KŐRÖSÖN, 1856.

A KIADÓK SAJÁTJA.

NAGY-KŐRÖSI KRÓNIKA.

IRTA

BALLA GERGELY.

JEGYZETEKKEL S OKLEVÉLTÁRRAL ELLÁTVA

KIADTÁK

SZABÓ KÁROLY és SZILÁGYI SÁNDOR.

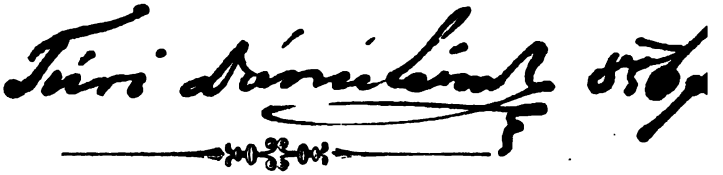

KECSKEMÉTEN, 1856.

SZILÁDY KÁROLY KÖNYVNYOMDÁJA.

DB
879
.N15
B18
1856

154707-806

ELŐSZÓ.

Balla Gergely jelen krónikája, mellyet Nagy-Körös levéltárából a város érdemes polgármesterének és tanácsának szives közlékenysége és fölhatalmazása folytán ezennel közzé teszünk, eddig N. Körös miveltebb polgárain kivül csak igen kevesek előtt lehetett ismeretes, s bár ezek által helyi érdekből figyelemre volt is méltatva, irodalmunkra nézve folyvást haszonvétlenül lappangott.

Mi midőn ez iratot átlapozván, magunkat annak kiadására elhatároztuk, azon érdek és élénk részvét kielégítésén feljül, mellyet N. Körös polgáraiban városunk mult századokbeli községi életének s főbb viszontagságainak emléke iránt tapasztaltunk, különösen azon szempontból indultunk ki, hogy hazai történetirodalmunkat egy eddig ismeretlen s több tekintetben figyelmet érdemlő emlékirattal gazdagítsuk.

Ha nem becsüljük is túl történetirodalmunk ez általi nyereségét, annyit reménylünk a figyelmes olvasó el fog ismerni, hogy hazánknak a török uralom allatti viszonyaira, mellyek kellő részletességgel tárgyalva s ismertetve mind eddig nincsenek, krónikánk s az chez mellékelt török oklevelek, mellyeket a vá-

ros levéltárában találtató eredetieknek a jeles Repiczky János által eszközölt fordításaiból szemeltünk ki, tetemes világot vetnek. S a mellett hogy krónikánk a közelebb mult két századi népélet ismeretére becses adatokat nyujt, a mult század történeteinek némi részleteire nézve, millyenek az 1707. és 1708-diki kecskeméti s körösi események, az 1735-diki tiszántúli népmozgalom, az 1739-diki pestis, forrásúl, még pedig némi részben első s csaknem egyedűli részletes forrásúl használható.

Örömest vállalkozánk tehát e krónika kiadására, nyereségűl tekintve irodalmunkra nézve, hogy a múlt századi magyar irók sorába, épen azon korból, mellyből aránylag olly kevés magyar történetirati emlékünk van, egy eddig nevéről sem ismert irót igtathatunk, s e férfiúnak, kinek kopott sírköve a körösi temetőben rég ismeretlenül hever, munkája kiadásával az irodalmi téren maradandóbb emléket állíthatunk.

S ezzel áttérünk krónikánk szerzője Balla Gergely életrajzának rövid előadására, követve föként azon adatokat, mellyet szerzönk unokájának az irodalmunkban ismert nevü Balla Károly urnak, szívességéből nyertünk.

Balla Gergely születési évét 1710-re helyezhetjük; legalább a város levéltárában létező bizonyos permásólatban, mellyben szerzönknek, akkor második birónak, 1758-ban hit alatt tett tanúvallomása is olvasható, életkora „circiter 48 annorum“ szavakkal van meghatározva; miből egyszersmind az is kitünik, hogy születésidejét ön maga sem tudta egész bizo-

nyossággal. Atyja hasonlóan Gergely körösi lakos volt, kit 1708-ban a város védelme közben a rácz ok, — mint szerzönk bőven előadja, — csaknem halálra vagdaltak, de a ki sebeiből fölépülvén még 1743-ban is élt.

Az ifjú Balla Gergely iskolai pályája végeztével a hazai törvény tanulására adván magát, e végett az akkori szokás szerint mint patvarista 1730-ban Pozsonyban, 1731—1734-ben pedig Bécsben, igen hihetőleg Dömjén Gergely akkori agens oldala mellett, kivel később mint körösi jegyző is jó viszonyban volt, szerzett magának gyakorlati ismereteket. Ez időben vetette meg mintegy 2000 kötetből állott könyvtárának alapját, mellyet az azonkori latin, magyar, német, franczia és olasz jelesebb munkákkal gondosan gyarapított. Bécsből 1735 körül szülő földére N. Körösre vissza térvén, itt előbb mint jegyző utóbb mint biró hosszas ideig hivataloskodva a községi ügyek intézésére tetemes befolyást gyakorolt. Mint születésének ugy halálának idejét sem határozhatjuk meg pontosan; a velünk közlött iratokból azonban annyi bizonyos, hogy 1772-ben még életben volt.

Halálával könyvtára, csekély kivétellel, idősb fia Antal birtokába került, s ennél látta még 1813-ban Balla Károly, szerzönknek Zsigmond fiátóli unokája a körösi krónika eredeti kéziratát, melly hihetőleg akkor veszett el, ha ugyan még addig megmaradt, midőn 1852-ben az említett Antal unokája, szép apja Gergely könyvtárát, annak számos latin, magyar és német kézirataival együtt, mellyek közöl azonban

a velünk közlött czímek után ítélve talán csak a „Fragmenta Viennensia“ czimű birhatott némi érdekkel, elárverezteté.

Mi e szerint az eredeti kézirathoz jutni nem reménylhetvén, a városi levéltárban létező ujabbkori másolat után adtuk e krónikát, szemmel tartván azonban különösen a szöveg gyakran ingadozó helyesirási szabályaira nézve azon az eredetivel közel egykorúnak látszó másolatot is, mellyet egy itteni ügybarátunk szivességéből volt alkalmunk használhatni.

N. Körösön majus 6-dikán 1856.

A kiadók.

NAGY-KŐRÖSI KRONIKA.

hol most a város fekszik, teljes lévén vizekkel és erdőkkel, csaknem annyira mint az alsó gát mellyékén egy darabon, a hol Cseplész János, Erdös Mihály és Csete János nemes embereknek majorjai vagynak, azon nevezett Scythák által formáltatott egy falu, mely Scythiai nyelven neveztetett általok *Ents*. Annakutánna Árpád fejedelemtől számosabban a Scythák kijárván Entsre, örvendezték az ott lehető lakásokat, és hamar időn többesedvén, a lakosok feleségeiknek és gyermekeiknek nagyobb bátorságot szerezni kivánván, sokan a későbben jövő emberek közzül a körösfákkal teljes erdőkben csináltanak maguknak gunyhókat és házakat, a hol mostanában a templom, városháza, és több partos helyek voltanak és vagynak, azokon lett megtelepedések, mellyért is a helység annakutánna *Körös*nek neveztetett. Ezen általok megszállott helységnek és városnak örök emlékezetül czimert adott, egy körösfának formáját, mellyet mind e mai napiglan a város tart. Illyen módon Körös városa megépült, Ents pedig elpusztult, hanem egy ivó kútjok megmaradott, melyet mind e mái napig is Entsi kútnak hívnak, és a városnak nagy része ivó vizet onnan hord magának. *)

---

*) Mikor alapíttatott Kőrös városa, adatok hiányában meghatároznunk nem lehet. A város nevének az itt diszlett körösfáktól származtatása igen is elfogadható; azt azonban hogy Kőrös már Árpád alatt meg lett volna szállva, szerzőnk csak gondolomra állítja; hogy pedig mai pecsétét Árpádtól nyerte volna, olly világos tévedés, mellyre szerzőnket csak szülő városának kiemelésébeni túlbuzgósága vihette. — Legrégibb oklevél, mellyet Kőrös multjára nézve idézhetünk, Zsigmond királynak 1423-ban kelt védlevele némelly Kőrös és Kecskemét körüli kún helységek részére, mellyben a király Ilosvai György zólyomi főispánnak és Györkei Lőkös-, László- és Jánosnak, valamint az általok bírt Kőrös helységében levő tisztjeiknek és vámszedőiknek megparancsolja, hogy a kúnokat háborgatni, letartóztatni s Kőrös hely-

Annakutánna a kilenczedik századnak vége felé Geyza magyar fejedelemsége alatt a keresztyén vallás gyökeret vert magának a magyaroknál, mert ez a fejedelem Albert nevű püspök által megkereszteltetvén, papokat és tanítókat hozott bé az országba. Ennek fia István, ki is annakutánna királyságot ért, megkereszteltetett.

Ez időben a körösiek keresztyén vallásra tértenek. Ez az Albert volt egy cseh nemzetből való prágai püspök, a ki Geyza idejében Magyarországra menvén, megkeresztelte István első magyar királyt is, tanítván a magyarokat a keresztyén hitre, mellyre nézve magyarok apostoloknak és patronusoknak is tartották, sőt első esztergomi érseknek is: de ezek igen bizonytalanok s az ő életének másutt való folyásával megegyeztetni nem lehet*). Nagyobb hitelre méltó inkább:

Minekutánna Sz. István király A° C. 989 **) királyságra emeltetnék, azonnal az egész Magyaror-

---

ségében és Kecskemét városában, mint a kúnokra nézve idegen bíróság előtt, elitélni ne merjék. Ez oklevél eredetije a jászkún kerületi levéltárban van; a Kecskemét városi levéltárban levő másolatról egész kiterjedésében közli azt *Hornyik János „Kecskemét viszonya a Kis-Kúnsághoz"* czimű értekezésében (Új Magyar Muzeum 1853. I. köt. 329—331 l.) Másik legrégibb Körösre vonatkozó oklevél ugyancsak Zsigmondtól 1435-ben kelt; ebből kitűnik, hogy Körös ekkor, mint királyi birtok több más jószágokkal, Zsigmond által Özdögei Besenyő Miklósnak volt elzálogosítva. Lásd: *Fejér, Codex Dipl. Hung. X. d. VII. köt. 653 l.* Mind két levélben Körös még mint falu (possessio) említtetik.

*) *Schmitt, Archiep. Strigon I. 3.* említi azon irodalmi vitákat, melyeket a 17- és 18-dik század irói Albert esztergomi érsekségére vonatkozólag folytattak. De Szőrényi Sándor munkája Nova Series e kérdést annyira eldönti, hogy Albertet már *Pray Hierarchia* sem említi az eszt. érsekek közt.

**) Hibásan 1000 helyett.

ság pogány vallásból keresztyén hitre többnyire erőszakkal térittetett, püspökséget, prelatúrákat és más pápista keresztyénekhez tartozó belső papi hívatalokat és rendeléseket szerzett volna, parancsolt templomokat is építtetni, azoknak kiváltképen, a kik már magok lakóhelyekben megszaporodtanak; azon szoros királyi parancsolathoz a körösiek is magokat alkalmaztatván, úgy építették ezt a templomot tornyával együtt, mely mostan is megvagyon, a templom nem volt ugyan olyan nagy mint mostanság áll, de a torony maga előbbi állapotjában és magosságában meghagyatott. A jó helységek papi renden valóknak kiadattak, hogy akármelly szerzetből valók ott magoknak házakat építtethetnek, és általok taníttathassanak a keresztyén vallásra, mellyek közt, meg lehet engedni, hogy Körösön is klastromnak való hely meg volt engedve, de bizonytalan, mert sohol a városon ollyas épületnek nyoma nem találtatott. Mások külömböző dolgokat emlegetnek, de minthogy bizonytalan mind ez ideig régi eleinknek vélekedések, azokrúl én is hallgatni kívánok; hanem az bizonyos, hogy a több ország lakosival Körös városa a pápista keresztyén vallást bévette. A toronynak két kő szegelet oszlopinak tetején napnyugotra két felől vas rúdak látszattak ki, mellyeket gyermek korombán magam is úgy láttam lenni, némellyek azt állították, hogy azokban a vasakban hajdant darab kövek voltanak, mellyek valamelly kép formákat mutathattak, azután a magistrátus által a vasak rontattak.

A templomot tornyával együtt ha nem magok a körösiek építették volna, hanem valamelly püspök, vagy más egyházi renden lévő tehetséges személy, valamellyik káptalanban vagy is Conventben valahol ott eddig róla irás találtatott volna, de sohol azok, a kik már az iránt felkeresésében magokat fárasztották, semmit sem találtanak, históriákból is, vagy más emlékezetre méltó dolgokat írott könyvekből ez

ideig ki nem nyomozhatták, holott többnyire a jeles emberek által Isten dicsőségére emelt kápolnáknak kivált templomoknak dícséretre méltó buzgóságos cselekedetek és építtetések a következendőknél hogy emlékezetben hagyattatnának, írásban, vagy is nyomtatásban szoktak béfoglaltatni.

A városon kivül is egyes körakásbeli épületek voltak, mellyek az útazó emberek kedvéért kiváltképen az idönek akkori állapotja úgy hozván magával azoknak oldalaiban az Istennek, és a szentek minden napon való tisztelet gyakorlásáért képek voltanak. Minden neműi dolgaikban, ha miben megszorúltanak a kőrösiek, egyenesen a királynak tudtára adták, és mint egyenesen királyi házhoz tartozó város népe Magistratusa által folyamodott, mert más urat a királyon kivül nem ismert, mellyet a kövétkezendő dolgoknak magyarázatjából megmutatni kivánok. *)

Szent István király halála után, melly volt 1038-ik esztendöben, következő királyok nem sokat gondolván a szerzetesekkel csak veszekedtek, és belső gyülölséget tévén a Magyarokkal, mivel nem is szinte Magyarok, hanem Német nemzetből valók valának, mint Péter, Aba **); azok után András király követ-

*) Zsigmond király 1423-ki levele szerint Ilosvai Miklósnak és a Györkeiknek Kőrösön tisztjeik és vámszedőik is voltak ugyan: azonban igen hihető, hogy ök Kőröst csak mint elzálogosított királyi jószágot bírták, mint ez Özdögei Miklósra nézve Zsigmond király 1435-ki leveléből, hol Kőrös, mint királyi birtok (possessio nostra) említtetik, kétségtelen.

**) Úgy látszik, hogy szerzönk Abát, az Árpáddal bejött Ed és Edömér kún vezérek utódát, nem tartotta magyarnak: holott kún és magyar közt a legrégibb időtől fogva nemzetiségi különbség nem létezett, külön kún nyelv soha nem volt, s a kúnok beszéde, mint maig is utódaiké, a székelyek és palóczoké, csak szójárásilag különbözött a magyarokétól.

kezék 1047-dik eszt.-ben. Ez magyar volt ugyan, de ezzel is olly szövetséget tevének a magyarok, hogy a scythiai pogány hitet engedné meg nékiek, mert azt mondják vala az óltátólan fogva jó szerencséjök nem volna, mi ólta keresztyénekké lettenek, mellyre a király maga is reá állott, és ennek a királynak idejében többnyire a szerzetesek levágattattak, klastromok, templomok lerontattak, elpusztíttattak, söt még a püspökök is magok hívataljokban nehezen maradhatának meg. A többek közzül Gellért nevü csanádi püspököt emlékezetben lehet hozni, kit a magyarok Budánál egy talyigára kötözvén az hegyre, mely most *Tobány* rácz város *) felett vagyon, felvonatták, és a hegy tetéről a Duna felöl leeresztették, mely hegyet mind ekkoráig Sz. Gellért hegyének neveznek minden renden lévő emberek.

Ennek a királynak nagy hadakozása lön Harmadik Henrik császárral az említett Péter király haláláért, ki is azon az helyen, az hol most a Vértes vagyon, keményen megveré a németeket, úgy hogy patak formán folyna az ellenség vére, mely darab földet az holott harczoltanak, azólta hívják *Vértes*nek **); mely veszedelmét megértvén népének Henrik császár, követek által András királylyal megbékéllett. Söt a békességnek nagyobb erősségére nézve a császár maga a leányát Zsófiát András királynak Salamon nevü fiának feleségül adá. Igy András király királyságában megerősödvén, szerencsés hadakozási után a magyarokat a keresztyén vallásnak bévételére kényszeríté, mely meg is lett. Igy próbálták meg hogy keresztyének-e vagy sem? Vizkereszt napján a királyi parancsolat szerént a pap minden ember házához menjen el a kereszttel, valami áldást

*) A mai Buda városának *Tabán* nevü része.

**) Régi krónikáink szerént e hegyláncot a szétvert németek itt elhányt vértelről nevezték *Vértes*nek.

mondjon, akkor kitanúlja, ki a keresztyén, ki nem? és ezért a fáradságáért a papnak adjon minden gazda valami alamizsnát, és másodszor mivel velegyesleg vannak a keresztyének a pogányokkal, a melly helységekben keresztyének vannak, azok az útczákon, kereszt útakon keresztet emelnének, és azzal mutatnák meg magokat keresztyéneknek lenni. Már a hol az nem találtatott, az útazó emberek is megmondották, hogy azon helységbeliek nem volnának keresztyének.

Minekutánna mind ezen említett királyoknak változásaik végben mentenek volna, nem akarnám elhallgatni Lajos királynak idejében, sőt annak utánna is Zapolya János *) királynak és következőképen Ferdinand első ugyan magyar királynak idejek alatt Nagy Körös városa miképen ment el a pápista vallásrúl a reformata vallásra? mellynek is lerajzolása avagy írása az alább írt módon következik:

A° 1519. A midőn Magyarországban Lajos király uralkodnék, a római imperiumban ötödik Károly császár volna Imperator, ennek uralkodása alatt lett a reformatio illyen módon. Tizedik Leo pápának parancsolatjábúl Arcemboldus és ennek Vicariusa Tetzelius János barátnak adódtak Indulgentiák kezekben, hogy az egész római imperiumban azokat nagy summa pénzen árúlván, ki ki a minéműt kivánna adná el, melly által a vévő lelke idvességét megnyerné, melly dolog az egész vallásnak nagy kissebbségére lőn.

---

*) Szerzőnk, mint a XVII. és XVIII-dik század legtöbb irói, hibásan ír *Zapolyát* a helyes *Szapolyai* helyett. Ezen család *Zapolye* nevű Horvátországgal határos helységből származott s innen vette nevét, melyet a XVI. századi Heltai Gáspár, Görcséni Ambrús deák, és Valkai András, kik a két utolsó Szapolyaival, János királylyal és János Zsigmonddal, egykorban éltek, magyar nyelven írt munkáikban, a szerént mint az akkor divatozott, mindig *Szapolyai*nak írnak.

Ennek ellene állott és prédikált legelsöben is Saxonia országban *Luther Márton* augustinus barát, és azon indulgentiák ellen disputátiót tett és thesesekben vagy kérdésekben foglalván nehézségeit nyomtatásban német és deák nyelven közönségessé, és azok szerént kinek kinek nyilvánságossá tette, mint kellessék hinni minden keresztyén embernek? Midön ő néki meg nem feleltek volna, ő is mint nyelves predikátor mindenütt vélekedéseit hirdetvén, elhitette magával, hogy az ő beszéde és tudománya igaz volna: sőt az egész községgel is megerösítette, hogy úgy vannak minden vallásbeli kérdések és feleletek, a mint ő állítja, azt többnyire szent írással is kész volt közönséges helyeken elöl magyarázni, és meg is bizonyítani. Hallván ezeket a Luthernek közönségessé tett prédikállásait nem csak a köznép, hanem maga Fridericus Saxoniai Elector és a Hassiai fejedelem, annyira megnyerettettek Luthernek prédikálási után, mind vallását bévették, hogy Lutheristáknak és nem pápistáknak neveztettek. Ezen vallás hirtelen eláradott, és mindenek előtt kellemetes lett; mellyet midön a római pápa észrevett volna, csilapította mindjárt a Római Imperátor ötödik Károly császár által. Az igaz hogy ellenek támadott, és az imperiumban le akarta volna csendesíteni; de gyengén bánván vélük annyira elhatalmazott, hogy már nem is birhatna ellenük hatalmával; azért is a császár Augspurg imperialis városában gyülést hirdetett, az hol is belső külső személyeknek egybengyülések lévén ott az egész imperiumbeli püspököknek általa a dolog kérdésre vétetödött, holott nem hogy Luthernek tudománya eloltódott volna, söt inkább a pápista vallásnak megsértödésével gyarapodott; és hogy legkissebben is az imperialis förendek által ne rongáltassanak, az ellen a gyülésben protestaltanak, mellyre nézve is protestansoknak neveztettek. A Luther Mártonnak s tudományának minden czikkelyei rendben vétetödvén leírattat-

tak, publikáltattak és ki is adattattak Augspurg nevű városban, mellyért is Augustana Confessiónak neveztetett, mellynek titulussa mind e mai napig a keresztyének között fent maradott s fenn áll.

Az időben Magyarországbúl és Erdélybűl a kereskedők közzűl magok nyereségeknek kedvéért sokan megfordúltanak mind Saxoniában mind pedig más imperialis híres városokban, a mellyekben Luther Mártonnak tudománya közönséges helyeken prédikáltatott és taníttatott, sőt az oskolákban is tanítók által a kisdedeknek szájokba nyomattatott, s minden módon oktattatott, könyvek kinyomtattatván közönségessé tétettek, és árultattak; ezek is mintegy újságon kapván, magoknak is sok könyveket vettenek, és ide Magyarországban és Erdélyben béhoztak, mutogatták, hintegették, belső és külső személyeknek osztogatták, sőt magok gyermekeit is lassan lassan arra taníttatták, elannyira hogy a pápista vallástúl mind az öreg emberek, mind az ifjak és kissebbek elállottak. Magyarországban Sátorallya-Ujhely városában Siklósi Mihály nevű ember által legelsőben is taníttatott ezer ötszáz huszonkettődik esztendőben.

Erdélyben két plebánusok magok vallását elhagyván azok tanították közönséges helyen. Melly dolgot megtudván az akkori Primás Esztergomi érsek Szathmári György, Lajos királynak nagy panaszolkodva beszéllette, minémű szakadások a vallásban mind Magyarországban mind Erdélyben legyenek? A király ezen megindulván, az Erdélyben pápista vallásukat elhagyott két plebanusokat Budára citáltatta, kik is eljöttenek a király parancsolatjára, de többé vissza nem mentenek, mert nem is bocsáttattak. A vallásnak elnyomattatásáról való királyi parancsolat is ment ki az Erdélyiekhez A° 1522. mely költ Feria 4-ta post Dominicam Laetare.

Annakutánna pedig 1523-dik esztendőben Lajos

király megént másik parancsolatot adott ki a Lutheranusoknak elnyomattatásárúl a Clerusnak instantiájára Budán, mellynek értelme ez vala: Hogy az új vallásrúl való könyvek mind szedettetnének el, és égettetnének meg. A primás is írt Szebenben levelet a szebenieknek, emanalt die 15. Augusti 1524, hogy Saxoniábúl a kalmárok által oda vitt Zsoltáros könyveket, catechismusokat sub poena excommunicationis szedjenek öszve, és égessék meg, hogy senki azt ne olvasná, annál is inkább magának megtartani ne merészelné. Mellyet valamentire véghez vitt a szebeni tanács, de sem Magyarországban, sem Erdélyben le nem csendesíthették; azért is 1525-ben országgyűlést rendelt a király a Rákos mezejére, melly gyűlésben az végeztetett: hogy a Luther tanítványi és vallását követöi az országbúl kiűzettessenek, és nem csak a papi rendek, hanem a világi fő rendek által is szabadon megfogattathatnak és megégettethetnek.

Igy mennél jobban tilalmaztatott annak bévétele, annál inkább gyarapodott; mert ebben az esztendőben Budán Gryneus Simon és Vinshenius *) Vitus tudós fő doctorok által, a kik még Mátyás királytól megmaradott bibliothekának praefectusi és gondviselői voltanak, ez a tudomány általok oskolában taníttatott, de ott sokáig a királynak tilalma miatt nem maradhattak. Gryneus Basileában ment philosophiae professornak, Vitus pedig Vittembergába ment görög [illegible] tanítására, mindketten magok vallását megtartottak. Sáros Patakon Kopácsi István predikállotta az evangveliumot.

A vallásnak elterjedése Magyarországban könyvben megesett, és szabadságot vett magának a király [illegible] halálával, mert második Lajos király, [illegible] veszedelmes állapotjáról már emlékeztünk,

*) [illegible] (ad annum 1523) s *Ribini Memorab.* [illegible]snak írják.

1526-dik esztendőben Szulimán török császárral nyaka vágó Sz. János napján a Mohács mezején megütközvén, ki is csak huszonnégyezer emberrel lévén a Cselepataka sáros vízben szoríttatott, ott meg is holt, melly harczban az esztergomi érsek, kalocsai érsek, váradi püspök, pécsi püspök, csanádi püspök, az országnak fő rendei, nemessei egy órában az országnak nagy siralmára és elfelejthetetlen bánatjára elvesztenek.

Mivel azért az ország állapotjának oszlopi elhullottanak, nem volt a ki keményen oltalmazta volna már az országban bévett pápista vallást, ezért is ugyan taníttatott városokban, falukban, és mint újságon kapván a nép, a pápista vallást elhagyta, és más vallásnak tanúlására adta elméjét és erejét, annál is inkább, hogy Lajos királynak halála után az országban nagy hasonlások lettenek.

Az alatt míg Ferdinánd király és Zapolya János király közt az ország villongásban volna, mind Luthernek, mind Calvinusnak követői annyira mentek tudományokkal, hogy senki nem vala, ki őket megakadályoztatná. Kálmántzi*) Márton Pest vármegyében is tanított nevezetesen: Nagy Körös városa lakosai alkalmasint bévették az evangyeliumi tudományt, egy része pedig pápistaságban maradt. A templomban teendő isteni szolgálat iránt egymással vetekedvén a pápisták nem akarták engedni; a reformatusok azt kivánták, hogy az övék is ott légyen; szórúl szóra, beszédrűl beszédre mindaddig mentenek, míg nem a templomot két felé osztották, és két felé rekesztették; ez meglévén a predikátor a maga predikálló székébűl tanította hathatósan a reformata vallást, mellyet sokszor azok is hallgattanak, a kik vallásokban keményebbek voltak. A prédikátornak az

*) Kálmáncsehi Sánta Márton.

időben ollyatén szokása vala az imádkozásban, és predikállásban, hogy igen nagy megalázódással, fejének nagy meghajtásával vitte végben az isteniszolgálatot, és úgy hirdette az evangyeliumot a községnek. A pápista körösi atyafiak mind azon voltak, hogy amazokat megcsúfolhassák, a minthogy némelly maga gondolatlan feje fürt bolond ifjak egy döglött kutyát bévittek a templomban, azt tették a reformatus predikátornak székiben, mellynek két első lábait helyheztették a szerént, a mint a predikátor maga kezeit szokta vala a székben tartani, a fejét is a kutyának meghajtva hagyták, a mint szokása vala a predikátornak maga megalázódását a templomi szolgálatban mutogatni.

Ezen cselekedetök a pápista atyafiaknak nyilván valóvá tétetvén, azon a reformatusok igen felháborodtak, és kitanúlni akarták volna, kik cselekedték? és kinek indításából? de ki nem nyomozhatták. Egymás ellen öszveháborodván annyira megilletödtek, hogy utóljára vasvillára, dorongokra és rakonczákra rohanván, egymást igen megsebhették, a templomot is egészen mindenik fél bizonyos okokból maga részére érdemesebbnek tartani állította, és kívánta; ezen veszekedés le nem csillapodott mígnem egymást nagyon megrongálták, és sebesítették volna; a sok veszekedés és visszavonás, atyafi szeretetlenség és gyűlölködés után abban egyeztek meg, hogy minden ceremonia nélkül valónak kelletik-e lenni az isteni szolgálatnak? és gonoszságra nem vezet-e a reformata vallás? A reformata vallásnak s tudománynak feje és fundálója a Jézus Krisztus, mely tudományt az apostolok is tanítottak, de a könyörgésben, éneklésben, predikálásban, nem emberi találmányokban; nohát ha az istenitiszteletnek főrészei a könyörgés és az isten ígéjének hallgatása, ide tartozik az éneklés is, a mi ekklesiánkban véghez vitetnek; azért hát igaz, mert affélékből áll az isten házának ékes-

sége, nem a képekbűl és a több találmányokbúl. Hisszük és valljuk az isten törvényét a mi életünknek tökéletes regulájának lenni, és valaki abban gyönyörködik, és bétölteni igyekezik, örök életet nyér. A megesmértető jelek mellyek légyenek az isten ekklésiájában? azok mind köztök a jó predikátor által addig vizsgáltattak, és értelmesen megvilágosíttattak, úgy annyira megesmerték azt, mellyik vallás a bévételre és az idvességre alkalmatos, hogy mindnyájan egész városostúl a reformata vallásra történek, és mindnyájan a Krisztus szerzetébűl valóknak magokat állították; és így Zvinglius nevét is félre tévén, mint az előbbenit, a templomon többet nem czivakodtak, hanem mivel egy vallást egy hitet követők lettek, öszvebékéltek, mint atyafiak egymást szeretők lettek, az oltátólan fogvást békességben élnek a vallás dolgában, jóságos cselekedetekben gyakorolják magokat.

Rendtartások illyen volt: a tanácsbeliek Körösön abban az időben mind szakállas emberek voltak, jó, ért elméjű öreg emberekbűl állottanak, midőn a tanácsházban bégyűlnének szokásban volt nálok, hogy mind fehér ruhában, mind köpönyeg formában mentenek a gyülekezet eleiben. Földesurat nem esmértenek a királyon kivűl, ámbátor már akkor némelly földesurak magokat tiszteltetni kívánták.*) Mikor valaki közzűlök a lakosok közzűl büntetésre méltónak ítéltetett, azt ponyvában bétakarták, és mindenik tanácsbeli személy a bíró után egyet egyet csapott a bűnösön. Ha valaki lopó vagy parázna személy volt, annak a predikátor megegyezésébűl eklésia követést tettenek

*) A város földes urai közzűl krónikánk legelsőben 1649-re említi Kátai Ferenczet, 1650-re pedig ugyancsak Kátait, Vámosi Istvánt és több megnevezetleneket mondja földes uraknak.

eleiben, csak egy kötél szénának ellopásáért is ekklésiát kelletett követni, és így bocsáttatott meg a bűn, csak a dohányszívásért rabságot kellett szenvedni. *) Minden aprólékos vétkek köztök annál is inkább megbüntettettek, hogy kegyes embereknek találtassanak, és így jámbor, együgyű kegyes és istenfélő emberek voltak a Körösi lakosok, nem különben a tanácsbéli személyek. Ruházatjok a lakosoknak nem volt sok féle színű, hanem csak hamu színű és fehér abából való; gombokat azokon nem igen viseltek, hanem csak kapcsokat. Fekete süveget, és sarkantyú nélkül való csizmákat hordoztanak. Már említtetett feljebb, hogy földesurat nem esmértenek, hanem a budai királyi házhoz való jobbágyoknak tartattak, attúl is magokat esztendőnként megváltani szokták vala. Minden városi jövedelem a magoké volt. Más vallásban lévő embereket magok köziben bé nem vettenek, hogy többször villongás köztök ne lenne az iránt, gondolván azt, ha külömb külömbféle vallású lakosok köztök lesznek, a belső irígységtűl és veszekedéstűl üresek nem lehetnek. —

Az asszonyok majd mindnyájan fülcs gerezna nevű **) mentéket kivált hideg időben viseltenek, patyolatot fejeken fehért hordoztanak, azokat két felöl a füleik körül gombos gyöngygyel fűzött ezüst tükben ékességnek okáért tartottanak. Ingvállaikon aranyos formákban két felöl varrott hímeket egyelítvén az időnek akkori alkalmaztatásához képest becsesnek

*) Hogy a dohányzás a XVII-dik században tilalmas volt, kitetszik a körösi hadnagyok eskünalakjából, mellyet közlünk *Oklevéltár XXIV. sz. a.*

**) *Gerezna* Molnár Albert szótára szerint: amphimallum, Szabó Dávidnál: Lombos, fürtös, gubás ruha; Sándor Istvánnál: Pellis grisea sciuri cinerei, Grauwerk értelmezéssel fordul elő. Lásd: *Kresznerics, Magyar Szótára I. d.* 190. *l.* — Ma már a körösi nép a *gerezna mente* nevet nem ismeri.

ítélték; a kiknek pedig jobb módjok volt benne, ezüstből készített párta öveket is derekaikon mutogatták. A leányok nyakokon gyöngyöt nem viseltenek, hanem mesterségesen egyben fűzött csipkékkel megékesített fodrokat kötöttenek. Mind asszonyok, mind leányok csizmában jártanak. A szűzességnek megtartásában állhatatosok voltak, elannyira hogy ha a leány valamikor paráznának találtatott volna, minden ingó és ingatlan jus szerént a szülékről reá maradandó jószágból kirekesztethetett, akkori bévett szokás és törvény szerént.

A lakosok átaljában szántásban, vetésben, marháknak, juhoknak, lovaknak és több élelmekre megkívántató barmoknak tenyésztésében foglalatosok voltak, és dicsőségnek tartották.

Nagy Kőrös városárúl írott historiának

második része,

mellyben megírattatik, mint volt állapotja N. Körös városának a török birodalom alatt, miglen száz negyvenöt esztendeig Buda várát, és Magyarországnak nagy darab részét, úgy Nagy Körös városát is hatalmasan az ezer ötszáz negyvenegyedik esztendőtül fogvást ezer hatszáz nyolczvanhatodik esztendeig bírta.

Zapolya János királynak halála után, melly volt Júliusnak 21 napján 1540-dik esztendőben, következő 1541-dik esztendőben Szulimán török császár számos néppel kijöve Konstantzinápolybúl, Budát megszállá, holott is Ferdinánd királynak népével (ki is hasonlóképen Buda várát akará elfoglalni) megharczola, és számos népet majd 20,000 levágata *), mindenféle hadi eszközöket is, ágyúkat és több afféléket a török elfoglala.

Szulimán császár a győzedelem után Ó-Budán megszállván maga és fiai, úgymint Selimi és Bajazeth nevek alatt a maga táborábúl fő renden lévő csauzok által küldött Budavárába a királyfinak ajándékban három paripát aranyos szerszámmal, és aranyos varrással egyelített bársony ruhákat három rendbelit. A királynénak pedig megbecsülhetetlen drága gyémántokkal rakott gyűrűket, arany lánczot és Babiloniában készített drága vékony gyolcsot aranyos formákban, melly fejének és testének béfedezésére lenne: ezek béadásával kívánta Szulimán császár a

*) *Podhradczky Két Magyar Kronika 51 l.* szerint 16,000 ember esett el.

királyfit hogy küldené ki hozzá, had látná, kit a királyné sok fő magyar urakkal kikülde a dajka asszonynyal együtt a táborba Ó-Budára, ott meglátván a király fiút, mind azt, mind a dajka asszonyt arany pénzekkel megajándékozá, annakutánna a király fiút az ő édes anyjának vissza küldötte, és azt javaslotta a királynénak, hogy menjen Erdélybe lakni kis fiával, mivel a Német nemzettűl Ferdinánd királytúl békességben ott nem maradhatna, és ha a fia megnőne, úgy mint királyfinak a birodalmat visszaadná, addig pedig oltalma alá vészi, és mindenféle ellenségtől megoltalmazza, sőt nagyobb hitelnek okáért török császári pecsétes levelet is adna néki: a levelet megíratta néki aranyos és kék betűkkel arabiai nyelven illyen módon: hogy ha felnő a királyfi, Budavárát és tartományját vissza adja néki, mellyben megesküdt az Istenre, és a Mohamet prófétára, maga fejére és fegyverére. *Istvánfi pag. 150.*

Ezen ajánlására az özvegy királyné reá állván, a levelet kezébe adta, és 26-a Augusti egynéhány Magyar urakkal Erdélybe ment, Szulimán császár pedig azonnal Budavárát elfoglalta, és birtokában ment. Igy jutott annak okáért Budavárának birtokában a török, ahoz tartozó tartományokkal egyetemben. A várban hagyta Solimán Basát, Verbőczi Istvánt, és Hajrád Kadiát, kiknek megparancsolta, hogy a törökök közt eshető pert török, a magyarokét pedig Verbőczi István igazítának el, maga pedig haza méne a császár Török országba. Akkoron Körös városa is Budához foglaltatott. A felsőbb részében az országnak Ferdinánd király parancsolt, és minden tisztbeli személyek onnan függöttenek.

Ezen időben a sok ellenségtűl kivált a pogánynyságnak sűrű fel s alá való járásától a helységek, még városok is igen megromlottanak, elfogytanak, sőt többnyire el is pusztultanak egynéhány esztendők

alatt; a minthogy A° 1552-dik esztendöben Körös városa conscribáltatván 52 sessióknál több nem találtatott, melly elpusztulását a városnak a török császár akkori fövezére és budai herélt Ali Pasa tapasztalván, Körös városának írásbeli privilégiumot adott, melly máig is megvagyon a város archivumában, mellynek értelme ez:

Hogyha az országból akármelly emberek, jobbágyok Körösre lakni menéndenek, onnan öket senki ki ne üzhesse, hanem a város had maradjon mint császár számára való város had épüljön jobban jobban. *)

A budai herélt Ali-Passa változván annak utánna lett helyében az Ibrahim-Passa, **) ezeknek tisztjei valának passaság alatt valók a Begek, Ali-Begek, Ciaják, Csauzok, Zanuok, Szpahiák, Agák, a kik fel s alá jártak a helységekben. ***)

Körös városának az ellenség előtt lett elfutásának alkalmatosságával a városnak levelei is, és prothoculumi mind prédára mentek, nem lévén gondosok azoknak gondviselésében, annakutánna pedig, ha mit megtalálhattak volna is vissza nem szerezhették, és nem cselekedték, mert boldogtalan és békesség nélkül való esztendöben éltenek mindnyájan.

Ez a herélt Ali-Passa Ferdinánd király hadakozó táborát Ördög Mátyás mezei generális vezérsége alatt a Palásti mezön elszélesztette, minden ágyúkat elnyert, a förendeken kivül a kik a táborban voltak 4000-et elevenen elfogott; a németeket, a kik a hadakozásban jelen voltak, mint rabokat az ő állapotjok

---

*) A városi levéltárban jelenleg csak 1608—1688 közti időszakból vannak török levelek.

**) Ali után nem Ibrahim, hanem Tujgun pasa következett. Lásd *Gévai, Budai pasák 7 l.*

***) Bég helytartó. Ali bég olyan forma rang mint az ezredesé. Ciaja=Kiaja a basa titoknoka. Csauz örmester. Spáhi lovas katona.

szerént rendiben állítván, dobostúl, sípostúl, zászlóstúl mint valamely csordát úgy hajtotta maga előtt Budára.*)

Ezeknek múlásával Körös városa protectionálisokkal megerősíttetvén, a nép megszaporodott; az elmentek visszajövén, magokat a maradásra s lakozásra bátorságosabbá tették, szántásban, vetésben, szőllőmívelésben és marháknak tenyésztésében igen gyönyörködtek; — 1560-dik esztendőben nemcsak Körös városában, hanem ország szerént szólván, Pünkösd havában a hideg a szőllőket elvévén, ollyatén nagy szükség lett, hogy nagy summa pénzen sem vehettek bort a helységek. Azonban nyárban nagy víz szakadások lettek a felhőkbűl, mellyek miatt sok károkat vallottanak a föld népei, nevezetesebben: Miskolcz városa körűl a zápor esőben a felhőkbűl öt darab kövek hullottak le, mellyek olly nagyságúak voltak, mint az embernek feje, ezek pedig vasszínűek, és büdös kénköves szagúak voltak; ezeknek egyike a Diósgyőri várban tartatott emlékezetnek okáért, négye pedig Balassa Zsigmond úr által Ferdinánd királynak által küldetett Bécsben.

Anno 1563. Ferdinánd császár öregbik fia Miksa vagy a mint hívják Maximilian, ezen néven második, apjának életében magyarországi királylyá koronáztatott Posonyban die 8-a Septembris, az atyja igazgatta az országot míg élt, de következő 1564-dik esztendőben 25-a July megholt, azonnal Zapolya János ifjú hadat támasztott ellene, Szathmárt el is vette. Ennek a Ferdinánd királynak idejében veszté el Magyarország a maga színét, Tóthország és Horvátország is hasonló módon. Meghala Szulimán török császár is, ki elpusztította az említett országokat 1566-ban. A fia Selim nevű lett török császár 4-dik Se-

*) Történt ezen csata 1552-ben.

ptembris. Budai praefectus lett Mustafa Passa, ki Kőrös városának is parancsolt. A° 1568. Dudiczius András pécsi püspök, tridentinumi nagy gyülésben követséget viselt, Lengyelországban ment; ott reformálódott, és meg is házasodott, a királyné udvarló leányai közzül feleséget is vett magának, az kevés idö alatt meghalván, Szoborovi familiából özvegyet vett feleségének, ettül származtak gyermekei. *Istvánfi p. 314.*

Zapolya János ifjú király megholt Erdélyben 1571-dik esztendöben 32 esztendös korában magtalanúl. Itt szakadott vége a Zapolya János sok hadakozásának, a melly csak zenebona volt az országban. Báthori Istvánt választák mindjárt erdélyi vajdának A° 1572-dikben.

Anno 1572. die 25-a Septembris Rudolphus második, Maximiliánnak fia, atyjának s anyjának és minden atyafiainak jelenlétében Posonyban Magyarország királyává tétetett. Ennek idejében Magyarországban és Erdélyben sok változások lettenek, és mivel az atyja Maximilián igazgatta az országot, a melly dolgok estenek, azok mind Maximilián királynak tulajdoníttattak, mint, Báthori István erdélyi fejedelemre vagy vajdára Békési Gáspárt német és magyar hadakkal küldötte volt Erdélybe a király, de Báthori vajda ébrenten levén keményen megveré Békésit Fogarasnál *), azután a várat is megvevé tőle, Békési pedig hogy életét megtarthassa, minden jószágát magához kaparítván, Maximilián királyhoz szaladott Prágában, míg ezek folynának, Báthori István lengyel királyságra hívatott.

Selim török császár is meghala 56 esztendös korában, kinek Amurates harmadik választaték helyi-

*) Fogarasnál nem volt csata Báthori s Békesi közt. Fogaras elfoglalása 1573-ban, s csata köztök Radnothnál 1575-ben volt.

ben, mert öt atyafiát fojtotta meg hogy ő uralkodhasson. Ez a frigyet elbontotta, és Rudolphus királyt hadakozni kénszerítette. Rudolphusnak követeit, kik akkoriban a török udvarnál forgottak, egész háza népével megfogatta és megölette.

Nagy tudományú király volt második Rudolff, és az astrologiát igen tanúlta, és tudta, Tijchon Bracheus Dánus országból való tudós és hires Astronomust a maga udvarában több tudós emberekkel tartotta. Minémű változások lettenek egész Magyarországban és annak városaiban a külömb külömbféle fejedelmek által egész Mátyás királynak idejétül fogva ez ideig, megjövendölte ezeket az esztergomi János érsek még 1472-ben íratott és festetett prognosticomos képeiben kiábrázolva.*) Ugy tetszik, hogy mind ezen jövendölések beteljesedtek, mert mind Buda az ország királyi széke, mind Fehérvár a koronázó hely az országban, tőlünk elvétettenek ezekhez tartozó darab országgal, és a török császár által bírattatott, úgy Körös városa is a budai várhoz tartozandó lévén, a török császár számára elfoglaltattatott és bírattatott: minémű igazgatással maradhatott meg Körös városa mindaddig míg Budavárának visszavétele nem lett, el sem is pusztúlt, bizonyítják az esztendőknek folyási szerént kiadott török nyelven való privilegiumi Körös városának, és az adózásrúl való Quietantiai.**)

Anno 1600. Nagy Körös városa főbirája vala Tollas János, a nemes és becsületes körösi tanács-

---

*) *Pethő Gergely Krónikája* 1471. évre említést tesz e jövendölésről. Szerinte az érsek Esztergomban egy palotát építtetett s abban a magyar királyok képeit lefesteté. Mátyáson túl még négy képet festetett, mellyek az országnak a következő királyok alatti sorsát ábrázolák a törökök általi elfoglaltatásáig.

**) Lásd: *Oklevéltár I—X.* és *XIII—XXIII. sz.*

nak ez vala szokása. Valahányszor fontos és nagy dolgaik előadták magokat, éltenek a három város törvényével illyen módon: Pro termino N. Körös városában Kecskemétrül és Czeglédrül convocáltatván két vagy három esküdt emberek mindenik városbúl külön, azok egyben gyülvén, a terhes dolgok eleikben adattatván, ítéltettek és a peres feleknek úgy adattattak ki a törvényes ítéletek, melly törvényszék nevezetett három város törvényszékinek. Ennek a formája az alább írt módon szokott vala kiadattatni. Mi N. Körösi fő bíró Tollas János az én esküdt polgártársaimmal egyetemben, városunk szükséges dolgainak végben vitelére Kecskemét szomszéd városábúl és Czegléd városábúl hoztunk mindenik városrúl két két becsületes tanácsbeli urainkat, Kecskemétrül Barkó Lőrinczet, Császár Pétert, Czeglédrül Szabó Pétert, Monos Pált, több igazításink között jövének törvényszékünk eleiben városunkban lakos T. T.

E becsületes törvényszéknek kiszolgáltatása lön a három város becsületes tanácsi előtt T. T.*)

Apellata már akkor nem volt, mert az egész vármegye török birtoka alatt volt.

Hogy a nép és városbeli tanácsbeliek nem ollyatén nagy tudománynyal és prókátori minéműséggel birtanak a mint a mostaniak, nem lehet csudálni, mert az egész ország nem a tudományoknak, hanem a Mársnak oskolája volt, mindenkoron megszűnés nélkül magyar, német és török nemzetek bajvívásokat és hadakozásokat vittenek végben. A városbeli polgári társaság mindazáltal egyenes értelemmel és

*) A három város törvényének nevezetes példái vannak a város 1636 óta meglevő jegyzőkönyvében. Ez a jury egy neme volt s nem csak bűn esetekben, hanem osztoztatási s polgári perekben is ítélt. Hogy élethalál felett ítélhetett, lásd a XI. és XII. számú okleveleket. Különben ezen törvényszék egy ideig még a törökök kiűzése után is divatozott.

magok viseléssel bíró személyekből állottanak, azért is irja Sid. 7. Epistol. 5. A várost nem köfalaknak szélességekért kell becsülni, hanem a benne lakó polgároknak nevezetes tekintetekért.

Ebben az időben az emberek közt szép hármonia és egyesség volt, soha még ingyen sem kellett hallani valakinek, hogy egymást szidalmazták volna, soha az attának, kivált teremtettének híre sem vala, csak alávaló állapotért is eklésiát kellett követni, a többek közzül egyedül egyet például elöhozok. Csapó Lőrincz körösi lakos, a körösi fő bírónak Oláh Mihálynak azt találta mondani: Ebanyájú hitetlen pogány bestia kurafiai. Megdühödt anyájú lélek beste kurafiai a tizedesei, hogy meg nem fogták azt az embert, a kit ő mondott volt, hogy megfogjanak. Ezen causa a három város törvényszéke előtt megvizsgáltatván azt ítélték felőle, hogy eklésiát kövessen*), és a tanács közzül is mint esküdt polgári társaságbúl kiszámláltassék, mivel esküdt embernek nem kell úgy szidalmazni mást. Csudálkoztak a többi esküdtek rajta, hogy szüléiket esmerték, jámbor emberek voltak, azoktúl nem tanulhatta, ha csak másutt nem. Ezen máskép csudálkozni nem kellett volna, mert nem mindenkor születnek a szülékhez hasonló fiak, hanem néha a jóktúl gonoszok, a gonoszoktúl jók szaporodnak. Jós. 6. 3. más az hogy Seneca is Epist. 97. azt írja: könnyen hanyatlunk a rosz, alávaló dolgokra. De söt még ezen megírt példán kívül, ha csak valaki szénát vagy más afféle állapotot lopott, s gazdája híre nélkül valamit valahonnan elvitt, mind azokért eklésiát kellett követni. Vajha a mostani körösi lakosok olly egyűgyű, szelid természetű, és jámbor emberek volnának mint

*) Az eklésia követés abból állt, hogy a bűnös templomban fekete székre ültettetett, s fekete posztóval takartatott el. Isteni tisztelet végeztével a pap elolvasta előtte bűnét és bűnbánatát, melyet az utánna tartozott mondani.

a régiek, az Úr Isten maga áldását is jobban közölné vélek. Akkori időben sem mezei munkára, sem szőlőnek mivelésére addig egy se ment ki, hanem elsőben imádkozott. Ez a jó szokás pedig a város lakosai közt megvolt mindaddig, míg a török birtoka alatt voltak, mivel a török is minden aprólékos cselekedeteket, rosz magokviseleteket és szemtelenségeket a körösi lakosoknak béhunyt szemmel nem nézte, s el nem szenvedte, hanem azonnal mihelyest megtudta példásképpen megbüntette, ámbátor a czubások, a kik ollyanok valának Budán és Pesten lakók mintegy szolgabírák, itt a városban nem laktanak, de voltak nékik ollyan embereik a városbeliek közzűl, a kik bémondották, nem is pedig veréssel büntették a lakosokat, hanem erszényeknél fogva, mellyekrűl elégséges példákat hozok bé ezen históriámban, az 1656-dik eszt.-ben s több utánna következőkben lett birságok a czubások és csauzok által mint lettenek. Mellyért is hamar reá untak a török birtokára. Némellyek azzal bíztatták magokat, hogy majd kiveri a német császár és magyarországi király öket, és könnyebben lesz dolgok, mások pedig a fejedelmekkel, kik a török protectiója alatt fogják igazgatni az országot, terheket megkönnyebbítik, de abbúl semmi sem lett, mert sokáig egyik sem uralkodhatott. Béhozom Bocskai István fejedelmet, a ki 1605-dik esztendőben a religio s más dolgait az országnak rendben akarván hozni, nagy gratiájában volt a török császárnak, elannyira hogy Rákos mezején a magyaroknak nagy gyűlések lévén *) az ott lévő magyar förendeknek a budai akkori török praefectus Mehemet vezér által a török

*) Igaz ugyan, hogy Bocskay a nagy vezirhez hivatva a Rákoson keresztül vette útját, itt azonban a magyaroknak semmi gyűlések sem volt (L. *Bél Adparatus.*) Mahommed ez időben nagy vezir volt (L. *Hammer* II. 689), hanem a budai pasa Kadizade Ali volt. (L. *Gévai, Budai pasák* 22 l.)

császár parancsolatjából magyar királynak neveztetett, kinek is koronát, királyi pálczát, királyi kardot és egy zászlót küldött a török császár, melylyel általa megkoronáztatott ebben az említett esztendőben Sz. Márton napján pénteken, melly nap a törököknek mintegy vasárnapjok, melly korona volt hajdant a rácz despota vagy fejedelemé. Erről böségesen írt *Istvánfi Hist. pag. 514.*

Ez a fejedelem annyira boldogúlt dolgaiban s uralkodásában, hogy következő 1606-dik esztendőben egyességre lépett a német császárral is, és megerősítette, hogy az erdélyi fejedelemségben és némelly magyarországi vármegyéknek bírásában, a mellyeket ennekelőtte Báthori Zsigmond mint erdélyi fejedelem bírt, megmaradjon; de nem sokáig uralkodhatott, mert ebben az esztendőben vízi betegségben die 17 Decemb. Kassán megholt, némellyek vélekedése szerént pedig ez mondatott: mintha Kátai Mihály förenden lévő magyar úri ember, a ki cancelláriussa volt, megétette volna. Melly hír is igaz volt vagy nem, de igaz az, hogy Kátai Mihály a Bocskai hajdúi által a piaczon úgy öszvedaraboltatott, hogy teste a földről felesége által alig szedethetett fel, mellyet is annakutánna eltemettetett.

Jóllehet a török birodalma alatt Körös városa sok változásokat szenvedett is, mindazáltal jobb jobb rendbe kívánta lassanként venni magát, mert minden esztendőbeli porciójáról, dézmája beadásáról, kaszállásról és több affélékről mindenkor levelet kívánt, és adott török nyelven, mert a mint kinyomozhattam az 1612-ik esztendőbelitől fogva mindenekről quietantia forma levelet találhatni. A^{0} 1614 Tollas Istvánnak fő biróságában az ellenség miatt majd elpusztult a város, mellyet is megtudván a török császár, azonnal protectionalist küldött, mellyen is ez írattatott:

Anno 1614. Hatalmas győzhetetlen császár leve-

le, a mellyet Konstántinápolybúl Tóth György hozott Tollas István úr fő bíróságában, mikor Körös elpusztúlt volt, és ismét megszállották, hogy a jobbágyokat ki ne vihessék *), azért is Sefer basa tett rendelést az Imri úr basa ellen mind a széna mind más dolog felöl.

Anno 1624. Csorcsány István úr bíróságában a jobbágyok felöl a török császár adott levelet, hogy Körös városábúl ki ne vihessék a jobbágyokat, mellyek másunnan ide jönnek, és viszontag hogy a dézmát a pusztán szántó emberek jutalmok szerént bészolgáltassák. **)

Anno 1628 Körös városa ismét pusztúlni kezdett, akkor is arrúl adott levelet, hogy a másunnan jött embereket, kik jobbágyok, Körösrúl senki ki ne vihesse, mellyet a hatalmas török császár küldött, hogy a császár Kazánnja mellett a körösiek híven szolgáljanak. Melly császári levelet megerősített Murtezán basa Fruttus Demeter úr bíróságában. Azt kivánta a császár, mivel a körösi föld igen salétromos, azért éjjel és nappal számára salétromot főzzenek, mellyet meg is cselekedtek. Mely salétromnak főzésérül die 5-a Juli. 1638 újabb levelet hozott Szabó István Fehérvárrúl Mehemet basa úr ő nagyságátúl a két városnak Körös és Czegléd városának, hogy ennekutánna császár számára semmit ne munkálkodjanak egyebet, hanem a hatalmas császár számára salétrommal éjjel és nappal munkálkodjanak.

Ebben az esztendőben Oláh Mihály fő bíróságában öntetett a nagy toronyban való második harang a város költségén Eperjesen; akkori predikátor volt Tyukodi Márton, a ki öntötte hívták Georg Vierd.

Körös városa predikátora említett Tyukodi Már-

*) E levelet közöljük *Oklevéltár I. sz.*

**) Lásd *Oklevéltár III. sz.*

tőn, Sz. Jósef patriarcha életéről és viselt dolgairól írt egy könyvet, a kinyomtatásra ajánlotta Erdős Mihály, Tollas Pál, Tollas János, Oláh Mihály és Síros János körösi tanácsbeli személyeknek, láttam nyomtatásban: mellyben dícsérte a körösi tanácsot, hogy a templomot romladozásiból megépítették, szép szavú nagy harangot ujonnan öntettek, illendő fából tornyát megcsináltatták, a városon kivül a temetőben kettős auditoriumot építtettek, oskola mestereket Bősházi Mártont illendő költséggel Németországba felküldötték.

A° 1639. Körös városa magistratusa Pesten lévő házát török mesteremberek által megsindeleztette.

Anno 1643. Godány Demeter bíróságában ismét jött levél Körös városához a hatalmas vezértül a részeges Török felől, hogy meg ne engedjék, és az úton járóknak minémű kötelességük légyen, annakutánna Anno 1644. Osmon vezér passa úr ő nagyságától jött a városnak levele a szolgálat felöl Oláh Mihály bíróságában, mellyben parancsoltatott, hogy semmi vármüre ne szolgáljon Körös városa, hanem éjjel és nappal a kazán mellett serényen és híven munkálódjanak. *) Ugyan ezen dolog felöl Murtezen vezér budai pasa ő nagysága küldött kemény levelet a városnak Boldizsár Márton bíróságában anno 1647. **)

Anno 1649. Oláh Mihály bíróságában és Fruttus Márton második bíró létében a városnak törvénye volt Füleken T. Vice Ispány Batik János úr előtt die 18-a Nov. a czeglédiekkel a Csemö felöl, melly Körös városához tartozott, de a czeglédiek azért akarták magokénak állítani, hogy a közönséges úton, melly Czeglédről Körösre megyen, valamelly törököt megöltek, és annak a dijját a budai török pasának ők

*) Lásd *Oklevéltár IV.* és *V. szám.*
**) Lásd *Oklevéltár VI. szám.*

adták volna meg, azért ha ennek előtte Körösshöz tartozó volt is, már annakutánna őket illetné, mellyre nézve a Csemőnek erdejét, tövisét vágták egy némelly czeglédi lakosok, kiknek fejszéjeket a körösiek elvették, marháikat is a czeglédieknek béhajtották, teljességgel nem akarták, hogy birtokában menjenek, ebből a két város közt nagy villongás és veszekedés lett. Akkori földes úr Kátai Ferencz úr is rajta volt, hogy a Csemő a város határától el ne szakasztassék; a város prókátora Ebeczki volt. A törvénykezésnek mivel hamar vége nem szakadott, Körös városa T. Rádai András vice ispányságában sok tanúkat állított elő mind régi mind mostani ususrúl, mellyekrűl ide alább böségesebben fogunk szólni.

Ez időben bírták a körösiek hartyányi pusztát Batik Jánostúl húsz forintban, csévi pusztát birták Rádai András úrtúl, az árendája volt 24 forint. A monoriakkal Körös városának nagy csatája volt ebben az esztendőben, melly csata végett a Nazurnak Budára a város pénzit fizették 134 tallért.

Anno 1650. Körös városa a maga templomát némelly elavúltságbúl újítani akarván, azért is deszkákat és sindelt épen Szeredbűl hozattatott. Die 7-a Julij ismét törvénye volt a városnak a Csemő felől. Veselényi Ferencz úr is ekkor volt körösi földes úr, kinek részét eladták Semsei Györgynek, ezután ment birtokában Báró Sztárai úr.

Ebben az eszt.-ben T. Rádai András nemes Pest vármegyének vice ispányának ad instantiam Generosi ac nobilis viri Dm. Francisci Kátai et Stephani Vámosi, reliquorumque Dnorum oppidi Körös 25 et 26 Juli. Novemdecem testes, quoad metas inter oppidum Körös et Czegléd sunt adjurati. Az első tanú Tószegi Bogár János 55 esztendös hiti után azt vallotta: Én gyermek koromban ifjúságomig ott szolgáltam, miólta pedig Körösrűl elszakadtam vagyon 30 esztendeje, a Csemön eleget jártam mind marhával, mind szekérrel,

de én abban az időben soha sem hallottam a Csemö homoka erdeji hogy czeglédi lett volna, sőt Sisi Nagy Jánostúl a Csemön kivűl Czegléd felöl melly sombokos vagyon a két város között való határnak azt hallottam, marhájok is a czeglédieknek hogy ott járt volna és erdejit hordták volna, nem láttam. A több tanúk is illyen módon vallották, Kecskeméti Császár Péter nemes ember volt az Inquirens említett T. vice Ispán úr Comissiójábúl; continuáltatott az Inquisitio Kecskeméti N. Nagy János által másod ízben die 28 Januar 1651. voltak 31 tanúk mind jók, nemzetes és vitézlö Kátai Ferentz úr és Vámosi István úr instántiájokra, T. Rádai András úr commissióját látván.

Harmadik inquisitiót peragalta 20. Nov. 1651 a Csemö homoknak határi végett nemes Kecskeméti mezö városának voltak ad instantiam oppidi Körös testes sunt septem.

A budai nagyságos és hatalmas Muráth pasátúl is Körös városa a mostanság említett 1651-dik esztendöben illyen levelet vett: hogy Körös városa török birtokában lévö palánkokra, palánknak való karó hordással és kö hordó szekereknek adásával soha ne tartozzanak Dús János fö bíróságában.*)

Anno 1652 Síros János fö bíróságában némelly romladozásibúl építette Körös városa a maga templomának egy részét, melly is bizonyos, mert minekutánna elvégezték volna a kömívesek a munkát, hogy bátorságossabban magok hazájokban vissza mehessenek, úti passussal a város instántiájára az akkori török császár praefectusátúl, a kinek urasága alatt volt Körös városa is, Mustafa Effendi ö nagyságátúl ajándékoztattak meg a kömívesek, mellynek értelme szórúl szóra magyar nyelven így volt:

Mi a hatalmas és győzhetetlen török császárnak a

*) Lásd *Oklevéltár IX. szám.*

tengeren innen lévő Budában és ahoz tartozandó végházaiban való vitézeknek kincstartója és fizető mestere és Nazur bégje Mustafa Effendi adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik, hogy ezen mi czimeres levelünket mutató öt kömíves németek igaz járatbeli emberek lévén, és a mi kegyelmes vezér urunknak engedelméből a szegény Körös városának az ő Sz. egyházokat építették volt, és azt véghez vivén, visszaeresztettük öket. Hagyjuk azért és parancsoljuk minden szomszédbeli bégeknek, agáknak, és azok alatt lévő vitézeknek, és úton félen járó vitézeknek, hogy a körösi szekerekkel lévő ezen öt németet, a kik győri mesterek lévén, útjokban békével bocsássák, mint igaz járatbeli embereket. Nagyobb bizonyságnak okáért adtuk a pecsétünkkel és czímerünkkel megerősített igaz török hiti és úri úti levelünket. Dat. in Buda die 21 Nov. Anno domini 1652.

Következő 1654-dik esztendöben die 1-a Febr. a hatalmas és méltóságos budai fő vezér Kenán pasa úr malom megtörte, menykö ütötte, part ütötte, vízbe holt, és egyéb történetekből származott veszedelmekről, ismét házról, fákról, és szekérről leesettekről adott levelet Körös városának török nyelven, hogy a város ahoz alkalmaztassa magát. *)

Ebben az 1654-dik esztendöben a római császár negyedik Ferdinánd meghala, kinek is helyében hogy más választatnék magyarországi királyságra Posonyban a magyarok következő 1655 eszt.-ben országgyülést tartottak, mellyben közönséges megegyezett akaratból Sz. János havának 27-ik napján magyarországi királyságra koronáztatott Posonyban felséges Leopoldus austriai herczeg. Kinek az atyja vala Ferdinandus harmadik, a bátyja pedig Ferdinandus negyedik. Ezeknek halálok után szerencsés uralkodását és számos

*) Lásd *Oklevéltár X. szám.*

eszt.-nek elforgását ebben a királyban az úr Isten sok időkre terjesztette, mert mindenféle ellenségeken győzedelmessé tette, elannyira boldogúlt dolgaiban és hadakozásaiban, hogy megboldogult eleit felűl haladni láttatott az egész világ előtt, azért is nagynak neveztetett, azaz: Leopoldus magnus, kinek boldog és szerencsés viselt dolgairúl, uralkodásárúl és hadakozásárúl bőségesen írtak az historicusok. Ugyan ezen ország gyűlésben M. Gróf Veselényi Ferencz palatinussá, M. Gróf Nádasdy Ferencz országbírájává választották. Mihelyt ezek végbe mentenek volna

Azonnal a törökök újonnan felháborodván ujabb hadakozásokat indítottak, de mind azok a kik Veszprémet, mind pedig a kik felső Magyarországban Rákóczy György fejedelem helységeit, népeit és jószágait hatalmasan prédálták, pusztították, lakosait elrablották, némellyek fegyver által, némellyek pedig a törökök közzűl hatalmasan elszélesztettek, és mindenütt a magyarok által megölettettek.

Leopoldus császár és magyarországi király legelsőben mindjárt olly igyekezettel volt, hogy a mennyire lehetne a keresztyénség ellen megesküdt ellenséget fogyasztaná, de hamarjában sokra nem mehetett. A török császár pedig már mint régen magának nyert nagy darab részét senkitűl nem féltvén, úgy megerősítette birodalmát, hogy minden valaki hívsége alá hódoltatott, azokat jó rendtartással is segítgetné és más ellenségtűl mindenkor megoltalmazni kívánta.

Tapasztalta ezt Körös városa, mert ezt sem egyik sem másik fő vezér pasa magának nem foglalhatta, hanem csupán a török császár számára mint császári város tartatott egészlen végezetig, mígnem felséges Leopoldus császár és magyarországi király által az országbúl mindenestűl fegyverrel kiírtattak.

Meg kell vallani, hogy Körös városát úgy kívánta a török porta oltalmazni, hogy annak a város-

nak népét, jószágát, marháját sem török sem tatár ne bántsa és meg ne károsítsa, arrúl protectionalis leveleket, mellyek török nyelven adódtak a városnak sokszor mind a budai vezir pasa, vagy a mint közönségesen szokták mondani basa, mind ott lévő fő rendeitől a török császárnak egész hit levelekkel megerősített város *), a mint azok közzül némellyeket, a mellyek német nyelvre akkoriban fordíttattak ezen históriámban szórúl szóra feljegyeztem, és nagyobb hitelnek okáért több afféle török privilegiumit a városnak megvizsgálván ki és mire való volt azoknak summáját az esztendőknek forgások szerint felírtam.

A vallás dolgát a mi illeti, azt soha a török nem hántorgatta, abbúl a dologbúl a város népének minden szemre való hányás nélkül szabad gyakorlást engedett. Predikátorát, mesterét, oskoláját, templomát megtartani kész volt.

Törvénynyel, melylyel a keresztyének éltek országokban, való dolog nem éltenek, melly is keserves dolog volt, mert a künn járó törökök, minemüek voltak a kadiák, a kik bírói hivatalt viseltek, szubások, a kik mint szolgabíráknak hatalmukkal éltek, a csauzok, a kik a néptűl hírt nyelvet kapni kivántak, mit hallanak? mások felölük hogy értenek? fő vezir pasának bemondanák, ezek mindenekért huzták vonták a várost és annak lakosait.

Anno 1661. protectionalis levelet adott a török porta Körös városának török nyelven, mellyre illyen irást tettek:

Az hatalmas és győzhetetlen császárunk fényeskedő fő vezére méltóságos nagyhatalmú tekintetes és vitézlő Achmet pasa maga vezéri ékes írásával kiadott parancsolatnak párja.

---

*) Ezen sorok a kezünknél lévő mind két másolatban illy értelmetlenül állanak.

Buda Végh várához tartozandó s adó fizető Körös városa hatalmas és győzhetetlen tündöklő és fényeskedő régi meghódúlt alázatos igaz jobbágyi, kik Budavárában az hatalmas és győzhetetlen császárunk kincses házához szolgálnak, adóznak, ez iránt se hatalmas császárunk maga részérűl való török hadai, kik táborunkban mellettünk jelen vannak, se pedig a tatár hadak ő magokat személyükben és házuk népeit, és marháit és egyéb féle jószágait és semminémű javait senki ne bántsa, ne háborgassa, annyival inkább oltalom adassék, mint régtűl fogva béhódúlt igaz jobbágyainknak, mert valaki innét a táborbúl meg fogja háborgatni, az ollyan gonosz cselekedőket akárki légyen, nevüket és magokat megirván s tudtunkra adván érdemök szerint való erős büntetéssel megbüntetjük, soha el nem kerülik, kiki fényesen által értse kezükben adott parancsolatunknak magyarázatját. Nagyobb bizonyságnak okáért kiváltképen erősséggel is megparancsoltuk, kezükben adtuk.

Anno 1662 Vas András úr bíróságában szerzették Körös városában lévő tímárok czéhes privilégiumát az ó-budai, esztergomi és váczi czéhektűl, melly privilégiummal és articulusokkal is éltenek. Ezen körösi tímároknak articulussait a török Iszmaili passa, Tihaja Begler Hassán Aga mint Budavárának commendánsa meg is erősítette sub dato 19-a Novembr. Anno 1662.

Anno 1670 Fruttus Márton fő bíróságában az találtatott, hogy a sok ellenségeskedés miatt éjtszakai mind pedig nappali szorgalmatos vigyázásban nagy rövidsége volna a városnak, melly iránt is hogy magok, házoknépe s jószágok oltalmára serényebben vigyázhassanak, építtetett egy strázsa torony a piaczon egészen fábúl, mellyben szokás volt, hogy éjjel nappal vigyázzanak, és akármelly kicsiny dolgot is a vigyázók a tanácsnak s város bírájának béjelentse-

nek. Ez a jó bévett szokás s rendtartás mind ez máj napig is fenn áll s tartatik, bátor az ország békességben éljen is, de a vigyázatlanság miatt sokszor tűz által nagy károk esnek, melly ha a városon vagy a városnak külső részén való aklaikban és istállóikban tűz támadand, hogy az messze ne menjen a vigyázók azonnal azt a strázsa toronybúl meglátván, az ott lévő lárma haranggal hírt adnak, és a nép azt hallván siet annak megoltására. Ez a régi, fábúl való torony romladozásban lévén a nemes és becsületes tanács annak helyében mást építtetett 1752-dik esztendöben Ns. Borotvás János fő bírósságában, mellynek alsó része köbűl, felső része pedig fábúl van, az óltátúl fogva mind ez ideig abban a toronyban esztendős conventios strázsa tartatik. Ezen kivül is ez a szokás vagyon a nép között, hogy minden éjtszakára strázsák állíttatnak a városházához vigyázásra, és azok közzül a strázsatoronyba is küldetnek a rendes strázsának segítségére. Ennek az újonnan épült strázsa-toronynak tetejében lévő bádog gombban találtatik egy réz tábla, mellyre vannak kimetszve tanácsbeli uraiméknak neveik.

Anno 1671 Szabó Mihály lévén fő bíró Körösön megjegyzésre méltó dolog nem volt, de volt az országban, mert a nagy renden lévő urak és nemesek közzül még az elmúlt esztendöben Leopoldus császár és magyarországi király ellen sokan öszveesküttenek, mellyet is a felséges udvar megtudván Posonba gyűlést hirdettek*), hova a császár követei megjelenvén a magyarokkal semmire nem mehettek, és így válasz nélkül Bécsbe visszamentek. Ezen a császár megharagudván, az parancsoltatott, hogy az engedetlen urak

*) Ez országgyülésről *Cserei* is 40-ik hasáb emlékezik, de *Horváth M.* 3-ik k. 301-ik l. néhány magyar történész nyomán, egy Rothal elnöklete alatti rendkívüli törv. székről szól.

és pártütők Posonyba citáltassanak, és mint királyokhoz hűségtelenek és vakmerők megbüntettessenek, és jószágaik az ország fiscusa által elfoglaltassanak. Ezen pártütők közt legfőbbek voltak Rákóczi Ferencz fejedelem, Gróf Nadásdi Péter országbírája, Gróf Zrini Péter Horváthországi bán, Marchio Frangepán Ferencz. Ezek ugyan mindnyájan tagadták, hogy ők a királyok ellen semmi fortélyoskodást nem cselekedtek volna, mellyre nézve is a felséges király salvus-conductust küldvén ki, hogy csak jelenjenek meg és magok mentségét felváltsák semmi bántásuk nem lészen, ezen salvus-conductust látván Gróf Nádasdi Ferencz, Gróf Zrini Péter és Marchio Frangepán Ferencz, néki örűlnek, és olly reménységgel voltak, hogy ők magokat a pártütők közzűl rendesen megmenthetik, azért is mind hárman magok mentségére Bécsbe mentek, és ott a Landstross nevű külső városon lévő Augustianus barátok klastromában megszállottak, mellyet is azonnal a királynak Leopoldusnak tudtára adtak. A király küldötte érettek maga udvari fő cancellariusát Lubkovics Herczeget, ez nékiek a klastromban gratulálván kevés ideig ott beszélgetett, azután hívta őket, hogy menjenek bé a városba, és magokat mentsék ki a király előtt a gyanús pártütésből, azután országukba visszatérhetnek, annyival is inkább, hogy ide jönni bátorkodtak, ő felsége hívségét és gratiaját könnyen megnyerhetnék. Ezen beszédeire bátorságot vévén mind hárman hat lovú hintójában belé ültek, midőn már mennének a derék útczán, egykor a Kereszt utczából jöttenek ki muskatéros németek, kiknek is elöljáró tisztjei princz Lubkovics lovait és hintóját a derék útjában megállítván tudakozták a cancellariustól, kik légyenek itt a hintóban, mondotta hogy itt három magyarországi Grófok volnának, Nádasdi, Zrini és Frangepán, erre mondotta a német tiszt, méltóságos cancellarius nékünk ollyatén parancsolatunk vagyon, hogy ebből a

hintóbúl szálljanak ki, és más kocsin vitessenek bé a városba, ezen megindulván mind három Grófok, kérték szépen a cancellariust, hogy hadjanak bémenni már a hintójában, ne engedje hogy illy hamar megcsúfoltassanak, erre mondotta a cancellarius úr deákúl: mi domini tales pisces tali hamo capiuntur, agant illi juxta mandata caesaris. Mit tettek a grófok, kénteleníttettek az hintóbúl kiszállani és a fegyveres németek az egész utcza láttára egyenes oldalú hosszú kocsiba ültették, mellyen az ollyatén bűnösöket az előtt is szokás vala a rendelt helyre kivinni, azonnal őket bévitték, gyalázták és szidalmazták az austriai bécsi népek, ennek a hire Bécsbúl Magyarországra, nem csak de az egész világba hirtelen elméne, mellyen mindenek csudálkoztak, hogy magokat olly hamar kézbe adták.*) Arestomba tétettek és mind hármok ellen nagy comissio tartatott Bécsben. Eléggé mentették ők magokat, hogy ártatlanok, de az mind hasztalan volt, mert Gróf Abele Kristóf és a császárnak cabinét secretariusai leveleiket in originali eleikben rakták, mellyeket eltagadni láttattatott lehetetlennek lenni, és így királyok ellen támadóknak, pártütőknek szemökben mondották, mellyet referálván a császárnak az parancsoltatott, hogy Gróf Nádasdi Ferencz mint austriacus Bécsben maradjon erős arestomban, Gróf Zrini Péter és Marchio Frangepán Ferencz pedig mivel Austriában semmit sem birnak, vitessenek Német

*) A zendülők elfogatását több történész máskép beszéli el. Ezek egyike sem említi a salvus conductust, hanem igen hogy pater Forstall eszközlésére Zrinyi charta biánkát adott magáról. Spankau Zrinyit ostromolta s ez Frangepánnal titkon szökött meg. Út közben mind ketten Kéry grófnál szállottak meg, ki őket elfogatta s Bécsbe vitette. Nádasdi csak Murány bevétele után fogatott volna el. (L. Pray, Katona, Engel, Horváth M.) A kőrösi kronika előadásával legtöbben a Csereié egyezik meg.

Újhelyben, melly vagyon a Lajta vize mellett Magyarország határában, mellynek fele Austriában, másik fele Magyarországban vagyon, mellyet közepén a Lajta vize hasít, melly dolog meg is lett a mint parancsoltatott. Az eddig megírt dolgok ezen magyarországi Grófoknak nagy emlékezetü híres Istvánfi Miklós magyarországi dolgokrúl írott historiáját halála után continualó Pater Ketteler János coloniai Vicarius által más formán írattattak le, én a mellyeket írtam, különös historiának magyarázatjábúl tanultam, azért nem tudhatom, mellyik igazabb, az én felvett írásom-e? vagy említett Páter Ketteleré, disputálja meg a historiákat olvasó s azokban magát gyönyörködtető elme. Moster János delegatus biró sententiáját elolvasván Nádasdi Ferenczuek abban a kamorában, mellyben ennekelőtte Krathius nevü Generálnak feje vétetett, az ő feje is hóhér által elvétetett, kinek is testét jóakaróji elvitték, és Sárvárot eltemettetett. A melly fegyverrel feje elüttetett, arra akkoriban deák nyelven illyen írattatott, melly a fegyveren mindenkor meglátszott: Noveris hunc ensem caput absecuisse Nádasdi, Regis dum cupit esse caput. Ennek a Nádasdi Gróffnak belső jószágát nyolcz szekéren négy milliom érőt, úgymint gyémántokat, más drága köveket, aranyat és ezüstöt vittenek Bécsben. Austriában lévő Pottendorff nevü vára Felséges császártúl Montecuculi nevü fő hadi s mezei Generálnak ajándékoztatott. Annakutánna Német-Ujhelyben Abele és Molitor comissariusok Pünkösd havában kimenvén, azoknak is utolsó sententia mondatott, melly szerént elsöben Zrini Péternek mondatott, annakutánna Frangepán Ferenczuek fejek vétettetett, kiknek testeik az ott való canonicusoknak templomának kerítésében eltemettetett. Epitaphiumúl ez írattatott meg deák nyelven: Hoc tumulo jacent Comes Petrus Zrinius Banus Croatiae et Franciscus Frangepanius ultimus familiae. Discite mortales, ex casu discite nostro.

Observare fidem regibus atque deo. Ez időben Bonis Ferenczneк is Posonyban ugyanazon dologban társ lévén, feje vétettetett. Gróff Tattenbach János Stiriában Grécz nevű városában praefectus lévén, ez is mindenekben társ lévén a pártütésben, ennek dolgát Novemberig halasztották hol egy hol más okokra nézve, mindazáltal convincáltatván, néki is Abele által sententiája kimondatván, a Gréczi udvarban feje vétettetett, jószága confiscáltatott. Rákóczi Ferencz ifjú ember lévén, ki is nem sok idővel Gróff Zrini Péter Horváthország Bánjának leányát vette volt feleségül, dolgait megbánván, az ő anyja Báthori Sophia ezt megtudván, édes anyja addig esedezett alázatosan a királynál Leopoldusnál, hogy fiának gratiát nyert, még az elmúlt 1670-ik esztendőben, a midőn dolgok nyilvánságossá tétetett.

Anno 1671. Ez a Drabitzius Miklós a maga álmodozásáért és profétálásáért igen hiressé tette magát Erdélyben elsőben Rákóczi György erdélyi fejedelem udvarában, azután híre elterjedett Magyarországban is.

Született Morvában Strasnitz nevű városban 1587-dik esztendőben, az ő atyja a városban polgármester volt, tanúlt mint lutheranus theologiát és anno 1616-ban prédikátori hivatalra alkalmaztatott, de 1628-dik esztendőben, második Ferdinánd császárnak parancsolatjából több protestáns belső személyekkel együtt kiűzettetett, és minden jószágától megfosztatott, az honnan Magyarországban, és tovább Erdélyben első Rákóczi György erdélyi fejedelemnek udvarában jutott. Ott lakott valami 15 esztendeig nagy szükségben Erdélyben, holott posztóárosságra adta magát, mivel a felesége ollyan kalmár embernek a leánya volt, s abban gyakorlotta magát, ezt megtudván a több számkivetésben lévő személyek, kik Morvából vallásokért kiűzettettek, gyűlést tartottak Lengyelországban, és ott a predikátor hivataltúl eltiltották, a

mint is azután csak különös élésre vette magát. Anno 1631. Morvában akart menni atyjafiainak látogatására, de azután maga felől nem igen jó hírt hallott, vissza ment, álmot látott: Látta álmában, hogy éjszakrúl nagy hadakozó úr jött volna, és még nagyobb napkeletrűl, a kik által az Isten a maga népét megoltalmazza, amazokat pedig elveszti; annakutánna 1643-ban esztendeig békességben élnek. Azután profetizálta az Austriai háznak elfogyását, a római pápának s hatalmának kissebbedését, az ekklésiának jobbúlását, a pogányoknak és 'sidóknak megtérését. Rákóczi Györgynek mint fejedelemnek mindenkor azt javallotta, hogy ellene álljon az Austriai háznak hatalmának, római pápának, meglátja rövid idön Magyarországban királynak koronáztatik.

Meghal az említett fejedelem, Drabitzius hazugságban marad profetizásságával, az emberek által is kinevettetett; erre ö azt mondotta, hogy hihetetlenségben lévén, érdemetlenné tette magát, és így azért nem nyerte meg. Azalatt Joannes Amos Commenius látogatására ment Drabitziusnak, Morvából kiküldött lutheranus predikátor, ki hasonló módon megegyezett a jövendő mondásokban. Ennek a Joannes Amos Commeniusnak nagy hathatósága volt a nyelveknek tanításában, és az oskolában már 1650-dik esztendöben Kolosvárot mint rector mutogatta maga hasznos tudományját *), könyveket írt a deák

*) Volt-e Komén Erdélyben vagy sem, vita alatti kérdés, valamint azon állítás, hogy a kolosvári iskola rectora lett volna, tévedésből származhatott. Maga Komén mondja (lásd *Wallaszky Conspectusát 223 l.*), hogy öt Rákóczi Zsigmond hívta meg a sárospataki iskola ujraszervezésére. Az eddig ismert adatok szerint, Komén 1650—4 közti időszakot Sárospatakon tölté, s ha máskor nem fordúlt meg hazánkban, igaza van Szeberényinek (*Néptanitók könyve 2-ik k. I. f. 44 l.*) Benkő ellen, hogy I. Rákóczi György nem hívhatta meg az erdélyi

ifjaknak tanúságokra, elnevezte a gyengébb deákok számára valót Vestibulumnak, a nagyobbak részekre valót Comeniusnak *), melly könyvek annyira hasznosoknak ítéltettek, hogy majd minden oskolában nyomtatásban taníttattak.

Drabitzius Miklós csak az álom látásokban gyönyörködött, és egy könyvet is írt azokrúl, mellynek titulusa ez vala: Lux in tenebris. Ebben a könyvben második Rákóczi fejedelemnek sokat ígért, t. i. hogy ő lengyelországi király lesz, minden dolgaiban szerencsés, az egész könyvben mind ollyan pártütéseket fojtató profétálások foglaltattak, úgy látszik, hogy neheztelt valakikre a hazájából lett kiüzettetésért. A könyvben mivel nagy hatalmasságú személyek foglaltattak bé, ennek híre elterjedett, és ezért a könyvért a többi protestans predikátorok is a fő renden valók előtt gyűlölségben mentek, és nem boldogúltak; azért is 1663-dik esztendőben Puchón gyülést hirdettek a predikátorok második Rákóczi György fejedelemnek halála után, ott examenre vonták, annakutánna Joannes Felinus nevű predikátor minden munkáját Drabitziusnak refutálta, megczáfolta, és írásban kiadta, mellynek titulusa ez vala: Ignis fatuus Nicolaus Drabitzius, mellyben minden profétálása és álom látása megvettetett és nevettetett. Azután Drabitzius csak a maga kereskedését követvén, történt hogy

iskolák ujraszervezésére, mi csak azon esetben volna igaz, ha Komén 1648 előtt fordúlt volna meg Erdélyben. Szabadjon ez alkalommal Szeberényi urat, ki idézett művében azt mondja, hogy idegen forrásokból tudhatjuk, mikép Komén hazánkban is működött, Wallaszky Contpectusának 223, 239, 248, 263 stb. lapjaira figyelmeztetni.

*) A Vestibulum czímű iskolai kézi könyv magyar földön első kiadása Brassóban 1649. 8-r. történt; másik iskolai kézi könyve alatt, mit szerzőnk egyszerűen Comeniusnak nevez, *Janua rerum et lingvarum structuram externam exhibens* czímű értendő.

másokkal együtt kereskedni Posonyban ment, ott némellyek a vásárban reá esmertek, és minthogy a felséges udvartúl parancsolatja volt a magistratusnak, hogy vigyázzon ezen emberre, valaki a magistratusnak bémondotta ott létét, azonnal a város emberei felhajtották, megfogattatott, arestáltatott, examináltatása után pedig a felsöbbeknek parancsolatjából megsententiáztatott. Anno 1671. die 16-a Julij exequáltatott, elsöben a jobb keze elvágattatott, annakutánna a feje vágatott, annakutánna az akasztófa alatt teste megégettetett, azon könyvvel együtt, mellyet kiadott volt azon titulus alatt: Lux in tenebris. Erre ment volna ügye Joannes Amos Commeniusnak is, ha Magyarországban megfogattathatott volna.

Anno 1672. A protestánsok vádoltattak azzal úgymint Lutheránusok és Reformátusok, mint ha ök a sok pártütéseknek okai volnának, azért is mind a két religión lévö sok predikátorok, és oskola mesterek Posonyban citáltattak, hólott is nékiek megmondatott a ki a római hitre nem tér és elöbbi vallását el nem hagyja, tömlöczben tétetik, melly meg is lett, ott nyomorgottak tovább esztendönél. Posonyban a Lutheránusoktól két templomok elvétetett. Annakutánna a kik vallásukat megváltoztatták kénszerítésbül azok közzül némellyek Lengyelországban, mások Németországban, bujdostak, némellyek pedig hazájokban az eke szarvához küldettek. Azok penig, a kik eleinten önként a római vallásra mentek, meg ajándékoztattak, ki 30 ki 40 forintbúl álló pénzzel. A kik penig álhatatosan vallásokat megtartani kívánták, és a tömlöczözéssel semmit sem gondoltak, hanem békességes türéssel voltak, azok Olaszországban Neapolisban a gályákra küldettek. Sárospataki collegium is ekkor elpusztula Báthori Sophia fejedelem aszszony és ennek fia Rákótzi Ferencz és az ott való Jesuiták által, mellynek is alumnusit Erdélyben Apafi fejedelem Fejérvárot jó szívvel látta Buzinkai Mihály és

Posaházi professoraikkal együtt, holottis nékiek leve fundátiójok, mind az élésben, mind pedig a tanulásban. Melly meg lett dolgokrúl lehet böségesen olvasni *Cristoph. Parschitij Tabella Hungariae pag. 189, Lampe Historia Eccles. pag. 445.* Ez időben Szegeden a calvinisták templomát a pápisták el akarván foglalni, meg nem engedték, mivel ott a török basa parancsolt mind a kettőjöknek, sokat untatván a pápisták a török Comendást, végtére azt találta fel, hogy egymással disputáljanak, és a ki egyik a másikat meg nyeri, azé lesz a templom, mivel a római hiten valók azt állítják, hogy annakelőtte az övék lett volna, most penig a reformata vallást követők birják. Ugyan úgy lett a dolog, a református predikátor és egy barát öszveállván a török pasa hallatára azt kérdi a barát, hány fó proféták voltak, arra azt felelte a predikátor: kettő Móses és a Christus, arra azt mondotta a barát, nem igazán mondja, mert három volt, Mozes, Christus és a Mahomet, azt meghallván a török azt mondotta: no te igazabban szóllasz, azért tiéd a templom. Igy hallottam ezt a casust szava hihető embérektűl és nem az historiákbúl olvastam, azért a kinek nem tetszik maga lássa; de igaz az, hogy a barátok birják a reformátusok templomát mind e mái napig Szegeden. Ebben a városban született az a híres Szegedi Kis István, a ki a reformata vallást sok helyeken Magyarországban hasznosan tanította; megholt Keviben die 2-da Maij Anno 1572-ben, élt hatvankét esztendöket, kinek életérűl és tudományárúl olvashatni egy könyvben, mellynek titulusa: Decades duae continentes vitas theologorum principum, qui ecclesiam Christi superiori seculo propagarunt, et propugnarunt. Ebben az évben olly nagy változást szenvedtek a protestáns religión lévők, mind felső mind alsó Magyarországban, hogy templomaik erővel is elvétettek a római religión valók által.

A felséges Austriai udvar által, mivel könnyen

Magyarországban a pártosok következő esztendőkben is ki nem irtathattak, elvett templomaikat és régi szabadságokat felettébb sürgették, de semmi választ nem vehettek, azért imitt amott ő felsége vitézeitül gyakran megverettettek.

Ez időben Körös városa mivel a pártütőkkel soha nem tartott csak legkissebben is, tehát mind magok békességben éltek, mind templomok és oskolájok meghagyatott, és ha valaki által háborgattatott volna is a budai törökvezér nem engedte volna. *)

Anno 1675. a kassai General Spankau meghalván, helyében rendeltetett Gróff Strasold Generál, ki is megértvén némellyektül, hogy a pártütők közzül sokan a magok féltő jószágaikat Debreczen városában hordották, maga mellé vévén számos magyar és német katonákat alattomban a midőn nem is gondolnák oda juta, és a lakosoktúl hit alatt mind kivette, kiknek a jószágaik volnának ott eltéve, azokat mind elszedé, és azokat Kassára viteté. Az alatt is a császár ő felsége a belső egyenetlenségtül elvonni kívánván a pártütőket, sokféle módon édesgette őket az hűségre, de kegyelmes igéretinek nem engedelmeskedtek hanem egyik a másikat nagy iszonyú vérontással, ége-

*) Hogy Nagy-Kőrösön már a XVII. század első felében a reformátusoknak virágzó iskolájok volt, kitetszik ezen iskola régi jegyzőkönyvéből, mellyben az iskolai törvényeknek magokat aláírt ifjak névsora, rectoraik és sénioraik neveinek följegyzése mellett, 1638-tól fogva az ujabb időkig olvasható. Ezen jegyzőkönyvnek a kőrösi főgymnasium könyvtárában létező mind két példányában az iskola régibb, valamint 1693-ban ujjá alakított törvényei mellett, — mellyek az akkori iskolai életre tetemes világot vetnek, — olvasható a senior esküjének, mellyet ez az 1693-diki törvények szerént az egész ifjúság előtt letenni tartozott, latin és magyar alakja, mellyek közzül az utóbbit *Oklevéltár XXV. sz. a.* közleni érdekesnek tartottuk.

téssel és prédálással üzték, rontották, mellyet a törökök távolyrúl szemlélvén, csudálkoztanak romlásokon. Ezt a felséges császár is látván, mintegy szánakozással volt az ország népének romlásán, de mód nem volt benne hogy az egymással való ellenségeskedéseket lecsillapíthatná, azért is

Anno 1676. a császárfúl mint magyarországi királytúl frigy hirdettetett, ezzel is a pártütök magok elkezdett dolgaikat fojtatván a Tisza mellékén lakók a törökök segítségében bízván, az magok életét elszánt emberek számos ezren magokat összevevén felső Magyarországon sok prédálásokat és rablásokat vittenek végben, kikre is General Kobb reájok ütvén, nagy kegyetlenséget tett rajtok, mellyért még annál inkább megharagudtak, és egymással nagy bajvívást, és vérontást tettenek. Már alkalmasint a pártütöknek elöljáróik a hadakozásban elhúlván, azért is egyben gyülvén a pártütök Rákóczi Ferencznek halála után Anno 1677. Tököli Imrét választották fejeknek, kihez is hogy jobban bízhassanak, mindnyájan a Tisza mellyékére vonták magokat, következő Anno 1678-ban olly nagy roppant serege lett Tököli Imrének hogy egynéhány vármegyéket maga hatalma alá tűzzel és más bíztatással hódított, Zólyomot, Besztercze-Bányát, Körmöcz-Bányát, Selmecz-Bányát elfoglalván, azokat fegyveres néppel megrakatta, a honnan tovább kiványán hatalmát terjeszteni General Vürm és Gróff Pálffi Károly vezérlések alatt lévő erös és számos haddal igyekezetiben meggátoltatott. Annál is inkább hogy az országban nagy pestis támadván, az halál által sok városok és faluk üresen maradtak.

Illyen büntetéssel verte meg Isten ő szent felsége az országot, hogy ha magok nem pusztítják is egymást, de a kegyetlenkedő dög halál által sok ezeren elhúlnak, részek volt ebben Körös városa lakosainak is, Tököli Imre ez időben a körösieknek is írott leve-

leket hol egyel hol mással hogy segítséget tennének, melly leveleit magam is láttam, de mivel az előtt is a pártütökkel egyet nem értettek, ő felsége népétül, sem pediglen a római vallásbeli nagy rendektül, sem templomok elvétele, sem pediglen predikátorok vagy mesterek megfosztásával meg nem háboríttattak, Tököli Imre urral keveset gondoltak. Inkább gondolkodtak azon, hogy a török hatalmas portának gratiájában legyenek, mert ha abbúl kicsnek, melly meg is lett volna, ha két felé vonták volna magokat, észrevette volna a török, úgy is Budához tartozandók voltak, azonnal kardra hányták volna őket egész népestül kicsinytül fogva nagyig. A kik hozzájok járó személyek voltak, a városbeliektül gratiának keresése végett, kivált a kik magoknak olly bátorságot vettek ennekelőtte, és ez időben is, hogy még Konstantinápályban is elmentenek, sok utazások és fáradságok a néptül és tanácstúl akkoriban azzal a mivel megjutalmaztatott, és mivel minden megháborítás nélkül a város megtartatott, tudták ők kinek kellessék legközelébb kéntelenségbül is térdet fejet hajtani.

Anno 1681. Lévén körösi predikátor Kecskeméti János nevü Pestre ment, és eleiben ment s állott egy török, mutatta néki a nálla lévő török baltáját, mellyet szokás szerént magával hordozott vala, így szólván: Pap gazda mond meg nékem mi van e baltára írva; megnézte, és meglátta, azonnal a zsebében nyúlt és két timont, melly akkori pénz vala, kivöve, és a baltájára téve, azonnal így szóllott: Ah pap gazda nám tudod mi kell, azután azon török mindenütt véle járt, és semmi bántása senkitül nem lett.

Anno 1681. Felséges Leopoldus császár és magyarországi király, látván az hogy semmi lett módon az országbeliek hívségére nem állanának, sőt népének nagy veszedelmével kegyelmességet, sok ígéreteit és királyi ajánlásait semminek állítanák, Aprilis

havának 28-dik napjára Sopron városában ország gyűlését hirdetett. Holott is egyben gyűlvén az ország rendei, kivált a kik hatalma és protectiója alatt voltanak, és töle nem féltenek, itt a császárné Eleonra a neoburgiai electornak leánya magyarországi királynéságra koronáztatott. Az országnak tizennégy esztendeig nem lévén palatinusa Gróff Veselényi Ferencz halálától fogva, a ki is 21. Aprilis Anno 1667. meghala, ebben az ország gyűlésében választatott palatinusnak Gróff Eszterházi Pál. Azalatt való gubernatorság elmúlt. A Lutherana és Helvetica confessión lévő ország lakosainak magok vallásoknak követésére szabadság engedtetett, azokon a templomokon és oskolákon kivül, a mellyeknek birtokokban voltak egész Magyarországban, minden vármegyékben két két templomok, ahoz való parochiak és oskolák rendeltettek. Az országban elbujdosott predikátoroknak, oskolamestereknek, a kik mind ez ideig tilalom alatt voltanak, az országban szabados béjövetel, és vallását követésére kinek kinek engedtetett, ezek mindazáltal olly okkal lettenek, hogy a melly elvett templomoknak bírásában a pápisták már voltanak, azok kezek alatt hagyattattanak *Artic. 26. 1681.* De mind ez előszámlált királyi kegyelmességekkel is a vallás dolgában a protestánsok meg nem elégedvén, mihelyt az Armistitiumnak vége lett, az ország gyülése is elvégződvén, vallásoknak régi szabadságát óhajtó magyarok Tököli mellé hajolván, a ki a török portának nem csak magát protectiója alá adá, hanem hogy segítségül lenne esztendönként bizonyos summa adót is, ígére, Körösnek a török adója volt 1250 tallér, mellyről azon kivül szénárúl, fárúl való török levelei vannak a városnak.

Anno 1682. Mindenek fegyverhez fogván Tökölivel, Kassa városát 29. Aug. megvették, mellynek nagy részben bástyáit lerontatá, és az földdel egyenlövé tételé. A török segítségével Fülek várát is ez

időben és napon mint Kassát megvevé és birtoka alá hajtá. Ebben lévő Commendans Kohári Istvánt rabságban tarták sokáig, és mindaddig valamíg nagy summa aranyon Tököli által ki nem szabadúlt. Több németek is a kik Fülekben megfogattattak, nagy áron váltóztak meg. Ezeket hallván Eperjes, Bártfa, Lőcse, Késmárk s többi városoknak elöljárói Tököli Imrétűl megijedvén, katonáit könnyen magok oltalmára befogadták. Ez a Fülek vára ollyatén menedék helye vala a török birodalom alatt nemes Pest vármegyének, hogy a kiknek causaik voltak, ott lakván mind Vice Ispány, mind szolgabírák és assessorok vármegye gyűlését ott tartottak, a peres feleknek ügyeket ott végezték el. Ha valaki Pest vármegyében akár Körösön akár más helységben valami jószágot kért fel, magát in facie loci captalanbéli személy és regius által törvények szerént nem statuálhatta a töröktűl való félelemnek miatta, hanem Fülek várában kellett menni, s ott lett statutiója, nem törvényesen ment ugyan végben, mindazáltal ebben a részben azoknak az ország törvénye mind az ideig engedett és helyben hagyta. Nem is ok nélkűl cselekedték azt, mert ha Pest vármegyében az ollyatén jószágot felkérő, és magokat azokban béiktató akár gróff, báró vagy nemes ember lévélt volna, a budai vezir bassa megtudta volna, megfogatta és megbüntette volna, úgy hogy eszében jutott volna életében a statutio. Midőn a Csemő földe iránt 1649. és következő esztendőkben Körös városának törvénye volt a czeglédiekkel, az is Fülekben tractáltatott, de nem decidáltatott, mert a czeglédiek egy megölt töröknek dijának megadásáért most is birják. Nemes Pest vármegyének tisztjei a töröktűl való félelemnek miatta a vármegyében nem bátorkodván lakni, azért ezen vármegyének tetszésébűl a vármegyében lakó nemesség közzűl ugyancsak voltak tisztjei, ollyan volt Körös városában lakó Pálfi Mihály, a ki Vice Ispány volt, Erdősi Mihály

ugyan Körösön szolgabíró, kecskeméti notarius Gulácsi Tamás főnotárius, ezeken kivül volt még két szolgabíró Magocsi Mihály pápista, és Tóth András, assessoraik is volt a nemességből mind Kecskemétről mind Körösről, mivel ebből a két anya régi város tartó lakosaiból Pest vármegyének mind tisztjei, mind más szükségeknek kipoltolása kitölt. *)

Pecsétje nemes Pest vármegyének nem volt, sem fő Ispánja, mivel palatinus is sok esztendők alatt nem vala, Fülekben ugyan élt a vármegye Gróff Veselényi Ferencz palatinus pecsétjével, söt annakutánna is mind azzal élt, míg nem a mint emlékezem reá, 1746-dik esztendöben elváltoztatta és új pecsétet csináltatott magának. Az itthon való vármegye tiszt urak, ha valami dologban igazítást tettek, csak magok saját pecsétekkel erösítették még a kiadott leveleket.

Ez ország állapotját ismét elöhozni kivánván, Zólyom, Hont, Bars vármegyék, Léva elfoglaltattak. Nagyszombat maga városának kulcsait Tökölinek kezében adta. Posonynak a külső városát megszállotta s megvette, de a várának birtokában nem mehetett. A midön is Tököli Imre pénzt veretvén, annak egyik oldalán ez vala: Emericus Tököli dux hungarorum. Másik oldalán a pénznek vala egy kéz fegyverrel, és ezen szók: Pro patria et libertate. A predikátorok és oskola mesterek külső országban múlatók visszahívattattak, és elöbbeni állapotjokban helyheztettek. Leopoldus király illyen hatalmát tapasztalván Tököli Imrének, békességre kérte, mellyre Tököli reá is állott volna, de mivel a török ellent állott benne, sem-

*) A füleki megyei székhelyről *Mocsáry Nógrád leirása III. k. 70 l.* s Nagy István azon emlékiratban, melyet a pesti megyeház alapkövének letételére készített, tesz említést. E szerint 1593-tól 1682 Jun. 5-ig tartattak itt a megyegyülések.

mire nem léphetett. Konstantinápolyban is küldött a király követet, hogy az 20 esztendeig tartó békeség a két császár között az jövő esztendőben elmúlna, azért Leopoldusnak akaratja ez, hogy továbbra is halasztatnék, de a török porta nem hogy reá állott volna, sőt az akkori Mustafa vezir által a követ kinevettetett, és így vigasztalás nélkül ment vissza. Körös városa bírája ekkor vala Seres András.

Következő 1683-dik esztendőben eleinten szerencséje vala Leopoldus császárnak, mert megérté Gróff Kaprára követtűl, hogy a török porta nem hogy a békességet követné, sőt inkább kedvetlen hírt hallani kelletett, hogy Mustafa nagy vezir kétszázezer törökkel és tatárral jönne Magyarországra, melly számos nép nem csak Magyarországban, de a tatárok előre járván még Austriában is számos helységeket felégettek és elrablottak, mellyen megijedvén a császár tanácsot tartott mitévő légyen, azért is számos népet egyben gyűjtvén maga és hazájának oltalmára egyben gyűjtött, kiknek vezérűl adá Lotharingiai Károly herczeget. A török addig meg sem állott, míg nem Bécset megszállá 15-a Julij. Leopoldus pedig minden udvarával Austriának Lincz nevű városában méne, azért is követeket külde az europai fejedelmekhez, hogy segítséggel lennének, eljöve Lengyelországból Sobjeszki János Lengyelország királya számos haddal, saxoniai elector János, bavariai elector Maximilián, népeiket egyben gyűjtvén az ellenségre rohantak, délután Septembernek 12-dik napján, ezek az egész török tábort elszélesztették, és megszalasztották, úgy hogy a nagy vezir is futva ment el. Kiknek tábor helyeken sok kincs találtatott. A vezirnek sátorát a lengyel király vitte el, a több kinceseket többiek osztották fel, sok számú tevék, ószvérek és barmok ott maradott. Ezt a szerencsés nyereséget megértvén Leopoldus császár 14-dik Septembr. a

Dunán Bécsben visszament, és a lengyel királynak mellette tett hűségét tetemesen megköszönte. Mellyet mind maga mind mások megismertek, hogy azt egyedűl a sz. Istennek kellett megköszönni, hogy 200,000 népet kevés haddal megverhettek. Ezt a dicsőséget érdemlő nyereség a törököknek szívét és erejét annyira megerötelenítette, hogy felülloszolván és futván nehezen vehette öket öszve a vezir bassa, és hogy valami módon meg ne erösödnének, a lengyel király és a Lotharingiai fejedelem számos néppel utánnok mentek, J. Bottyáni is a magyarokkal. A török Párkánnál megállapodván, ott ismét reá mentek Leopoldus császár hívei, keményen megverték öket die 18-a Octobris, holott tizenkét bassa veszett el, a többi pedig a Dunához szoríttatván sokan abban holtak, sokan az nádasban életeket és jószágokat elvesztették, így a megmaradott törökök elmenvén a keresztyén fejedelmek Esztergomot megvették die 22 Octobris nagy veszedelmével a töröknek, tovább utánna az ellenségnek nem menvén, hanem a Dunán innen való részeken Hatvant, Szécsényt megvették. A lengyel király hazafelé bocsátván népeit, Kassát probálták, de Tököli Imre népei erősen tartották magokat, odahagyták, hasonlóképen Bártfán, Eperjesen visszaverettettek, Lotharingus fejedelem a bánya városokat, Lőcsét, Késmárkot, Lévát megvévén, császár népét rakott beléjek, és Tököli népeit elszélesztette. Azért is a lengyel király és a saxoniai elector kérésekre Leopoldus császár és király a magyaroknak engedelmet hirdettetett, hogy hozzájok kegyelmességgel lészen, és fiscus által elfoglaltatott jószágaik is visszaadattatnak, csak hűségeket hozzája mutassák. A török császár ezeket meghallván, a vezirnek és több basáknak fejét szedeté, némellyeket megfojtata. Conf. *Istvánfi pag.* 587. Ezen évben Körös városa birája vala Borotvás István.

Anno 1684. A budai bassától ujjabb levelei jöttenek Körös városának sok rendbeli panaszaiknak megorvosoltatások végett *), mellyeknek értelmek ez vala, hogy a kadiának holt embertől ennekutánna nem kell fizetni. Budára császár mívire a város semmit se adjon. A jobbágyokat a városból más törököknek nem légyen szabad kivinni. A derék adó summa abban marad, melly 1250 tallérból állott. Mike-Buda pusztáról való levél. Egri bassa Tihaje levele 200 oroszlánosról. Ezekről külön külön török nyelven írások vannak. A magyar és német katonaság az elmúlt esztendőbeli győzödelemnek terjesztését tovább is erővel, hatalommal, és vitézséggel mind a török mind pedig Tököli Imre népei ellen éjjeli nappali serénykedéssel öregbíteni kivánván, valamerre fordúltak, a szerencse mindenütt nékiek szolgált; azért is Tököli fő rendei nagyobb részént a császár hívségére állottak, nem is ok nélkül, mert a hova a szerencse, oda az embereknek szíve is szokott hajlani. Lotharingus herczeg látván a jó alkalmatosságot, és az ellenségnek naponként való megfélemlését, öszvevévén a magyar vitézeket, Visegrádot 18. Junij megvette vérontás nélkül, mert a mint kivánta feladódott. Váczot is hatalommal vették, és Pestet, a pesti mezőben Heiszler general 4000 törököket megszalasztván, hadi eszközeiket elnyerte. Lotharingus Károly fejedelem maga népével Budát is megszállá, két holnapig alatta volt, de a katonaságban vérhasbeli nyavalya, és más betegségek is uralkodván oda hagyták, és így Pestet is a törököktől való félelem miatt nem bírhatván, felégették a keresztyének, hogy a lakásra alkalmatlan légyen, Váczot is hasonlóképen tűzzel elpusztítván elhagyták. Tököli is az alatt

*) A budai pasának a török katonaság zsarlásai ellen 1684-ben Kőröshöz intézett parancsát adjuk *Oklevéltár XX. sz.*

Barkóczi Gróff és Schultz generalok népeitől megverettetvén, felső Magyarországban szerencsétlen volt mindenütt az hová ment, népeiben, városaiban söt vármegyéiben is sok károkat valván. Leopoldus császár az alatt a Tököli népének a szíveket fogyasztotta, mert kinek kinek gratiát ígért a lotharingiai herczeg által, hogy valaki hívségére menend, becsületiben és jószágában meg nem károsodik, mellyre nézve mind fő renden mind más renden lévők az austriai udvarnak kegyelmességét bévették.

Már ezen sok szerencséjét és drága diadalmát tapasztalván Körös városa is felséges Leopoldus királynak reménylette, söt óhajtva várta a török birodalma alól lehető felszabadúlását, a mint hogy a keresztyén vitézektől meg ne károsíttatnék akkori m. palatinustúl salva guardiat impetralt magának, mellyet meg is nyert.

Anno 1685. die 27. Junij lotharingiai Károly fejedelem a császár népével és magyar haddal Érsek-Ujvárt megszállván 23 nap után megvette, honnan is a törökök kimenvén Esztergom alá útaztak, hogy ha amazt elvesztették, ezt megvehetnék, de ebben is a szerencse nékiek nem szolgált, mert onnan is lotharingus fejedelem maga hadával elverte, úgy hogy kénytelenek voltak a törökök másuvá utazni, mert ágyúikat is mind elvesztették Seraskir vezir bassa alatt, és több hadi eszközeiket. Nográd várat pusztán hagyván a törökök ő felsége népével megrakatott. Szolnok is még 1552. a török kezébe esvén Heiszler general a magyarokkal megvette. Tokaj, Eperjes és több városok ő felsége népének feladattak. A sok szerencsés hadi dolgoknak kimenetelét látván Tököli Imre fejedelem igen megütközött rajta, annyival is inkább hogy a kik eddig véle tartottak Leopoldus király hűségére állottak, a törökökhöz ment, kik is Váradon vendégségben hívták, elsöben jól tartották, annakutánna arestomban tették, mellyben sokáig

volt, onnan Belgrádra a fő vezirhez, a pedig Konstantinápolyban küldötte ezen okból, hogy az elmúlt esztendőben az hadi viselt dolgok általa roszszúl igazgattattak. General Schultz Eperjest nagy bajvívással megvette, a kik okoztattak engedetleneknek lenni, azok közzül némellyeket négyeltetett, másokat rút halálnak nemével felmészároltatott. Tökölit a török császár elbocsátotta, de Seraskir vezir és Ibrahim vezir a szerencsétlen hadakozásért megfujtották Konstántinápolyban. Kassa városa nagy munkával Kaprára herczeg által megvétetvén die 19. Aug. azonnal a protestánsoknak templomaik elvétetett általa és a pápistáknak adódott, a magistratusok is pápistákból állíttattak. Ekképen más királyi városokban lett ez a dolog.

Körös városának ebben az esztendőben Úrházi Péter bíróságában die 20. Januárij küldetett levél a budai vezir Szerdar Sajtány Ibrahim Bassa úr ő nagyságától török nyelven, hogy császár dolgán kivül járó szállóknak semmit pénz nélkül ne adjanak a bírák, ha ki hatalmaskodik, kötözve vigyék Budára. Die 3. Martij tatár szultán czedulája az adóról. Die 20 Octb. Abdi Rhaman bassának hit levele a salva guardák szabados tartások felől, Szemere Pál bíróságában.

Ezekben az elmúlt két esztendőkben úgy mint 1684 és 85-ben a keresztyéneknek is úgy mint felséges császár és magyarországi király Leopoldus népének kedvét keresni kívánván a város, hogy a sok szerencsés és boldog diadalmak után Körös városa is fejét, életét és jószágát kegyelmes szárnyai alá hajthatná, közönséges megegyezett akarattal az ő felsége népeit segíteni teljes igyekezettel kiványta, mellyet meg is cselekedett, de felettébb sok károkat vallott a város, úgy hogy kénytelenek voltak panaszkodni iránt ok a felső hatalmasságoknál, mellyért is láttatott a T. Nemes vármegye szánakozással lenni, a mint is inquisitio által jobban végire járni kivánván,

mind a németségnek és horvátságnak kéntelenségből minémű és mennyi marhákat, lovakat, jármos ökröket, más több élésre és afélékre kívántató javakat a város adott, conscribálták, azokon kivül kenyérből, húsból, szénából, abrakból kész pénzül mit adtanak, és minémű jóval volt a város az ő felsége Generálisainak, és hadi vitézeinek a mint lehetett írásban vétetődtek, mellyeket emlékezetnek okáért, hogy a felséges királyához tartozó hivsége a városnak, mellyet a kétséges hadakozó esztendőkben megmutatott nyilván kitessék, az alább írt módon feljegyzenem kivántam.*)

Anno 1686. felséges Leopoldus császár és magyarországi király minden erejét és hadakozó népeit magyar nemzet és németországbelieket gyalogokat, és lovasokat egyben gyüjtvén, vitézi bátor szíveket serkengető hosszas beszédekkel az egész keresztyén világnak szeme eleiben adható örökös dícséretnek és dicsőségnek megnyerésére magokat elkészítének, és a törökök ellen Istennek szent segedelmével mennének, és Magyarországot a török pogány császárnak birtoka alól felszabadítanák, mindnyájokat arra kénszerítette, melly ebbéli szándékát felséges Leopoldus császár és magyarországi királynak az európai keresztyén fejedelmek megtudván, némelly hatalmas potentátok hadakozó néppel, némellyek pedig költséggel megsegíteni kivánták. Igy a hadakozó sereg egyben gyülvén 95,000 emberből álló vitézlő hadi nép formáltatott, melly Armadianak comandírozó fő hadi generáljává tétetett felséges Lotharingus Károly fejedelem, azután valók voltak: Bavariának electora Maximilián Emanuel, Saxonia és Brandenburgia országokból jött nagy méltóságú rendeknek vezérjei. Magyarországbeli gyalog és lovas seregeknek győzedelmes hadakozó fő vezérjévé és mezei generaljává

*) Ezen jegyzék, melly Balla Gergely eredeti kéziratában hihetőleg megvolt, az általunk használt két másolat egyikében sem találtatik.

tétetett az ország palatinusa méltóságos Gróff Eszterházi Pál, Gróf Bottyányi Ádám, Gróff Sicsi (Zicsi) István, Gróf Eszterházi János, Gróf Nádasdi Tamás és többek, kik is hazájokért és királyokért a hadakozásnak Magyarországban mint Mársnak oskolájában tanúlt, és ennek előtte sok csatázásokban s bajvívásokban próbált vitézi készségeket, egy csep véreknek kiontásáig ez mostani hadakozásra kiki magát elszánván, az egész magyar vitézlő sereg előtt kihirdették, mellyre az egész magyar vitézek mindnyájan reá állottak, és az ellenséggel való megütközésre régi eleiknek nyomdokit követni kivánó hazafiúságos készségeket nyilvánossá tenni egy szívvel és szájjal megmutatni s világ eleiben terjeszteni kiáltották. Igy az egész magyar és német armada a Garan vizénél egyben gyűlvén a fő generalok tanácsot tartottak Buda várát szállják-e meg elsőben avagy Székes-Fehérvárat? közönséges megegyezett akaratbúl elvégeztetett: mivel Buda vára az egész Magyarországnak feje volna, azért azt legelsőben próbálnák. A magyarok némelly németekkel elől bocsáttatván Buda várának külső és alsó városait nagy munkával megvették, a törököket levágták, házaikat kipusztítván tűz által mindeneket hamuvá tettek, onnan alább a vár alá szállván az egész armada is utánnok nyomódván, az egész vár alját elfoglalván szüntelen való lövöldözéssel, ágyúknak iszonyú böggésekkel az várbeli törököket háborgatták, a kinn lévő törökök is nem kevés munkával, csatázással, gyakran reájok ütvén oltalmazták, egymás után sok vérontásokat mind két részrűl tettenek, melly bajvívások és hadakozások három egész hólnapig tartván a várnak feladására a várbeli törökök sem levélbeli irásban tett igéreteknek, sem pedig más hadi ajánlásoknak nem engedelmeskedvén, újjabb újjabb reájok való rohanásokat és ütközeteket tettenek a keresztyének, utoljára midőn a várra rohannának, erőszakosan Buda várának kapuját és bástyáját elfoglalván nem ke-

vés vérontással megvették, a várban lévők minden különbözés nélkül férfiak, asszonyok és kissebb idejűek kardra hányattattanak, így híres Budavára Magyarországnak fővárosa és királyoknak lakó helye Sz. Mihály havának második napján délután az egész keresztyénségnek nagy örömére említett felséges Leopoldus császár és magyarországi király birodalma alá jutott, mellyben kimondhatatlan préda találtatott, sok milliom arany darabok, még pénzzé nem verettettek. Régi királyoknak kivált Mátyás királynak nagy drága pénzen szerzett bibliothecája, írásbeli könyvei, mellyek többnyire a porban az idötül fogva hevertenek, felszedetvén mint ritkaság kincs gyanánt tartatván Bécs városában vitettenek *), 360 ágyú, 60 mozsár ágyú, puskáknak és lövő szerszámoknak nagy serege, gyöngyök és drága kövek bőséggel találtattak. Az alatt is a nagy vezir **) és Seraskir sokszor reá ütött és hadi probákat tett a mieinken, hogy valami módon gyászban borult napok után vigasztalást nyerhetnének magoknak, de mind haszontalanok voltak, mert mindenkor a keresztyének által visszaverettettek; látván a szerencsés hadi dolgoknak kimenetele hogy a keresztyénség mellett volna és semmire sem mehetne a nagy vezir, táborokban nagy kiáltás és ordítás lévén mintegy megdühödött furiák felszedvén egyetmásokat régi hazájok felé mentenek. Ezt hallván más városokban lakó törökök hogy a fő város Buda vára elvétetett tölök, Kalocsa is mint érsek lakó helye az ő birtokokban lévén abban lévő törökök a nagy félelemnek miatta elszaladtanak, melly is Sz. Mihály havának ötödik napján a keresztyének

*) Hogy Mátyás király könyvtárának Budáról Bécsbe vitetése iránt szerzőnk hihetőleg a köz hír után, tévedésben volt, felesleges volna hosszasan mutogatnunk.

**) Az általunk használt mind két másolatban kézzel fogható hibásan áll: *magyar vezér* az általunk visszaállított *nagyvezir* szó helyett.

által elfoglaltatott. Jeles viselt dolgok a keresztyéneknek hogy jobban jobban világ előtt emlékezetben hagyattatnák, a fő hadi vezérek ezzel meg nem elégedvén, Simontornyát, Eszéket, Siklóst, Kapus várát, s több helyeket a törököktül elvettek. Ekképen sok városok a törökök birtoka alól megszabadúlván Nagy Körös mező városa is jármok alól megmenekedett, és a keresztyén királynak hatalma alá 145 esztendők után jutott.

Buda vára hozzá tartozó districtussal a törököktül elvétetvén Muslai György és Tergenyei Mihály bíróságokban Körös városa a maga tornyát megerősítette és templomát, a nép penig megtolódván a pogányság miatt, elfutásoknak alkalmatosságával számtalan sok emberek Czeglédrül, Vásárhelyrül, Szentesrül és több helységekbül mező városokból ide Körösre vonták magokat *) a németek is nem kevés ezeren a törökök után Körösre és Kecskemétre szállván, postiriumot csináltak a két most nevezett városban, attúl tartván, ha a pogányság Szegedrül, Aradrúl és több vég helyekrül kiütend, semmi módon eleiben nem állhatnának, annakokáért a parancsoltatott: mind Kecskemét, mind Körös a templom körül egy darabon nagy, mélly árokkal sáncz forma kerítést csinálna magának, mellyet a két város igen kevés idő alatt tehetségéhez és tisztéhez képest elkészített, körösiek magoknak napkeletrül és napnyugotrúl felvonó kaput csináltattak, délrül pedig és északrúl pallók voltanak, mellyeket, ha valaki vizsgálni akarna most is megláthatja a régi árkoknak helyeit, nem különben az egész városnak kerülete más árokkal is körös

*) Hogy a török kóbor katonák különösen Szeged vidékén számtalan rablást követtek el a föld népén, melly e miatt még Buda visszavétele előtt is kénytelen volt kibujdosásról gondolkozni, kitetszik Mehmed oghlu-nak még Budán és így annak bevétele előtt kelt leveléből, mellyet közlünk *Oklevéltár XXI sz.*

körül volt véve, és négy kapukat tartottanak, úgy mint napkeletről szolnoki kaput, nevezetét tettenek, délről kecskeméti kapu, napnyúgotról budai kapu, északról pedig czeglédi kapu, akkori időben mindenik kapun strásak állottak, és szoros parancsolat volt hogy az idegenek és közelebb való bémenőknek hirtelen a bémenetelre engedelem ne adattatnék. Az után való két esztendőben, midőn a német Budát elfoglalta a törököktől Körös városának esztendőnként tizenöt ezer Rhenes forint, fl. 15,000 volt a portiója.

Ámbátor a pogányság ezen 1698-ik esztendőbeli dolgok között a Duna és Tisza közt való tartományról kiüzettetett is, de nehezen szívelte elmenetelét, nagy bizodalommal volt a török császár, hogy ha ebben az esztendőben szerencsétlenségét vette is, de meg rövid idő alatt mind azokat a mellyeket 145 esztendő alatt bírt, visszanyeri, a minthogy Körös városa hogy török részen valóktúl ezután is el ne pusztíttatnék, protectionalis levelet nyert, mellyet török írásban Szerdar passa küldött Körös városának Pétervárárúl, melly levél költ Péterváránál die 12. August. anno 1687. ehez képest a rendes adót is évenként mint földes urak megkívánták, mellyet kéntelenségből meg is küldött a város, félvén azon, ha hamarjában a szerencse nékiek szolgálna, engedetlenséggel ne vádoltatnék a város, és ne talám a város eleje halállal fizetne az ollyatén hűségtelenségért; az illyeneket a város előtte tartván, következő 1688-dik esztendőben is Landor-Fehérvárra küldvén a török adót, mellyrúl is quietantiája van a városnak török nyelven, mellynek fejűl való irása ez: Anno 1688. die 7-a Junij summárúl való quietantiája Kőrösnek a Landorfehérvári Nézártúl *). Ez elmúlt esztendőben

*) Az 1688-ki török adóról szóló nyugtatványt közöljük *Oklevéltár XXIII sz.*

pedig Körös városához földesúri just tartott magának Hatsi Feszár Musztár Bulyo passa, a városnak derék adója volt 1250 tallér, ajándék pénz 460 oroszlános.

Abban az esztendőben, mellyben Budából kiűzettetett a török, jószágából úgy kipusztíttatott Körös városa a sok számú ezer néptől, hogy az egész városbeli nép vagy lakosok keze alatt nem maradott több egy fekete tehénnél, melly is az ekklésia pinczéjében tartatott, és úgy lett megmaradása.

Hogy akképen cselekedett a város a mint megírtam, nem kicsiny okból cselekedte, mert 1687-ben a nagy vezir török számtalan néppel jöve.ki Magyarországban és a Mohács mezején táborba szállott, mellyet meghallván Lotharingus herczeg, azonnal eleiben méne Bavarus herczeggel, brandenburgusokkal és imperialis segítségekkel, hogy Budához ne közelíthetne azon vala, melylyel megütközvén a német és magyarság a nagy vezir táborát szintén Dárda és Mohács közt megveré. Ebben az harczban vesztenek el tiz ezer gyalog törökök, hét ezer lovas, a kik fogságban estenek harmincz ezerig számláltattanak, nagyobb és kissebb ágyúk hatvannyolcz, ezer mázsa puskapor, hétezer ökör, hatezer ló, tizenötezer szamár, háromszáz teve nyereségül jutottanak a mieinknek kezekben; valaminthogy ez a mező Lajos királynak elvesztekor a keresztyéneknek szerencsétlen vala 1526-dik esztendőben, úgy a nagy vezirnek és törököknek ebben az esztendőben 12. Augusti igen veszedelmes vala. Melly szerencsének híre ollyan nagy vala, hogy a melly nap esett a győzedelem, azon napon kevés idő alatt már Bécsben a császárnak tudtára vala. Nincsen semmi gyorsabb a hírnél.

Ezen győzedelem után a több váraknak és városoknak s faluknak a töröknek birtoka alól való elvételében egész Magyarországban sőt Erdélyben is igen szorgalmatosok lévén a német és magyar hadakozó

generalisok, Istennek segítségével mindenütt szerencsések valának, mert kevés népeknek elvesztésével sokat visszanyertenek, és az elszéledett lakosokat a magok honjokban lakozásra kénszerítettenek menni, mellyekrül Istvánfi Miklós magyar historicus bőségesen írt. Die 18-a Octobris Leopoldus császárnak fia Jósef Posonyban az ország gyülésében magyar királylyá koronáztaték, melly kilenczedik Decembris elvégeztetett, melly alkalmatossággal az végeztetett: hogy ennekutánna az austriai házból való első szülött mindenkor kérdés nélkül a magyarországi koronát elnyerje, akkoron az országnak minden törvényei helyben hagyattattanak, egyedül az maradott ki, hogy András királynak decretuma szerént ennekutánna ne légyen szabad az ország népének maga királyja ellen fegyvert fogni, és a király parancsolatjának és törvényeknek ellene mondani.

Sok káros hadakozási Mahumet császárnak az említett keresztyének által lett győzedelmek után nagy zendülést tett Konstantinápolyban, mellyért a császár hivataljából kivettetett, és az öcscse Sőliman választatott, sok basák is megfojtattak.

Anno 1688. Minthogy a felséges római imperatornak Leopoldusnak generalisai Erdélyt, Serviát, Bulgariát a keresztyének részére meghódoltatták, Buda vára körül pedig semmi ellenségeskedés nem volna, reménylvén a föld népe, úgy Körös városa is hogy többé a török császárnak birtoka alá nem jutna, azért most ugyan adójokat megadták, de annakutánna arrúl letettenek, és semmi félelmek nem lévén további készségeket a kötelességtül felszabadították.

Következő esztendőkben is meg nem szűntenek az törökökkel való ellenségeskedések, mivel békességre a franczia udvar miatt nem mehetnének, a török Bécsben küldötte a maga követjeit, a franczia király követje pedig Konstantinápolyban azt sürgette, hogy semmi lett módon meg ne egyezzenek a római csá-

szárral, inkább ő is felbontja a frigyet, mellyet kötött a német udvarral, csak a hadakozástúl meg ne szűnjenek. Veszedelmesek voltanak ugyan az ország szélein folyt dolgok, de ezen a mi tartományunkon mindenek megcsendesedtenek. Az helységek megépültenek, gazdaságoknak gyarapításában a nagy békesség miatt örvendeztenek és épültenek, ezek lettek 1689-dik esztendőben.

Anno 1690. még is sok hadakozások adták elől magokat mind Magyarországban, mind Erdélyben; az hires hadakozó generalis és főcommendans Lotharingiai Károl herczeg meghala; az időben Apafi Mihály Erdélyország fejedelme, minekutánna Erdélyországát 29 esztendeig bírta volna, megholt.

Anno 1692. Sz. Mihály havának 25-dik napján Tekintetes Mokcsai familia által adatott egy darab föld, mellyen az oskola házai vannak, mellyrűl a városnak hiteles levele is van.

Anno 1693. Nagy fogyatkozására lévén Körös városának a toronyban lévő ütő órának nem léte, azért ebben az esztendőben Sánta Ferencz nevű tanácsbeli személyt Bécsben küldötték, és onnan hozattak die 14 Maij. melly tölt fl. 120, az óra mutató táblának festéséért fizettek 19 tallért.

Anno 1697. die 25. Januar. Felséges Leopoldus császár és király vásári privilegiumot adott elsőben Körös városának 5-a Martij, 27 Junij, és 26 Octobr. melly privilegiummal most is él a város, de nem a földes urak szerzették, hanem a város, azért jussa sincs hozzá senkinek is.

Anno 1698. A körösi csizmadia mesterek magok czéheknek privilegiumát a budai anyaczéhtúl hozták, nemes Pestvármegye gyűlésén elolvastatván, Sappár István vármegye notariusa által subscribáltatott és megerősíttetett. Annakutánna Körös városa tanácsa által Anno 1714. újjolag megerősíttetett.

Ebben a seculumban mivel a felséges Leopoldus császár és magyarországi király Magyarország megtartása végett felette sok hadakozásokat tett és vitt végben, a hadakozó népnek eledelére igen sok költség ment, mindenféle naturaléknak kiszolgáltatására városok, faluk és minden rendű emberek ösztönöztettek, és erejek felett is elő állani kénszeríttettek, kivált Buda várának kétszeri megszállásakor és azután következő esztendőkben a törököknek az országból való kiűzetésére szekerekkel, lovakkal, ökrökkel, vágó marhákkal az ő felsége commandírozó generálisainak, comissariusainak, városunkon által ment hadi tisztjeinek parancsolatjokra nem különben kenyérből, borból, sóból, fából, szénából, abrakból Körös városának is elő kelletett állani, a minthogy elől is állott, mellyek hol quietáltattak, de többnyire nem, mert akkor hamar el is fogyaszthatta életét az engedetlen bíró, és pusztulásra juthatott a város, de mivel magok is azon iparkodtak, hogy a keresztyén királynak birtoka és hatalma alá jussanak, mindenféle segítséget tenni meg nem szűntenek, melly költségeket a mint a régi írásokból, notatiókból, ki lehetett tanúlni, emlékezetnek okáért esztendönként való kiadattatásai lettenek, hogy a következő maradék is tudhassa mennyi káros költséggel tartatik meg a jó anya város, feljegyzeni kívántam, kevés árban computálván mindenféle jószágot, mivel ezek ugy is nem bonificáltattak, hanem hogy az idő úgy hozta magával kellett adni előállani, az ő felsége népének térdet és fejet nagy megalázódással hajtani. Példának okáért egy pár ökör 20 tallér vagy 30 fl., egy pár ló 30 fl., egy pár tehén 16 tallér, egy pár borjú azaz fiatal marha 8 tallér, és így többeknek ára lészen a mint fog specificaltatni. *Valósággal mindenek lerajzoltatnak.**)

*) Ezen szavakat az itt következni kellő kimutatás helyett, melly mindkét másolatunkban hiányzik, kétségtelenül

Hogy a megírt költségeket tehették és tették a körösi gazdák nem kell csudálni, mert tehetős gazdák voltak, igen sok barmokat tarthattak, mert pusztájok elég volt, úgymint: Kara, Kocsér, Törtel, Lajos, Mise, Mike-Buda, Ujszász, Tetétlen, Nyársapát, Őrkény, Vatya, Pótharasztja, Kakucs, Inárcs, Besnyö, Jenö és többek mellyek másutt fognak elöhozódni, azoknak árendájok pedig fl. 20 vagy 25 volt, egy karmasin, egy pár török papucs, egy szönyeg. Földes urak akkor nem voltak, ha voltak is mind a városhoz mind a pusztákhoz a kik jussokat tartották, messze lakozások miatt nem birhatták, mert a török birtoka alatt voltak, nem is merték magokat mutogatni, mert ha a török megtudta, hamar a más világra bocsátotta öket, vagy keményen megkalafázta, mindazáltal a város valami kevés emberséggel viseltetett hozzájok. Adót is adtanak, mellyet magyar adónak neveztek, a török adót pedig török adónak hívták. Ha valaki a királytúl valamelly porciót a városban felkért vagy hüséges szolgálatjáért nyert, itt magát a töröktül való félelemnek miatta nem statuálhatta, hanem a nemes vármegyének egyben gyülése Füleken szokott vala tartatni, ott statuáltatta magát. Valamikor adót küldöttenek a bírák a földes uraknak, azt botnak az üregében elrejtették, és gyalog ember által úgy küldötték el. És mivel 145 esztendeig volt a város a török birtoka alatt, soha a földes uraknak módjok nem lehetett abban, hogy örökös jobbágyokká tették volna a város lakosait, hanem hogy nagy tehetsége volt a városnak akarmi módon lehetett, de módot keresett benne a város, hogy magát esztendönként megváltsa, vagy pedig számos esztendöket egyben foglalván, mind városbeli jussokat, mind pusztájokat megzálogosították, és így minden féle hatalom, birtok, és

---

a másoló igtatta be, ki a hosszas kimutatást leírni restelte, vagy érdekesnek nem tartotta.

uraság jussának fenttartása egyedűl a városi magistrátusnál maradott meg, söt mind ez ideig is abbeli authoritását a városi magistratus fenttartani igyekezik, hogy régi elejeknek jó rendtartását, szokását, mintegy dicsekedésképen követhessék.

Anno 1700. Körös városa fő birája Erdös János, második bíró pedig Tollas János lévén, czeglédi bírákkal együtt a felséges udvarnál Bécsben instáltanak a dézmának kiárendálása végett, melly is három esztendeig oda engedtetett olly conditióval, hogy a körösiek 400 kila kétszer buzát, a czeglédiek pedig 200 kilát adjanak esztendönként, mellyeket Sz. Mihály napjára Budára a királyi prófont házhoz magok tartozzanak bévinni. Ezen dologrúl királyi pecsétes levél Bécsben adatott a két városbelieknek die 10 Maij. 1702.

Anno 1701. Szabó János és Csete Gergely bírósága alatt a magistratus látván a városnak sok romladozását, és szüntelen való tapasztalható kárát, hogy azért a városnak oltalmazásában a tisztviselök nagyobb vigyázással lennének, minden erejeket arra vetnék, hogy a jó békességet követvén, elöbbeni károkat, kivált marhájoknak visszatérítésében igyekeznének, aszegénységet oltalmaznák, közönséges megegyezett akaratbúl azt determinálta pro tali quali onerum suorum alleviatione:

Hogy ennekutánna a kik a város házánál közönséges szolgálatban egész esztendöt eltöltöttenek, úgymint a birák, hadnagyok, tizedesek, vásárbíró, székbírák, tehát a következendö esztendöben a portión kívül mindenféle szolgálatoktúl immunisok legyenek, improtocollaltatták, notárius Dányádi János által die 4-a Maij. Melly rendelése a magistratusnak alkalmasint áll mind e mái napig.

Ebben az esztendöben nagy conspiratio lett a magyarországi és erdélyi némelly uraktúl a felséges Leo-

poldus király ellen, kik is mintegy 82 személyekből állottak, ennek feje és indítója volt Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelem, ez innen lett, hogy a franczia király a spanyolországi successio végett a felséges Leopoldus király ellen támadott, és ez alatt azt igérték a magyar urak, hogy a magok költségin egynéhány ezer embert felállítanak segítségére, állítottak is 14 Regementet, kik között volt Rákóczi Ferenczneknek is regementje, midőn Bécsnél megláttattak volna, és már menni kellett volna nékiek, nem Olaszország felé útaztak, hanem Laxenburg felé mintegy 10000-en mentek, hogy ott a felséges udvart felvernék, melly alattomban való conspiratiót észrevévén az udvar kinyilatkozott, hogy annak fő oka Rákóczi Ferencz volna, azért is azonnal megfogattatott és Német-Ujhely városban az arestomban tétetett, az honnan annakutánna a strázsán lévő kapitány Lehmán által, kinek gazdag ígéreteket tett, megszabadúlt, melly cselekedetiért is feje vétetett Lehmánnak. Ezt a dolgot Szirmai vallotta meg elsőben, azt gondolván ha mindeneket megvallana, ő magának gratiát nyerne, de haszontalan vala, mert fövételre sententiáztatott. A badiai regementből való kapitány Longeval nevű, ki levél hordozója és mintegy követje volt Rákóczi Ferenczneknek Franczíaországban a királyhoz, hogy véle egyet akarna tartani, azt cselekedte, hogy a Rákóczi levelét elsőben Bécsben vitte, ott mindeneket kötelessége szerént a felséges udvarnak megjelentett, a levelet megmutatta, azt ismét elvitte Franczíaországban, onnan a választ elsőben Bécsben vitte, annakutánna Rákóczi Ferenczneknek úgy adta kezéhez, mintha azt senki se tudná, csak épen ők magok. Longeval kapitányt másodszor is elküldötte Rákóczi, ki is a választ midőn Franczíaországból visszajőnne, a dolognak rosz kimenetelét látván propter formam, mintha megtudták volna, hogy ő volna a közbenjáró, Linczben megarestáltatott, hogy így a conspiratorok megragadtatnának, mellyet

nem ő tőle, hanem a levelekbűl és examenébűl tudna meg az udvar. Gróf Bercséni, Károli, Forgács Simon és többek fő renden valók egyetértők voltak; kinyilatkozott akkor, hogy Longeval kapitány volna az áruló, ez mit gondolt véle, de ő felségéhez való hívségéért Bárónátussággal megtiszteltetett, egy dominiummal Horváthországban, és egy egész regementtel megajándékoztatott. A ki akarja ezen dolognak históriáját látni s tudni, olvassa a Magyarországrúl írt dolgokat, én csak emlékezetűl hoztam be, mivel Körös városát is eleget ösztönözték arra, hogy az felséges rendes királytúl elállana, és ő véllek együtt rebellálna, de nem cselekedte, a mellyet a következő esztendőknek folyásirúl írott dolgoknak mivolta egymásután fogja megbizonyítani.

A° 1702. die 22. Julij a körösi nemes és becsületes tanács akarván a városnak securitást szerezni, városházának való helyet ekképen szerzett. Méltóságos Gróf Keglevich Zsigmond úr ő nagysága Plenipotentiariusa nemzetes Mádi János úr itt lévén, egy darab földet a mint most a quartély ház kapuja vagyon, 600 Rh. forintokban megárendált, olly móddal, hogy azon a mit épít, attúl szabad legyen és semmi taxával ne tartozzék, 20 esztendeig tartson a contractus, az esztendőnek kezdete lévén a die 13. July 1705., terminusa fog lenni die 13. Julij 1725. A kiváltáskor tartozik a város visszabocsátani, ha pedig nem, mind addig szabados légyen birásában, míg nem a város excontentáltatik. Lett ezen zálogosítás Sepsei István fő bíróságában, tanácsbeliek voltak: Buda Péter, Síros Mihály, Borotvás János, Csete Gergely, Pálffi Mihály, Tót Pál, Erdős Mihály, Borotvás István és többek, építtettek ott ugyan házat, de 1738-ik esztendőben Daun regementje itt lévén tűz által elpusztúlt, a mint erről fogok emlékezni a következendőkben.

A váczi árenda m. váczi püspök Duarnokovich

Mihály úr ő nagyságától a város részéről árendáltatott ki ebben az esztendőben sedecimával együtt 540 forintokban, az előtti árenda volt fl. 432., de így nevekedett fl. 108, nyársapáti pedig és újfalvi fl. 48; most pedig két annyival is több az árenda.

Ujfalvi pusztát a város nem is birhatta, mert a jövő járó sok pusztai katonák sok prédálásokat tettek, azért is ott nem maradhatván elhagyták, annál is inkább, hogy némelly gazda embereket tanyájokon meg is öltenek, azután pedig General Schlik Leopold, a midőn a csongrádi dominiumot megvette volna Leopoldus császártól és magyarok királyától, Újfalut is hozzá foglalta, annakutánna m. Károli Sándor urnak eladta örökösen, most is annak a maradéka birja.

Die 10. Septembr. 1702. nemes vármegye gyülése lévén Pesten publikáltatott, hogy a felséges cameraval a Jus Turcicumot, melly 30000 forintokból áll, die 13. et 14. Novembr. vessék fel, és abból egy egy helységre mi esik, tudják meg, addig pediglen, míg az incassaltatnék, m. Palatinus úr ő herczegségétül interesre a nemes vármegye vegye fel, mellyet meg is cselekedtek, és a Kamorát mennél elébb excontentálta a vármegye.

Anno 1703. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelem nem nyugovék, hanem társaival az egész országot felháborította, ujjabb hadakozást indított biztatván mindeneket, hogy már a franczia király XIV-dik Lajos melléje állana, pézzel, tisztekkel, inginierekkel segítené, semmit se félnének, mellyen az ország népe eléggé felindúlt, mindeneket kivált a városbelieket magok pártjokra állani kénszerítették, ösztönöztetett arra Körös városa is az hadviselő népei által, hogy sem adózást, sem semminémű szolgálatot a rendes királynak ne tennének, mindazáltal a városnak akkori bírája Síros Mihály tanácsbéli társaival együtt el nem hajlottanak, hanem régi hívségekben megmaradtanak, meg is bizonyította mindjárt mihelyt ő fel-

sége armadája a Tisza vize mellé Csongrádhoz szállott volna, az armada számára adott a város 31 darab marhát, mellynek árrát ha csak 12 forintjával számláljuk is, tenne . . . . . fl. 372.
Adtak száztizenkét szekér szénát a fl. 3. száml. . . . . fl. 348.
Kilenczszáz kenyereket, egyet a den. 25. . . . . fl. 225.
Kétszáztizenhat egyfertály mérő abrarakot a den. 75. . . . . fl. 162. 18½
Buzát hatszáz posonyi mérőt a f. 2. . fl. 1200.
Bort huszonhárom és fél akót a f. 4. fl. 94.

Tészen 2401. 18½

Kétezernégyszázegy forintot tizennyolcz fél dén. Adtak a Rákóczi részre is kéntelen, kelletlen, a mi lehetett tőlök, azok itt nem specificáltatnak.

Az idő közben Rákóczi fejedelem Lengyelországban tartózkodott, és el nem mulata semmit a zenebona felállításában, az honnan is maga mentségére világ eleiben manifestumot bocsátott, mellynek is értelmét a közönséges Magyarországrúl írott históriákban a kinek tetszik olvashat, mellyet subscribált maga Rákóczi Ferencz és Gróff Bercsényi Miklós fő generálja Lengyelországban Brezna városában.

Anno 1704. Látván Ő Felsége, hogy a magyarországi és erdélyi pártosok meg nem szűnnének, hanem mindenütt annál inkább szaporodnának, azért is felséges Leopoldus császár az angliai, hollandiai és saxoniai elector követjeik közbenvetésekre magát ajánlotta, hogy a religiójok szabadságában meghagyja. A kik ellene pártot ütöttek, gratiát nyújt, és ha megcsillapodnak minden panaszszok cassaltatni fognak, a sónak árra megócsódik, a borokat szabad lészen Magyarországbúl külső országokra kihordani, s több efféléket kegyelmességébűl ajánlott ő felsége, mellyekre ők reá nem állottak, hanem azt kívánták,

hogy Magyarországban ezután szabad királyi választás légyen, egész Erdélyország Rákóczinak többekkel vissza adattassék. Bercsényi Miklós ország palatinusa légyen. A németek semmi tisztségben ne legyenek, hanem csak a magyarok. A protestansok templomai visszaadattassanak. A Jesuiták az országbúl kimenjenek. András király privilégiuma ujjabban megtartassék. Ekképen a mint tractaltak volna meg nem egyesedhetének és így mindnyájan eloszlának.

Generalis Heister Magyarországban igen rongálta a magyarokat. General Rabutin pedig Erdély felé nyomakodék, ki is a maga táborával midön Körös városa mellett elment volna, adott a város ágyúknak vontatására és más hadi eszközöknek, éléseknek, bagagiáknak vitelére 214 pár ökröt, mellyet a f. 45 számlálván, calculus szerint tenne mindösze f. 4815. Negyvenöt hámos lovat, mindeniket 15 fttal száml. fl. 675. Huszonynyolcz és fél szekeret egyet 6 fttal száml. f. 171. summa ötezerhatszázhatvanegy forintot fl. 5661. ezeket elvitte magával és mind oda maradtak és nem bonificaltattak. Azt írják az historikusok, hogy Rabutin general Erdélyben találta az erdélyi cancellariust, kinek lakása Bécsben vala, Gróf Betlen Miklóst, ki is azzal vádoltatott, hogy ő az egész országot annyira vitte légyen, hogy Rákóczi Ferenczet erdélyi fejedelemnek proclamálnák, azért megfogatta ötet, és fejét elüttette, ez nem igaz hír és írás. Igaz hogy látogatásképen szerencsétlen idöben otthon volt, a sok rosz hírekre nézve meg is arestáltatott Rabutin general által, gyanúság nagy lévén felölle, küldetett Bécsben, sok vádakra nézve ott is árestomban tartatott, de meg nem öletett, hanem házi árestomot szenvedvén examináltatott, és olly bizonyost hozzája nem mondhatott senki, tovább is míg a dolognak és hadakozásnak vége lenne, az árestombúl el nem bocsáttatott, ott sok búslakodási után meg is holt, és temettetett a reformátusok temetö helyében, numero 103.

melly az ott való reformata gyülekezetnek laistromában fel vagyon írva. Én magam tudom, mert ott laktomban mind temető helye, mind a laistrom mutattatott. Ez igen tudós embernek tartatott, úgy hogy tanácsával élni és beszédjét hallani nem csak a világi renden lévő urak, de még a szerzetesbéliek is elmentenek, mondották azok a kik esmérték, könyveket is írt, árestomban való idejét hijában tölteni nem kívánván, mellyek halála után, a mint mondatott, mint drága manuscriptumok a bibliothecában vitettenek. Pater Ketteler jesuita, ki Istvánfi historicust continuálta, nem helyesen járt végére Gróf Betlen Miklósnak mint erdélyi cancelláriusnak mint lett e világból való kimúlása.

Anno 1705. Ennekelőtte is, de ebben az esztendőben bőségesebben megmutatta Körös városa a felséges austriai házhoz való hűségét, mert azon Rákóczi revolutiójának idején akkor dicsőségesen országló felséges császár és koronás királyunk Leopoldus ő felsége armadája Erbe-Ville generalis commendója alatt az akkori motusoknak lecsillapítására, és magyarországi s erdélyi praesidiumoknak, mellyek még az hívségben megmaradtanak, úgy hadi néppel való megrakására és securitására ezen Tekintetes Nemes Pest Pilis és Sólth törvényesen egyben foglalt vármegyékben által maschirozván, ugyan akkori felséges császár és koronás királyunk hívségében megmaradott vice ispány Petrovai András úr is az armadával együtt az élésnek, és más szükséges dolgoknak megszerzését megírta Körös városa magistratusának, hogy a nép a kuruczok kergetésére is a városból el ne menne, hanem az armadát megvárná, és szükséges provisiót tenne, melly alkalmatossággal Sz. Mihály havában az egész német armada nyolcz napok alatt itt mulatván Körös városánál, megírt vice ispány úr is jelen lévén, valamíg látván Körös

sában, és kivül való pusztáin és egész határin a

városnak buzát, abrakot, bort, vágót és más kívántató naturalékat s találván, és valami az armada szükségére kívántatott, szerezni kénteleníttettek, és nem consummáltak mindeneket, addig az armada itt nyugtatta magát, a mint hogy rendben vétetvén hiteles írások szerint, ezen alább írt specificatiobúl kiki megláthatja. Még ez időben a víz állás, a felső gátnak ere fojtában a mint a bokrosi aklokra járnak, teljes lévén körösfákkal, úgy hogy majd ollyatén magasságuak voltak, mint a fenyő fák, azok is mind Erbe-Ville general armadája szükségére pusztíttattak el, mellyeknek már most még csak törsöke sincsen, ebben is tetemes kárt vallott a város.

Körös városa által Herbe-Ville general armadájának administrált a mint következik:

Buzát posonyi méröt	2914	a fl.	2=fl.	5834.
Árpát posonyi méröt	4885	a den.	75=fl.	3663, 75.
Zabot posonyi méröt	1502	a den.	75=fl.	1126, 50.
Kölest posonyi méröt	681	a den.	80=fl.	544, 80.
Bort csöbör számra	4192	a fl.	4=fl.	16768.
Kő sót	184	a fl.	2=fl.	368.
Vonó ökröt	192	a fl.	25=fl.	4800.
Hízott ökröt	17	a fl.	30=fl.	510.
Fejös teheneket	227	a fl.	15=fl.	3405.
Gulyabeli teheneket	175	a fl.	12=fl.	2100.
Fiatal marhákat	203	a fl.	6=fl.	1212.
Hámos lovakat	77	a fl.	15=fl.	1155.
Juhokat	968	a fl.	1, 25 d. fl.	1211.
Hízott sertéseket	157	a fl.	8=fl.	1256.
Magló sertéseket	95	a fl.	4=fl.	380.
Szénát szekér számra tudván	476	a fl.	3=fl.	1428.
A mellyek pedig a háztúl erőszakkal elvitettek, tesznek				fl. 6465.
			Mindöszve	52,233. f. 05

Ötvenkétezerkétszázharminczhárom fr. den. 05.

És így az armada szükségére mind a városnak a mi pénze találtatott, mind különös gazdáknak is kivétettetett, és az armada szükségére fordíttatott, és ha talám némellyeknek különösen írás is adatott rólla, az onnan volt, hogy mind a general Herbe-Ville, mind vice ispány Petrovai úr a várost affidálták, erösen bíztatták, hogy az országbeli zenebonáknak megszűnések után mindennémű adományok és kész pénz is, melly az ő felsége armadájára fordíttatott, megjutalmaztatnak a városnak.

Ugyan akkor Dietrich nevű general általmenvén Körösrűl Kecskemétre, az armada kommandirozó mezei general Erbe-Ville parancsolatjából, ott kért az armada szükségére 20000 forintokat, többet akkor nem adhattak 9000-nél. Annakutánna Szegedre menvén az egész armada, négy tanácsbéli embert oda fogott az armada Szegeden, s mind addig el nem bocsátotta, míg nem az egész summát megfizették. Innen is Körösrűl Sánta Ferencz nevű tanácsbéli személy másod magával 1582 forintot és 35 dénárt; a torony oldalában a kő jukbúl vétetődött ki. Hogy illyetén expensai lettenek légyen a városnak azt recognoscálta mind a felséges udvar, mind az ország, hogy méltó volna refusióra, kivált illy különös megszorulásában hogy megsegíttetett az ő felsége armadája. Die 1, 8-bris adott a város 3800 Rh. flor. az ármada számára. Meghalván az alatt megírt vice ispány úr, a békességnek megszerzése után, 1715-dik esztendőben ország gyűlésének alkalmatosságával úgy a felséges udvarnál is ezen praetensiók sollicitáltattak Kecskemét és Körös városa deputátusi által, az országbeli deputatusok azt találták fel: hogy ámbátor annak megfizetése akkoron megígértetett légyen, mindazáltal hogy mások is az országban példát vévén hasonló praetensiókat formálhatnának, a kik tudniillik illyetén különös segítséggel lehettek volna, melly dolog is más időre halasztatott, és így sem a városnak, sem más

gazda embereknek kárjaik meg nem térithettenek, holott Bécsből Joannes Josephus de L' Esping úr által Körös városának írott levele is assecuralta a várost, hogy megfizeti a felséges udvar, vagy quantumban béveszi, ha nem egyszersmind is, részenként acceptálja, defalcálja, abból sem lett semmi is. Hogy ő felsége armadájához Körös városa ollyatén nagy készségét megmutatta légyen, valójában megértette Rákóczi Ferencz fejedelem, igen haragudott a városra, bírákra, és mind azokra, valakik segítségeket azon tábornak előmozdításában megmutatták légyen, és November havának 18-dik napján Nagy-Szombatból Gróff Bercsényi Miklós ő nagysága által azt iratta Körös városának: hogy minekelőtte a város emberei által hazafiúságtalanságokért érdemlett büntetését meg fogná érteni, adatik tudtokra, és intimáltatik, az előállítandó hajdúságot olly készséggel és hamarsággal előkészítse a város, egész kivántató fegyverekkel és ruházattal, hogy ide érkezvén Csajági János kapitány, kinek is már van comissiója halasztás nélkül oda menetelre, azokat nem csak egész készséggel találja, de mindjárt szükséges szolgálatokra fordítsa, és alkalmaztassa is, kiben is úgy serénykedjék, hogy ha ebben is hazafiúságtalanságot bizonyítani találtatnak, végsőképen való elpusztítását várhatják magokra. — Illyen kétséges időkben akarki által láthatja, s megpróbálja kinek mi lakik szivében? kinek kellessék térdet s fejet hajtani?

September havában a német armada megélte a városnak majd minden javát, a mint már előre meg vagyon írva, Novemberben ugyanazon esztendőben pedig ha a város nem adózott, és katonákat nem állított volna, Rákóczi fejedelem részére, az említett Nagy-Szombatból költ levélnek értelméhez képest a város végső pusztulását várhatta volna, mindazáltal ennek is eleget tett. Azon iparkodott az akkori körösi magistratus, mellynek is soha semmi bonificátióját nem várhatta.

Abban a kurucz világban a Kúnságnak és Jászságnak fő kapitányja vala Vay Ádám úr, attúl kellett a városnak árendálni a kun pusztákat, a minthogy attúl is árendálta.

Lajosi pusztának árendája volt 25 tallér, kocséri pusztának 20 tallér, törteli pusztának 21 tallér, misei pusztának 30 tallér, karai pusztának 10 tallér, mind az öt kún pusztáktúl egy summában fizettek 212 tallért. *)

Annakutánna töllök elvétetvén annak birodalma, a Kúnság és Jászság akkori palatinus úr ő herczegsége keze és birtoka alá jutván, Sötér Ferencz a Kúnság és Jászság vice kapitányjává tétetvén, mint palatinus úr jószágát árendálta ki a városnak 300 forintokban. Tetétleni pusztát Körös városában lakozó 'Síros Mihály, Borotvás István és János, Kovács István a fejedelem Rákóczi Ferencz engedelméből Ajtitz Horváth Ferencz úrtúl árendálták 50 fl. és két pár csizmában, melly dolognak valóságát bizonyítják azon időbeli quietantiák, de különösen is a mint emlékezém a német armadának tartásárúl, mennyi költségek lettenek, gazda emberektűl, házaikból, kamoráikból, vermeikből, kertjeikből s barmaiknak tenyésztéséből mennyi vitettetett el hírek nélkül, elő számlálni sem tudhatja valaki.

Jó Gergely nevű tanácsbéli személynek a felső Gáton innen a Csíkosnál volt egy vízi malma, a melly is akkor pusztult el, mikor a körülötte lévő körösfák elpusztúltak Herbe-Ville armadájának itt létekor.

---

*) A megnevezett öt jász-kún pusztának, mellyek közzűl Törtel ma már falu s nem tartozik a jász-kún földhöz, összes haszonbére szerzőnk adatai szerint csak 106 tallérra megy, és így vagy azt kell gondolnunk, hogy 212 tallérral két évi haszonbér volt lefizetve, vagy hogy a kitett részletes összegek csak félévi haszonbérről szólanak.

A sós útnál, a mint Törtely felé járnak, volt a városnak egy jó vízi malma, azt rontotta el ez időben Bone nevű ezeres kurucz kapitány, az oltátólan fogva malmot oda nem építettek.

Ebben a nyomorúságos 1705-dik esztendőben, kétség kivül akkori fő bíró Szabó János és második bíró Csete Gergely nem kevés gonddal és nyughatatlansággal viselték a bíróságot, annál is inkább hogy Leopoldus császár és magyarországi király, a ki eddig bíztatta az ország híveit, mindazok között Körös városát is, hogy csak hívek legyenek, örök emlékezetben lesznek hívségeik, szolgálatjok és érdemök, meghala majus havának 5-dik napján, és az országlás jutott Jósef nevű fiára, ki is még 1687-dik esztendőben december havának 9-dik napján magyarországi királyságra Posonyban tartatott ország gyűlésében megkoronáztatott. Addig is pedig míg lehetett mindennémű ország gondjai, hadakozási, csak még kissebb dolgok is Leopoldus császár ő felsége nevével mindenek fojtanak. Már következő

Anno 1706-dik esztendőben Jóseff király az egész udvarával azon vala, hogy a magyarországi felzendülést és háborút lecsendesíthetné, a minthogy Armistitiumot tizennégy punctumokban kiadatá, mellyről olvashatni az ország historikusainak irásokból, az idő alatt a békességet Posonyban és Nagy-Szombatban eléggé munkálódták, de a magyarokkal semmire sem mehetett az udvar, holott akkori palatinus méltóságos Kis-Martoni herczeg Eszterházi Pál ő herczegsége és M. Gróff Pálffi János mint igaz született magyarokat és ország javát munkálódó nagy méltóságokat tekintetben vehették volna, sem a plenipotentiáriusok által feltett punctumokra, és a valóságos békességnek megszerzésére a Rákóczi párton lévőknek semmi kedvek nem vala, az ellenségeskedés pedig dúlás, rablás, az országban naprúl napra kitetszett, a városok

és faluk annyira megvesztegettettek, hogy már nem tudta volna magát a jó lelkű ember mihez és kihez tartani.

Illyen szorongatások között lévén Körös városa is kénteleníttetett a végső pusztulással ijesztetvén Rákóczi részére is hódolni, mivel a városban többnyire annak a katonái s tisztjei fordultanak meg. Való dolog, dolgozott abban a város, hogy két részre ne hajolna, de mind hászontalan volt, mert hol magyar jött bé a városra, hol német, hol kurucz, hol labancz; ha kurucz katonaság jött bé, annak mindenének kellett lenni, valamit kivánt, ha pediglen labancz, annak hasonlóképen kívánságát bétölteni kelletett. Igen is elpusztultak volt a helységek a sokféle katonáknak bő mértékben adandó naturáléknak administratiójok végett. Ez a város mindazáltal megállotta, mert az itt lakó emberekhez az Isten olly kegyelmeit és áldásait mutogatta, hogy ha csak imígy amúgy is megszántotta, vagy inkább a félelem miatt turkálta a földet, a hol most a marhájok sem ehetik eleget, az ollyan földben valamit beléje hintett, vagy is vetett, az ezer annyit termett, boruk, buzájuk, árpájuk és más féle gabonájok elegendő volt. Szénát eleget gyüjthettek. Télen karácson tájban is szép zöld füben, sarjuban járhattak marháik, és így Istennek gazdag áldását abban a zürzavaros háborúságos esztendőkben tapasztalván, ha mind nehezen is a város kivánta magát conserválni, a minthogy el sem is pusztúlt. Egyedül azt említhetem, hogy 1705-dik esztendőben midőn a német tábor Körös városánál táborozott, az akkori fő bíró Szabó János nem merte bévárni az armadát, hanem Ványi István nagy tehetségű körösi gazdával és több ollyan félénk szívű lakosokkal elfutottak, és így akkor Sepsei Istvánt tették helyében fő bírónak, az administrált mindeneket.

Itt emlékezetben hozattathatnak azok a károk, mellyek 1705-dik esztendőnek vége felé az 1706-dik

esztendöben Januárius havának az ő felsége és rácz nemzettül 25-dik napjáig történtenek.

A mint következik:

Búzát posonyi mérőt adott a város . . .	4097 a	fl.	4 =	16388. —
Árpát posonyi mérőt .	1840 a	den.	75 =	1380. —
Zabot posonyi mérőt, az írás homályos rólla, menynyi volt,				
Kölest posonyi mérőt hasonlóképen nem láthatni.				
Bort csöbör számra adtak	4097 a	fl.	4 =	16388. —
Juhokat adtak . . .	226 a	fl.	1,25 d. =	282. 50
Jármos ökröket . . .	172 a	fl.	25 =	4300. —
Hízott ökröket	3 a	fl.	30 =	90. —
Fejös teheneket . . .	162 a	fl.	15 =	2430. —
Gulyabeli teheneket .	142 a	fl.	12 =	1704. —
Fiatal marhákat tavali és 3 fűeket . . .	124 a	fl.	6 =	744. —
Hámos lovakat . . .	60 a	fl.	15 =	900. —
Hízott sertéseket . .	71 a	fl.	8 =	568. —
Magló sertéseket . .	49 a	fl.	4 =	196. —
Szénát szekér számra tudván szekér .	436 a	fl.	3 =	1308. —
Házakbúl erővel elhordott jószágot 3006 tallér árát				4509. —

Tészen mindöszve 38417 f. 50 p.

Harmincznyolczezer négyszáz tizenhét forintot és ötven pénzt. *)

Anno 1706. az esztendönek végéig minémű adózásokat kellett tenni a városnak az ő felsége német katonáinak és a rácz nemzetnek, kik a németekkel

*) Itt a számadásban hiba van; mennyiben az elősorolt tételek összege 51,187 ft. és 50 dénárra rug.

tartottanak, mindenféle naturalékból, azoknak számát is ekképen lehet látni:

Búzát posonyi mérőt adott a város	1108 a	fl.	2 =	2360.
Árpát posonyi mérőt . .	3045 a	den.	75 =	2283. 70
Zabot posonyi mérőt . .	1098 a	den.	75 =	823. 50
Bort csöbör számra . .	95 a	fl.	4 =	380.
Sót egész kő számban tudván	184 a	fl.	2 =	368.
Jármos ökröt	15 a	fl.	25 =	375.
Hízott ökröt	14 a	fl.	30 =	420.
Fejős tehenet	61 a	fl.	15 =	915.
Gulyabeli teheneket . .	33 a	fl.	12 =	396.
Tavalyi és harmadfű teheneket	79 a	fl.	6 =	474.
Hámos lovakat	3 a	fl.	20 =	60.
Kancza lovakat	14 a	fl.	10 =	140.
Három csikót	3 a	fl.	6 =	18.
Juhokat adtak	742 a	fl. 1, 25 d.	=	927. 50
Hízott sertéseket . . .	86 a	fl.	8 =	688.
Magló sertéseket . . .	46 a	fl.	4 =	184.
Kölest posonyi mérőt .	359 a	den.	80 =	287. 20
Házbeli eszközöket, mellyeket elvittek erővel, tesznek				1956.
Tesznek mindöszve				13055 fr. 95 d.

Tizenháromezerötvenöt forintot és kilenczvenöt pénzt.

Mind ennyi sok költségei, kárvallási ámbátor lettenek is a városnak, a német és részszerint rácz nemzetek katonái miatt, mivel a ráczok ebben a zenebonás időben ezen a földön azért ollyan hatalmasok, erőszakosok és kártévők voltak, hogy a németekkel együtt, vagy különösen is jártanak, városoknak és helységek jószágaiknak pusztításokban semmi kímélést nem tettenek, valamit elragadozhattanak, magok hasznokra fordították, a sok kárvallások után nagy szomorúságban és veszedelmes állapotokban forogván

sorsa a városnak, ki a marháit, ki lovait, ki gabonájának elhordását, ki házbeli jószágának elvitelét elméjébűl ki nem vetette, ki egy ki más jószágát siratta. Sokaknak a bujdosás inkább volt elméjekben, mint sem a városban lehető további megmaradás. El is mentek sokan, szekereiken a mit elvihettenek, elvittenek, feleségekkel, gyermekeikkel bujdostanak az országban, sőt némelly tehetséges gazdák méneses lovaikat és marháikat is elhajtották a Hegyallya felé, táboroztak, a mint tudtak, a gonosz istentelen húzó vonó emberektűl egymást óltalmazták.

Nagyobb részint mindazáltal itthon a városon maradtanak a lakosok, kik is az országban fojtatott szerencsétlen állapotokhoz képest Rákóczi Ferencz fejedelem híveinek elöljáróitúl, mind katonáknak, mind hajdúknak elő állítására, kenyér, abrak, vágó és más többféle minden kigondolható és találtatható vagy másunnan is beszerezhető éléseknek adására ösztönöztetvén, a felséges Jóseff király hadi népei mivel tovább nem oltalmazhatták a várost, ezt gondolván, hogy talám jobb és bátorságosb maradások lehet, a mint beszéddel, fényes és hatalmas igéretekkel és gazdag biztatásokkal, tiszteknek gyakor itt a városban lett megfordulásokkal a városbeliek kecsegtettek, magokhoz hódíttattak, kéntelen kelletlen a város pártjokra állott.

Az Armistitium meglett ugyan Jóseff király és Rákóczi fejedelem között, illyen feltétellel:

Hogy a jobbágyok és lakosok mind a két részrűl csendes és békességes állapotban maradjanak, szántóföldek, szőlők az országban mindenütt bátorságosan miveltessenek, senkinek semmi bántása ne légyen. Barom élő mezőn, pusztákon, marhák, juhok, lovak és más jószágok ne pusztíttassanak, hanem kiki a maga dolgát bízvást követhetné, mindenütt a kereskedés helyre állana, a kik elbujdostanak az ellenség elől, azok békességben haza mehetnek, és dolgaik-

hoz láthatnak. Tizenegy punctumokban külön külön a megegyezésnek értelme írásban és nyomtatásban kiadattatván az felséges udvar részérűl subscribáltattak ugyan, mellyeket a magyarok részérűl is a fő renden valók helyeseknek itéltek ugyan lenni, de a köz kurucz táborbeli tisztek, kik a húzáshoz, vonáshoz igen hozzá szoktak, nehezen vették bé.

Annakutánna huszonhárom czikkelekben a közbenjárók által, úgymint angliai és hollandiai követek, úgy ő felsége Commissariusai az Osnabrugi püspök és m. Gróff Vratislau urak által a lehető békességnek punctumit nyilvánságossá tették, mellyek szerént a feleletek meglettek, de egymás közt meg nem egyezhetvén a kívánt békesség helyre nem állíttathatott, hanem annakutánna mindenek ujobban felzavarodtanak, következőképen nagy erejét mutatván a Rákóczi pártján lévők, annyira eloszlattattak a Felséges austriai ház hadi seregei, hogy mindinkább Erdélynek oltalmazására, az hol magát Rákóczi választott fejedelemnek hirdettetni kívánná, sőt magát proclamáltatta is, holott az nem volt, mert második Apafi Mihály volt a rendes fejedelem, ki már akkor minden cselédjével Bécsben lakott, és nem Erdélyben, fejedelmi pompával bément Erdélyben, Kolosvárott triumphalis oszlopot emeltetett fel, és Vay Ádám urat a fő udvari mesterét erdélyi cancallariussá tette, mindezen rendelések helyre nem állíttathattak, quia nec Deus, nec fortuna ipsos juvarunt.

És hogy ezen módon ezen városbeliek is magokat oltalmazhatnák a Német és Ráczság ellen, Körösnek is küldöttek külön sugár taraczkokat, puskaport és valamelly golyobisokat is.

Megértvén ezt a német commandírozó generalok és hadi igazgatók, hogy Körös, Kecskemét és Czegléd városok a Rákóczi succursusai által olly rendben és állapotban vétetnek, hogy annakutánna még nagy erővel sem lehetne öket hűségünkre hódítani, és ez

ellen már most más mód nem találtatnék, hanem hogy pusztúlnának el, magok, jószágok, és tehetségük ha megkissebbedik erejek nem lészen, és így az erdélyi fejedelem híveinek rendelések semmissé tétetik, azért is a ráczoknak nyereségre és szerencsére kiadattattak, a szegedi német Commendans legyen elöljárójok.

Igazán meg is cselekedte német commendans úr, mihelyt az ordert vette, mert a Maros mellyéki és bácskasági rácz nemzetet öszveszedvén, azokat szabad nyereségre édesgetvén, néki örültek, és elfelejthetetlen károkat tettenek.

Anno 1707-dikben. A megírt szegedi commendans Kecskemét városára a rácz gyalog, lovas regementekkel jó hajnalban, mikor senki nem is reménylené, és mint nem várt vendégektűl nem is tartottanak, reájok ütöttenek a városra, iszonyú ordítást, dúlást, romlást, fosztást tettenek, magokat a gazdákat, hogy erejek ne lehessen, elsöben is kardra hánytak, a kik kivált a pénzes gazdákat esmérték, mivel némellyik azon gazdáknak béres szolgáik, pásztoraik lehettenek, úgy tehetségeiket is annál inkább tudhatták, megragadták, a küszöbökre húzták, nyakaikat fejszékkel verték, ütötték, némellyek fűrészszel fűrészelték az ujjak közeit, kínzották minden kíméllés nélkül, hogy adnák elö pénzeket, aranyokat, ezüstöket és több találtatható elrejtett drága portékájokat, mindenben 'sákmányt tettenek, és mindeneket a városból a táborhelyre, az hol többnyire tisztek és rácz kalugyer papok voltanak, kihordottanak, ki is adtanak a gazdák, mert készebbek voltak életeket megtartani, mint sem drága jószágokat ki nem adni.

A tanácsbelieknek személyeket nem tekintették, a táborra kivitettenek, ott csapdostattanak, kínoztattanak és a fejek elvételére gyalázatosan az ott lévöknek adattattanak, ezen pogány nemzet azoknak véreikkel ál-

dozni láttattanak, a szép asszonyi állatok megfőrtőztettenek, és a szűzek megszeplősíttettek, annakutánna többnyire kardra hányattattak. Volt a városnak a templomok körül jó sáncza, oda a közelebb valók magoknak ijedtekben is menedék helyet találtak, de a távoly lakók míg oda futottak, addig levágattattak, mint Gulácsi Tamás főnotáriusok a ki akkoron volt, oda akart bészaladni, utól érték, kivitték a táborra, ott vallatták, arczúl csapdosták, verték, taszigálták, annakutánna kardra hányták, úgy többeket is öszvevagdaltanak. Itt nem sok időt töltvén, a városbúl a mit elvihettenek, elvittek, az nem elég volt, de mindenféle marháikat, jószágaikat, az magok pásztoraikkal elhajtatták. Kecskemét városának kárát ki nem lehet írni, mellyeket ezek tettek, mert tíz százezer forintnál többre ment, a mint annak historiájábúl kitetszik, mellynek titulusa ez: Jaj halom, Jaj halom. Ezt írta az akkori romlásrúl oda való oskola mester Szépudvari János reformatus, ki ott lakván mindeneket rendben vett, és magyar versekben foglalt. Ezen iszonyú vérontással és prédával a ráczság meg nem elégedvén, hanem azután következő

1708-dik esztendőben Szent Mihály havában a bácskaságbeli ráczok számosan egyben adván magokat egy szegedi német commendansnak vezérsége alatt, gyalog és lovas seregekkel ismét megindultanak, hogy Körös városával is úgy bánjanak, mint Kecskeméttel, mindenütt alattomban a pusztákon jöttek, ezt egy némellyek észre vették, és egymásnak beszéllették, a közelebb való pusztán a Fejértónál Sz. Királyon a midőn múlatnának, akkori híres katonák Kecskeméti Szűcs István és Kecskeméti Mester Gergely a rácz tábornak kémlelésére kimenvén, megkémlették, azok hozták ide hírét legelsőben hogy vigyázással lennének, mert a pogány ráczság valamelly német Commendo alatt, ki is veres ruhában

volna, egyenesen Körös felé akarna jönni, illyetén hírnek hallásán a kőrösi magistratus megijedvén, akkori főbírája Szabó János, és második bíró Dobos Pál kiváltképen megháborodtanak, azonnal a harangokat felverték, a nép egyben gyűlvén kihirdettetett, hogy a ráczság Körös városának elpusztíttatására jönne, és már nem is messze volna, azért parancsoltatik mindeneknek, hogy minden késedelem nélkül kiki a maga jószágát, a mie volna, a templom kerítésében behordaná, a nép ezen igen megijedvén azonnal minden időhalasztás nélkül megcselekedték, a toronyban vontak fel két taraczkot, egyet pedig a régi mészárszékek végiben helyheztettenek, ezen okból, ha a felvonó hídat találnák a ráczok bérontani, tudhatná magát a város oltalmazni. Itthon lévén Kállai Miklós hadnagy egy compagnia lovas katonákkal, és Vágó András czeglédi vice hadnagy maga compagniájával, ezek magokat jól elrendelték, a városra vigyáztanak és a lakosokat mindenféle gonosz ártható emberektűl oltalmazták, (mert ez időben ollyan rossz világ volt, hogy a városból ha kiment az ember két dűlő földnyire, annál is inkább messzebb ha útazott, a rossz emberektűl igen megvi'sgáltatott, és jószágától s ruhájától megfosztatott, az inkább boldognak mondhatja magát, ki azt az időt nem érte, mert az ország nyomorúságárúl még csak nem is tehet fel roszszat, mivel az ólta nagy csendességben tartatik.) Az említett Kállai Miklós hadnagy igen jeles ember lévén, mindenek ő tölle hallgattanak, elrendelte a maga compagniáját az nevezett Vágó András compagniájával, a hol most a köpincze vagyon a városé, a tájékán strá'sáltak, mivel a belső felvonó város kapuja arra szolgált, és attúl inkább féltek, hogy az ellenség béüti magát, azért annak oltalmazásán szorgalmatoskodtak; azon kivűl

Kiküldött Kállai Miklós nyolcz katonát strá'sára a temető szőlőhegy mellé a csongrádi út félre, mivel a ráczság onnan váratott, hírt adtak azomban ebers-

ter Sötér Tamásnak is, a ki Jász-Berény körül lévén, azonnal 300 lovas kurucz katonákkal elérkezett viradtára. Igaz hírt hoztak a már megnevezett kecskeméti lovas katonák, mert Sz. Mihály havának 11-dik napján hajnalban elérkezék a ráczság, a nyolcz katonákból álló strását megszalasztotta, hét közzülök a város felé jött, Horváth Mihálynak, a ki nyolczadik volt, ellötték a kantáros karját futtában, és magát is megfogták, és azonnal vallatták, ezt tudakozván tőlle: miért löttek az ágyúval kétszer Körösön ez éjtszaka? és kik? azt felelte: a körösiek löttek azért, mert szokásban vagyon nállok, hogy valamikor ujjabb had mégyen bé a városra, mindenkor az ágyúval egyet lönek, ezen a ráczok igen megcsóválták fejeket, és elhitették magokkal, hogy nagy vigyázásban lévén a város a reménylett nyereségnek felosztói nem lesznek, így ezzel a rabbal jövén megállapodtak az úgynevezett Urházy fás kertjénél, melly vagyon a kecskeméti út mellett, mellynek napkelet felöl való részén ez idő szerént a közönséges vásár szokott állani, mintegy egy óráig ott nyúgodtanak és pálinkát ittanak. Onnan pedig megindúlván nagy ordítással és kiáltással jöttenek a város felé, azonnal a toronybúl Gyüge Mihály és Veres Takács János körösi pattantyúsok a toronybúl kétszer löttek eleikben, jelűl adván, hogy készen volna a város maga védelmezésére, a ráczok azzal semmit sem gondolván, a városnak külső kerítése is erösen megtöviselve lévén, azt egy darabon a ráczság ledöntötte, a tájon, a mint öreg Borotvás István háza vagyon, bé is jöttek, sokan a város lakosai közzül ott elcikben állottak, lóhátakon, de azokat elnyomták, megszalasztották. A gyalog ráczság megállapodott a Zombori ház tájékán, a lovas ráczság pedig a Kállai Miklós comendoja alatt lévő két compagniának néki menvén a [illegible]lédi kapun kikergették; maga Kállai Miklós [illegible] városban tett rendeléseket, bíztatta a népet, [illegible]k,

megsegít az Isten bennünket, ezt mondván: Minden ember jó reménységben légyen.

A gyalog ráczság mint egy megdühödött farkasok, nagy ostrommal mentenek a város kerítésének, de semmire sem mehettek, mert a városnak oly erős bástyái voltak földből, hogy mindjárt nem lehetett meghágni, azon felül kasokban, hordókban és font sövényekben földdel megterhelt tötései köröskörnyül alkalmas magasságúak voltak, azokon semmi módon erőt nem vehettenek, hanem az hol a gyalogság volt, az házak tetejére taraczkaikat fel vonván, onnan bé a kerítésben lövöldöztenek, a kerítésből pedig a városbeliek apró puskákkal, Veres Takács János pattantyús is a toronyból alkalmas ráczokat halálig lőtt.

Boros János szakállas ember lévén a belső városban a puskásoknak az hordott puska port, és vágott vasat; selypes ember lévén és igen serény dolgaiban gyakran kiáltotta az embereknek: kinek kell a puskapor és vágott vas, öljed, lűjjed, vágjad az ebatta ráczát, ne félj tölle. A belső városbeli puskás emberek között Csicska István és Varga Ferencz ollyan bátorságot vettenek magoknak, hogy a kasokra felűltek, és onnan lötték a ráczokat, öket pedig a ráczok nem találták.

A német commandirozó tiszt olly furiával, mint egy fene bestia, a gyalog ráczságot a város árka meghágásának és lerontásának szűntelen hajtotta, de mindazért hogy a sánez magas volt, mind pedig a sánczoknak belső részein kasok mellett állott puskás embereknek szűntelen való lövöldözések bennek sok károkat tettenek, éppen meg nem hághatták.

Akkori időben oskola mester lévén Kecskeméti György ő kigyelme, ki is egy Sólti János nevű mendicánsával hasonlóképen egy egy szál flintával állván [illegible]ken belől, puskáztanak ki felé, egyszer szem[illegible]vécért Sólti János igen magasan talált fel [illegible]ötésre, azonnal szegény mendikásnak ....

.....t.. lötték el a ráczok, Szűcs Gergely nevű lakos ugyan ollyatént formán nézni akarta volna a ráczokat a kason felűl, azonnal homlokban lötték és megholt, a mendikás pedig sokára kigyógyúlt.

Az alatt a lovas ráczság mikor a körösi katonákat a Czeglédi kapu körűl ostromlaná, Sötér Tamás oberster három zászló allya katonákkal elérkezék, mellynek is Lajb Compagniájában Szél Mihály volt hadnagy, a másikban Szira Gergely hadnagy, az harmadik compagniában egy Duna mellyéki Nagy Péter nevű vala hadnagy, ezek rajta menvén a lovas ráczokon, béhajtották öket a Budai kapuig, holott is megfordúlván a ráczság magát eléggé oltalmazta, ott szemben szállván, egymást kergették, ölték és vágták, Szél Mihály hadnagy megijedvén a födvári szölők felé úgy elszaladott, csak magánosan, hogy az nap nem láttatott, sok katonát a magyarok közzűl a ráczok el is fogtak, de bennek keveset öltek meg, ellenben a ráczok közzűl is sokan estenek rabságban az ezeres kapitány Sötér Tamás úrnál.

Onnan ismét a mezőségre egymást szorítván, keményen harczoltak egymásra, megfordulván egynéhányan, kiket a sok ráczság környűl fogott, és öket megszalasztották, kik között az én édes atyám is lévén, Balla Gergely, mint város oltalmazására fen álló katona, ezt különösen vévén a város alatt öt rácz, hogy ötet megölhetnék, mivel láták ők, hogy ő közzűlök az atyám is fegyvere által sokakat elhullata, rabúl nékiek magát nem adá, hanem a szölökön kivűl, midön még is mind az öt rácz kergetné, a puskázás és bajvívás között a gogáni homokokban lova elbotolván lovárúl elesett, a ráczok ott lepték, holott a kard fogó kezét, mellyel magát oltalmazta, és keze szárát megvagdalták. Illyen formán kiesett a kard kezébűl; maga eldűlt, felvette egy rácz, azzal egy szúrást tett a hasán köldökén felűl, ott minden ruhájábúl kivetköztették, és azokkal, lovával s fegyverével elmenvén

úgy hagyták ott, mint már meghaló embert, azután kevés idö múlván más körösi emberek vérben fetrengö helyén megtalálván, kocsira tették, és a városra béhozták. Minekutánna az nap a ráczok elmentenek volna, hasa bevarródott, kezei béköttetvén Kecskemétre vitettetett a borbélyokhoz, ujabban sérelmeit megvisgálták és sebeit selemmel bévarrták, hasára nézve meggyógyúlt ugyan, de kezein lévő inak felsugorodtak, úgy hogy életében soha a kezével derekasan nem foghatott, és dolog tehető nem is volt: illy szolgálattal, és vérének kiontásával kívánta Körös városához, mint egy már hazájához vonszó hűségét ez kétséges idökben is megpecsételni.

Mellyre nézve meggyógyulása után Körösre visszahozódott, a körösi nemes és becsületes tanács által abbeli példás szenvedése hogy feledékenységgel ne temettetnék el, másoknak példájára determinálta volt; hogy portiozás alól kivétessék és holtáig szabadságban tartassék, de az nem sokáig tartott, mert azután kevés esztendöknek elmúlásával portio alá vettetett, és minden más elöadó terheknek hordozására kénszeríttetett. Egyébb nem maradott fenn a városbelieknél a jó emlékezetnél és szenvedésének gyakor elöbeszéllésénél.

Többen is voltak a kik hűségeket a város mellett akkor idöben megmutatták, és életeknek végső elfogyatásokkal megkoronázták. Jó az igaz hív, s a bátor szív, mert nagy emlékezetet nevel, hírt s nevet hoz hűsége a következendöknek.

Míg az városon kivűl való csatázások, harczolások és több viaskodások a magyarok és ráczok között fojtanak volna, az alatt Veres Takács János pattantyús a ráczok pattantyúsait az ágyúk mellöl ellövöldözte, de még is a német commendans a gyalogsággal rajta volt, hogy a várost felprédálja, mert tudta hogy a templomban kiváltképen és a belső városban lévő házakban és boltokban volnának a város-

nak minden féltő javai s jószágai bérakva, mellyek körül a fehér nép: asszonyok, leányok és gyermekek sírnak rívnak vala. Ezután a veres német commendánst is megsebesítették, s mihelyt ezt látták a ráczok, a lovasoknak is hírül ment, hogy a commendans sebben esett, mindjárt takarodtak a ráczok, és hogy utoljára nagyobb móddal elmehessenek a belső városnak dél felöl való részét felgyútotta, hogy mind kivül, mind belöl a városon a népet magárúl elnyomhatná és ijedésben hozhatná, azt a tüzet míg oltották, gondolván ezt is, ne talám a városnak oltalmára többen is érkeznének, a mint híreltetett, kivált Kállai Miklós hadnagytúl, és a több fen álló külső seregtül, így mindnyájan ök is elvesznének, sérelmeseiket és halottjaikat a Bácskaságból kihozott sok szekereikre rakták, és Istennek légyen hálá nem a körösi prédát, hanem a magok embereit és jószágát vitték vissza; az elfogott tizenöt magyar katonákat is magokkal elvitték Szegedre, kiket annakutánna két hetek elmúlván nevezett oberster Sötér Tamás a katonái által elfogott rácz katonákon váltott vissza.

Valójában megmutatta a körösi mágistratus maga városa népének védelmezésére tett gondosságát, mert ebben az ostromban tizenkét lovas katonáknál többen el nem estek, kiknek tetemeik a ráczoknak elmenetelek után a templom kerítésében eltemettettek. A belső városnak oltalmazásában is nem igen sok ember volt, mert minekutánna meghirdettetett volna hogy a rácz-ság Körös városának felprédálására jön, söt útban vagyon, és hamar idön itt lészen, alig várták, hogy a fehér népüket, cselédjüket, jószágokat a belső kerítésben nagyobb bátorságnak okáért béhordják, azonnal a szölökben, erdökben, némellyek a gátnak nádjai közzé is vonták magokat és életöket úgy tartották.

Ha az ellenség olly okos lett volna, hogy a belső város kerítését körös környül megvisgálta volna, a

lévén akkor egy vigyázó strá'sa, annak se lett semmi baja. Az egyház gondviselője volt Fruttus István, ez referalta nekem, hogy mihelyt az Isten ítéleti meglett, az emberek béfutottak a templomban, ollyan nagy büdös füsti volt a könek, hogy egymást az emberek alig láthatták és szagolhatták. Pántos Pál volt az egyházfi, melly megesett kárt az következő város bírái A° 1712 Kovács István főbíró és Gál István második bíró csináltattak meg, a nagy pinczének nagyobb részint való épitése is ezek által ment végben.

Ekkor kezdődött Sz. László király napján vásár lenni Körösön, a vásár volt a piaczon. Annakutánna a városon kivűl vivődött a temető kerten belől a kecskeméti kapunál. Harmadszor hogy a vásárosoknak bővebb helyek lehessen, a temető kerten kivűl mutatódott hely a kalmároknak, az holott is már pinczék is épittettenek és czédula ház a vásárbíráknak: de míg a nem volt, egy hajdani régi török sátora volt a városnak vastag vászonbúl, mellyben ha tüzet raktak az czédula kiadók vagy örizők, ollyan füst volt, hogy majd kiapadott a szemek, megpróbálták azt kivált ötödik napja tájban Mártius havának.

A° 1712. Die 22. Maij Posonyban ország gyülése tartatván Károly császár, ki a megholt Jóseff magyar királynak testvér öccse, magyar királyjává koronáztatott nagy pompával.

Tekintetes Nemes Pest Vármegyének ordinarius vice ispánya Imre János úr die 13. Aug. ide Körösre jövő némelly dolgoknak elintézése végett, mellyek nem ide tartozandók, hanem a körösi nemes tanácsnak megegyezéséből, említett vice ispány úrnak javaslásából determináltatott: 1-ör Hogy ha a város lakosai szőlő iránt perleni akarnak, az a per Demeter napjától fogva Gergely napjáig fojjon, ha pedig a megírt időn kivűl valaki törvényt kivánna szolgáltatni, meg ne hallgattassék. 2-or Ha valaki szőlőjét, házát vagy mezei kertjét el akarja adni, bíró és város

notáriusa előtt légyen a vallástétel, hogy a következhető villongások eltávoztathassanak. 3-or Ha valaki a városban bé akarna jönni, magával tanúbizonyság tévő levelet hozzon, onnan, az hol lakott, különben kiküldettetik.

Ezek az három punctumok, mint közönséges hasznot illetők s alkalmatos regulák, még mostanság is megtartatnak és mintegy törvénynyé váltanak.

A° 1713. Dús János lett főbíró, Szívos János második bíró, a reformatus papoknak nagy gyülések lett, nem csak a Duna és Tisza környékéről, hanem még a Baranyaságból is sok predikátorok, és oskola mesterek egyben gyültek, úgymint a Kecskeméti tractusból volt 13 predikátor, a Vecsei tractusból 14, a Szeremlei tractusból 9, a Pesti tractusból 21, a Vértesallyai tractusból 23; és így mind öszve voltak 80-predikátorok. Consecrati N° 20.

Ezek azért gyültek egyben, hogy sok rendetlenségeket cselekesznek pap és mester uraimék, meg nem világosíttathatnak, hanem ide lévén citálva, kiki a miben vétkesnek találtatnék, megérdemlett büntetését venné el. Akkor ref. püspök T. Patay János úr, generalis scriba Selymes Kecskeméti János úr kecskeméti predikátor, körösi predikátor úr Szabó Kecskeméti János. Ekkor lett intézése a városokon a papok fizetésének, Kecskeméten, Körösön és Czegléden mit fizessenek esztendőnként, a mit meghatároztak, azt meg is adják panasz nélkül minden bírák, még is mindazonáltal megfizetett nagy béreken felül is panaszolkodnak némellyek közzülök és alkalmatlankodnak.

A° 1715. Ebben az esztendőben Pest városa magistratusa igen zavarta Körös városa magistratusát az városban lévő háza végett, egyátaljában ki akarta annak bírásából vetni, azzal vádolta a körösieket, hogy notat incurraltanak akkor, a mikor

a kuruczok nállok megfordultanak, és rajtok erőszakot tettenek, arra illyen felelet volt: Az a kegyelmes amnystia által füstben ment, mellyre nézve is, ha mit próbált volna a város actiója, úgy is nem a városi fiscus, hanem királyi fiscus keze alá kellett volna annak esni, de próbál Körös városa illyen módon: Mikor Pest egy simplex város volt, neo-acqvisticumi jószág volt, akkor szerzette Körös városa magának az házat, akkor megengedték. 2-or mikor királyi várossá akart lenni, és abban munkálódott, minémű költségei, és fáradtságai voltanak Pest városának akkor, Körösi magistratust mindenkor megszólították és ezt allegálták, ha akarnak a városban szintén azon jussal, mint ők, az az pestiek házat tartani, a városi privilegiumnak megszerzésében concurráljanak, mellyet jó szívvel meg is cselekedtenek, és minden contradictio nélkül számos esztendőktül fogva el is szenvedtenek. Hasonlóképen fojt állapotja Kecskemét városának is az ott lévő háza végett.

A minémű mentségei voltak Pest városa magistratusa előtt Körös és Kecskemét városának, nem igen acceptáltattak általa, sőt allegalta azt is, hogy az elmúlt 1714-dik esztendőben die 10. Martij. megírta pesti magistratus, hogy Körös városa úgy Kecskemét adja el az házat.

Miért hát a kurucz világ után Pest városa bírája és tanácsa által Körös városa citáltatott Pestre pro die 4. Febr. 1713. datalt levélben, hogy pro 20. Febr. a pesti tanács előtt deputátusink által megjelenjen Körös, azon okbúl, hogy a minémű költségei és adózásai voltak Pest városának, a proportione Körös városa is fizetné meg. Körös városa megjelent, és megmutatta hogy Pesten Die 8-vo Martij. 1710. az ott lévő házára obveniált adót, mindöszve fl. Rh. 741. = hétszáz negyven egy, mellyet így adtak fel. Ház portio egy esztendőben fl. 40. A kurucz világban tett szükséges strá'sákra való költség tesz fl. 300,

Qvartir és servíz pénz teszen fl. 350=három száz ötven, a város kerítésére tett expensákért fl. 42, czédula váltságért fl. 1, 50 den. A város lajstromában lett béírásért kellett volna fizetni fl. 7, 50 den. és így lett a város fizetése in summa fl. 741. Nem reménylem, akkori időben az ház is udvarával többet ért volna, de azért megfizette.

A sok vexaltatások miatt felindult Körös városa egyetértvén Kecskemét városával, processusra fakadtak és panaszaikat a felséges király előtt feladták, ő felsége ezt a dolgot bízta a posonyi királyi kamarára, ott a consilium előtt mind Pest városa, mind Körös és Kecskemét városok meghallgattattak, az deliberaltatott: Hogy fontos és helyes oka lévén Körös és Kecskemét mező városoknak, azért a Pesten lévő házaiknak birodalmában tovább is meghagyattatnak. Mellyről is deretumot adtanak ki, melly emanalt Posonban die 14. Junij. 1715. A ki bőségesebben akarja tudni az okokat, miért ezek így lettenek, az hazafia, hűséges légyen az hazájához, és kezében veheti az tudomány kedvéért a meglett dolgoknak leírását.

Midőn a F. Kamora resolutiójának vége lett, azonnal írt a F. kamora a budai districtus kamora-inspectornak T. Zenneg Kristóf úrnak levelet, és megparancsolta, hogy az említett két várost az pesti házaiknak birtokában meghagyja és oltalmazza. A mint hogy meg is cselekedte.

A felül írt sok villongásokon megindúlván körösi bírák urak is admonealták a körösi határban szölöket bíró külföldi lakosokat, hogy vagy két dézmát adjanak, vagy adják el szöllejiket? az admonitoria levél emanalt Körösön die 17. Junij. 1715. Erdös Mihály föbírónak és Fruttus István második bírónak idejekben, sokan inkább megváltanak tölle, de mások magoknak megtartották.

Ez esztendőben Hatvani Gergely malma vicinitá-

sában Ohai Torsa Albertről maradott puszta esztrenga helyet adtak el N. Veres Mihálynak és posteritásinak in et pro finis 15, mellyen semmiképen meg nem maradhatott volna, hanem hogy a szomszéd földes uraknak telekjeikből bővítették volna, de Veres familia ollyan volt, hogy a közönséges utczából nem szégyenlette a maga isztrenga helyét bővíteni, és ott magának lakóhelyet formálni; mert Tur-Pásztón meg nem maradhatott míg kún volt, hanem ott hagyta, és itt Körösön álnok úton módon magának házat csinált. Azon kivül valami épület találtatik, vagy a Forgács gróf fundusából, vagy a közönséges útczából bővíttetett, mellyre a magistratusnak nem lévén nagy gondja, észre sem vette, Veres Mihály miben sántikáljon.

Anno 1716. Körös és Kecskemét városok magok deputatusi által instáltanak a Tekint. királyi censurára delegalt uraknak Pesten lett egyben gyülésekor az előbbeni esztendőkben vallott sok károknak acceptatiója végett, az instantia elolvastatott és indorsáltatott ekképen: Anno 1716. die 16. Mart. Sub Caesareae Regiaeque Majestatis Sacratissimae delegata censurali Dominorum Officialium Inclitorum Comitatuum Pest, Pilis et Sólth unitorum investigatione praesens Instantia introsertorum exhibita et praesentata est. Ezen indorsationál egyébb választ nem nyertek.

Méltóságos váczi püspökséghez tartozó dézmát a felséges magyar kamora ez időben in natura kivánta volna dézmálni; ezek az három városbeli magistratusok azon megindúlván a felséges királyhoz mentenek instantiára, a minthogy die 15. Junij. Jenei István körösi és Szegedi Péter kecskeméti notariusok mint deputatusok Bécsben expediáltatván Carolus hatodik császár és magyarországi király ő felségénél instáltak azon, az három városok Kecskemét, Körös és Czegléd részekről, hogy a felséges kamora ne dézmálná meg öket in natura, azon instantiában a

városoknak meritumi fel vagynak ugyan téve, de hogy jobban boldogúlhassanak a felséges királynál, a felséges Eugenius herczeg által instantiájokat az udvarnál recommendáltatták; melly recommendatio és interpositióra azonnal a felséges király resolválta, hogy ezen három városok in natura meg ne dézmáltassanak a kamora által. Decretum vagy is királyi resolutio is ebben a materiában jött a kamorára Bécsből, melly emanalt die 23. Julij. 1716.

Akkori váczi és hatvani prépost Berkes András úr is írt levelet Körös városának a dézmálás iránt, melly levélnek értelme ez vala: a mi a dézmák állapotját illeti: ő nagysága maga dézmáit is csak ezen egy esztendőre árendálta a T. nemes kamorának, az három városok dézmája kivételével, és maga számára való megtartásával együtt, de ő nagysága vagyon olly reménységben, hogy következő esztendőkben is a városokat magok dézmája ususában, és magok számára exarendatiojában megtarthassa sokkal inkább hogy sem ebben püspökségnek első esztendejében, maga részére pedig in natura dézmálni hogy jövő esztendőkben is nem kívánja, arrúl kegyelmeteket assecurálja, a T. nemes kamora ellen is megoltalmazásában tehetsége szerint való atyai gratiáját ajánlja, tapasztalván Bécsben is kegyelmetekhez való nagy méltóságok patrociniumát. Datum Vácz die 5. Apr. Berkes András váczi és hatvani prépost m. k.

Aug. 15. ezen esztendőben, Temesvár és Pétervára megvételekor, felséges fejedelem Eugenius Szabaudiai herczeg kemény parancsolatját vévén a nemes vármegye, hogy 296 hat hat ökrű szekeret, vagy pedig négy négy lovú kocsit, 24 óra alatt előállítson és Pest városában megjelenjenek, a melly szekerek ugyan Pesten munitióval és ahoz tartozandó eszközökkel megrakodtatnak és az ő felsége táborához Szeged felé lemennek illendő fizetés szerént. Ha pedig a nemes vármegye tisztjei vagy a szegénység el

találná múlatni, két száz vasas német executióra kimégyen. Akkor esett Körösre 25 szekér, ezek oda voltak 25 hétig, mellyeken a táboron lévő comissariusok hol tisztet, szénát, abrakot, hol bagagiát, egy szóval a mire kívántatott, kellett hordani. Némelly része minden hiba nélkül megjött, más része pedig örökösen oda maradott. Ezen esztendőbeli város bírái N. Csete Gergely és N. Jóó Gergely, ezt is a több károk közzé rótták.

Nagy János város tizedese lévén elküldötte a bíró Szabó Mihály nevű emberért, kit is midőn hívna, szavára el nem ment. Megjelenté azért a város bírájának, hogy nem akarna feljönni, a bíró igen megpirongatta azért, hogy egy embert fel nem tudna hajtani. Erre mondotta: Hát bíró úr, csak meg kell lenni, hogy Kapus Szabó Mihály itt légyen? Igen is felelte a bíró. Elmenvén Nagy János az háza előtt találta Kapus Szabót, új nadrága lévén az embernek megfogta a farán, és a mellyénél által ölelvén vállára vetette, és útcza láttára úgy vitte a város házához, ott ben lévén a bíró, bévitte az házban, és letette: ezt mondván: Itt mutatta meg Nagy János erejének nagy voltát; kirűl másként is emlegettetett, hogy igen nagy vaskos, széles mellyű és termetű erős ember vala.

Ebben az esztendőben az három város törvénye Körösön tartatott.

Anno 1718. die 11. Maij. A körösi Sz. Ekklésia számára a keresztyén elöljáróknak Isten dicsőségéhez való kegyes buzgóságából szabad királyi Pest városában öntettetett és elkészíttetett egy nagy harang, és Pünkösd havának 11-ik napján el is hozattatván, ugyan azon nap Isten segedelméből a toronyban felemeltetvén, helyére tétettetett Duus János úr főbíróságában és Szűcs Mihály úr második bíróságában. Akkori T. predikátorok, T. Kecskeméti János és

T. Veszprémi Gergely uraimék idejekben. Szeleczki Mártony úr volt vice ispány.

A° 1734. Bizonyos bánátusi rácz püspök, felmenvén Bécsben, akkoron hatalmasan uralkodó felséges hatodik Károly császárhoz és magyar országi királyhoz, instálván magának a rácz nemzet között fő patriárkai titulust, olly conditiókra ajánlván magát, hogy az egész rácz nemzetet megtérítené és a római catholica hitre hajtaná; ezen ő maga ajánlását méltó considerátióban vévén a felséges bécsi udvar, nékie azon általa kívánt patriárkai titulust a megígért módokra nézve nem csak kegyelmesen megengedte, hanem egyszersmind szokott diplomával, vagy királyi pecsétes levéllel meg is erösítette. Lejövén már ezen patriárka Bécsből nagy örömmel és pompával, de minden pompája kiváltképen állott sokféle és külön különféle színű s tollú Bécsben tartani szokott aprós éneklő madarakból, mellyeket ottan felette nagy áron a mint mondotta öszve szerzett, és külön különféle kalitkákban zárattatván, kiben kettőt, kiben hármat, kiben négyet zárt, melly kalitkákat mellette lévő kis papok az útazásban kezekben tartottanak, egész Bécstől fogva Nándor-Fehérvárig, és egész útazásában azokkal s azoknak csevegésekkel s éneklésekkel múlatta magát, (ezt pedig innen tudom, hogy így lett légyen, hogy azon lejövetelének alkalmatosságával Pest Vármegyében lévő Nagy Körös városában estve felé érkezvén meghált egy éjtszaka, N. Ónadi Kovács István házánál, ez mind ezeket maga szemeivel látta maga házában és a pátriárka deákúl jól tudván sokat beszéllett a megírt gazdának, dicsekedvén és dícsérvén az éneklő madaraival, hogy Bécsben minémű sok és nagy áron vette s szerzette öket. De ezen nagy térítésre önnön magát lekötött nagy patriárka semmi könyvekkel nem dicseködött, a mellyekből kellett volna tanúlhatni a térítést). Ezek felett szép és drága hat szürke lovak vonták drága áron szerzett hintóját,

mellyben maga ült. Másnapra viradván hogy elmennének maga secretáriusával íratott egy commissiot, mellynek tenora az volt: hogy ha valamikor Ónadi Kovács István Nándor-Fehérvárban mégyen, azon commissióval jelentvén magát, igen nagy emberséggel fogna lenni a jó szállás adásért és vélle úgy cselédjével tett sok emberségéért, mellyen maga a pátriárka is csudálkozott, kiváltképen cselédjeinek is bizonyos relatiójokból megértvén, hogy konyhájára s asztalára úgy vélle lévő számos cselédjeire és feles lovaira tett költségéért az emberséget tudó gazdája semmit sem kivánt, nem is vett, azért is secretáriusával íratta a felebb írt commissiót.

Haza érkezvén pedig szerencsésen Nándor-Fehérvárban, azonnal a ráczokat, kivált a Marosmellyéki és Bácskasági rácz tiszteket magához hívatta és czitálta; úgymint: a Marosmellyéki gyalog és lovas két nationalis regementeknek commendánsát, vagy is Obersterét Pérót, másképen Szegedenicz Pétert, ki is lakott a Maros vize mellett, Pécska nevű városban, Nagy-Arad városából a régi nagy hírű Tökölinek a fiát Tököli Ránkot, ez volt kapitányja és commendansa Nagy-Arad várában egy compagnia gyalog és annyi lovas ráczoknak, Rácz-Csanádból Schevicz nevű Obrist Lieutinantot, Nagy-Lakról Sterbe vagy Csorba, másként Dumegyházi János nevű Obrist Wachtmeistert, a ki is Nagy-Lakon a Maros parton commendirozott két nationalis compagniákat. Ezeken kivül mind ezen két gyalog és lovas két regementeknek kapitányjait, hadnagyait és zászlótartóit, úgy nem külömben a bácskasági hasonló nationalis militiából álló gyalog és lovas két regementeknek főbb tisztjeiket, kiknek is Obersterek vagy is fő commendánsok volt Zákó nevű és lakott szabad Szeged királyi városában. Ezeken kivül mindenféle rácz fő embereket és kereskedőket a Maros és Tisza mellyékéről, és az egész Bánátusból, valahol csak kik találtatnának, és az

idösb rácz papokat, kalugyereket és batykókat, kik is a midön Nándor-Fehérvárban a pátriárka által azon egy gyülésnek alkalmatosságára készíttetett házban nagy számmal megjelentenek volna, a patriárka közikben nagy pompával bément, és a nagy egyben gyült sokaság, a midön meglátta, köszöntötte öket és új módi áldásokat hintett reájok, kin az egész egybengyült sokaság a midön meglátta csudálkozva álmélkoda, suttogván és lassan beszélvén egymás között, hogy mi dolog volna az a mit most az ö patriárkájok cselekszik, mivel annakelötte azont nem látott s hallott. Elvégezésével azon nagy czeremóniájának az egész egyben gyüjtött sokaságnak felettébb nagy vendégségeket tartott egész egy hétig, kin igen csudálkozott az egész egyben gyülekezett nép.

Második héten, öszve gyüjtvén mind a sokaságot, kezdett a maga Bécsben lett fogadásának mivoltárúl beszélleni, minden nap misét szolgálván, és a mint tudott, prédikállott a nép előtt egész héten.

Harmadik hétre kelvén ismét öszvegyüjtötte a sokaságot, és már tovább nem titkolhatván feltett szándékát kénszerítette az öszvegyült népet a római catholica hitre való térésre, megvalván a nép előtt, hogy ő maga, és a kik véle Bécsben voltak, mind azon hitre tértenek, megvalván azt is, hogy ő micsoda fogadást tett légyen Bécsben, hogy ő az egész ráczságot az ó hitből kihajtaná, és a római catholica hitre térítené. Azt a midön megértették volna a rácz tisztek és papok, felettébb nagy lárma támadott közöttök; ezen zendülés támadott egész héten, de azon hétnek első napjától fogva utolsó napjáig az hétnek a patriárka a nép közzé nem ment, hanem a nép ment a patriárka házához, utolsó napon az elsöbb rácz tisztek, úgymint Péró oberster, másként Szegedenicz Péter, Oberster Zákó, Obrist Lieutenant Seuicz, Tököli Ramcho, és Ober kapitány Sterba vagy Csorba, (másként Dumegyházi János) bé is mentek a házában,

protestálván elötte, kivont fegyvereiket asztalára rakván, kénszerítették, hogy azon szándékárúl és igyekezetirúl letenne, mivel ök, a míg fegyvereiket felbírják, semmiképen azon kérésének és parancsolatjának nem engedelmeskednek, sőt feltévén azt is, hogy ha ezeknek utánna meghallják, hogy csak legkissebb részben is a népet kénszeríti, vagy erölteti azon dologra, azon megmutatott fegyvereikkel tesznek eleget; (kik közzűl legelsöben is Csorba Ober kapitány rántott fegyvert). Azon harmadik hetet is kivánták ottan eltölteni, várván a dolognak végit, hogy ha a patriárka megszűnik-e feltett szándékának végben vitelétűl, vagy pedig kívánna tovább is állhatatoskodni: de a pátriárka megréműlvén a maga asztalára feltett sok mezítelen fegyverektűl, felejtette a sokféleképen Bécsből hozott csevegő drága pénzen szerzett madár szókban magát gyönyörködtetni, megijjedett és általszökött a török földére nagy sietséggel, csak igen kevés egyetmását vihetvén el magával; kit a midön a megírt rácz tisztek eszekben vettek volna, minden oda gyűjtött népek azonnal széllyel oszlottak, kiki a maga házához ment. Látván pedig hogy az ország üresen volna, mivel azon időben a francziával volt a nagy háborúja a felséges austriai háznak, és az egész militiának fel kelletett takarodni azon háborúnak csendesítésére, és az oda fel való országoknak oltalmazására, ezen okon vévén magának bátorságot a megírt Péró, ki is ámbátor azoknak elötte lett légyen híres és hatalmas pusztító és az Alföldségű magyaroknak, kiváltképen Kecskemétnek és Nagy-Körös városának, egy szóval minden jószágaiknak teljességgel elprédálója megírt Zákónak atyjával együtt, de már akkor igen idős és vén ember vala, még is egyet értvén a több megírt rácz tisztekkel, keresett módot és alkalmatosságot, hogy itten Magyarországban rebelliót a felséges koronás fejek ellen támaszszon, vagy támasztasson, a mint is

Anno 1735. ki is mutatta ezen feltett s sokáig koholt szándékának valóságát, mivel a Bácskaságban lévő és két regementből álló egy lovas és egy gyalog nationalis, nem külömben a Maros mellyékén lévő hasonló két regementeknek főbb és alsóbb tisztjeikkel, e felett közrendű emberekkel is egyet értvén, azon négy regementeket alattomban úgy rendben vette, még azon esztendőben esett Sz. György havában elkészítette, hogy minden órában és szempillantásban készek voltak a táborban való kiszállhatásra.

De hogy ezen feltett és elvégezett gonosz szándékjokban elömehessenek, és hogy nagyobb számmal és erővel lehessenek, magához hódította ezen már sokszor megírt vérszopó és prédaszomjúhozó gonosz lelkiesméretű Pérót, a magyar és parasztság közzül való Sebestyén Jánost, és Matula Pált, kik is alattomban verbungot indítottak Arad, Zaránd, Békés, Bihar vármegyékben, sőt Heves vármegyének is némelly részeiben, kik közzé számlálta magát a Szent-Andrási bíró Vértesi János, és Sarkadból Nyulak Mihály, ki is igen terepély, kicsiny, igen ősz, kerek szakállú ember, több magához hasonlókkal együtt Pünkösd havának mindjárt az elein annyira szaporodtanak, hogy a kik csoportra verték magokat Nagy Szerénden belől a Körös vizek és erdők között 1300-an számláltattak, kik is élelmekre mindjárt nagy számú falka marhát, a körül belől lévő szomszéd helyekből vágónak prédáltak, konyha vagy élést hordozó szekereket állítottak, bort és kenyeret, úgy egyéb szükséges dolgokat magokkal bőségesen hordoztak. Vértesi János mikor elment, minden fegyverét és ruháját azon időben Sz. András helységet árendában bíró Tolnai István fő nemes embernek s akkori földes urának, úgy nem külömben pénzét és paripájit elvitte; ezen Vértesi öszvetalálkozván Nyulak Mihálylyal és több hozzájok hasonlókkal, kimutatták

magokat a túri mezőkben, ménesekből lovakat fogdosván ki, mint prédálók*). Ezt hirtelenséggel megtudván Szolnak várában akkor volt nationalis militiából állott két compagniák commendansa, Böz János nevű tiszt, azonnal kemény portát küldött nagy sietséggel valamelly híres és sokat próbált vitéz strá'samester commendója alatt, hogy azon dolgot tudná meg, miben légyen? és sietséggel reportálná, hogy a szerént tudhatná mennél hamarább a felső instantiákat informálhatni, ki is a midőn ezen prédálókra reá talált volna a pusztákban, vélek megütközött; hogy kértére magokat meg nem adták, megszalasztván a strá'samestert véle lévő commendóval, mindaddig űzték a pusztában, míglen Nyulak Mihály egy csapással el nem ütötte a fejét, és így paripáját, fegyverét s ruháját magának elvitte, a több vele volt társaiban is sok károkat tettek**). Ezek innen a megírt prédával visszafordúlván, mentek által a Körös vizén, magok trupjokhoz akadván hét zászlókkal kimutogatták magokat a gyulai, hódmezővásárhelyi és szentesi pusztákon, prédálván, húzván, vonván örményeket és mind azon részben találtató fölföldi kereskedőket, minden lovaikat, ruháikat, fegyvereiket és pénzeket elhúzván.

Ezt megtudván Csongrád vármegye, azonnal a föld népével rajtok menni indúlt, de széllyel kóborló spionjaik által észrevévén magokat, a gazdag prédával bémentek a Körös vize közt lévő nagy erdős he-

*) Khlosz Mihály Békes megyei ekkori alispánnak gr. Batthyány Lajos cancellárhoz küldött értesítése szerént — mellyet Békes megye jegyzőkönyvéből közöl *Palugyai Imre, Magyarország legujabb leirása IV. köt. 5. l.*, — ezen zendülés Túrnál és Sz. Andrásnál 1735. aprilis 27-dikén ütött ki.

**) A zendülők ezen csatája a szolnoki katonasággal a legközelebb idézett értesítés szerént Körös-Tarcsánál aprilis 29-kén reggel történt.

lyekre, már azon öszvegyülekezett több társaikhoz. Ezt a felséges királyi udvar is megtudván, mindjárt parancsolt az akkor volt nagy emlékezetű Palatinus Feld marschalnak, M. gróff Pálffi János ő excellentiájának, hogy sietséggel írna az akkori budai commendansnak, hogy itt a Duna és Tisza között lévő föld népét mindjárt támasztaná ellenek; ki is vévén a nagy és sietö parancsolatot, azonnal, minthogy Heves vármegyének Tiszán túl való részin kezdették a gyilkoskodást, vagy vérontást, parancsoltatott Báró Orczi István ő nagyságának, hogy ültesse fel egész Heves vármegyét, és sietséggel menne rajtok; úgy nem külömben a kunok és jászok vice kapitányoknak Podrászki Györgynek, hogy ő is ültesse fel a kunokat és jászokat és conjungálná magát fent írt M. Báró Orczi Istvánnal, mint fő commendanssal, és vernék széllyel azon tumultuansokat vagy is prédáló és pusztító tolvajokat és gyilkosokat, magok mellé vévén a szolnoki várban akkor tartatott nationalis militiából álló két compagniákat azoknak commendansokkal Böz Jánossal, ezeket nem ítélvén elégségeseknek azon tumultuariusoknak lecsendesítésére.

Érkezett ismét sietö ordele T. Halász Péter úrnak, itt Pest vármegyében lakosnak, hogy mindjárt ültesse fel Körös városát és Kecskemétet, és vegye maga commendoja alá és sietséggel conjungálja magát M. Báró Orczi táborával. Nem külömben érkezett ordele T. Beleznai János úrnak is, hogy egész Pest vármegyét a két városokon kivül vegye maga commendoja alá, és mennél hamarább állítsa a maga népét M. Báró Orczi úr ő nagysága népéhez.

Pest vármegyének ordinarius vice ispánya T. Magochi Mihály úr, szintén a mikor ezeket az említett rendeléseket vette volna, ott volt egy körösi lakos borbély Bozóki István, ennek adta nevezett V. Ispány úr, hogy kinek kinek adná kezéhez, mellyet igen is felvállalt, ezt mondván: senki az emberek közzül ha-

marább kézhez nem adná az ordeleket, mint ö; a mint is elsöben Beleznai János úrhoz menvén hamar megadta, de ő Beleznai úrnál késedelmeskedvén, az után harmad napra adta a borbély Halász Péter úrnak, az honnét is jól járt, hogy elszökhetett a borbély, mivel talám a borotválást elfelejtették volna vele. Mihelyest azért vette megírt Halász Péter úr az ordelt, azonnal jött nagy sietséggel Körösre, és itt megmutatván a sietö parancsolatot, rendeléseket tett, hogy mindjárt minden arra való ember fegyvert készítsen, és lóra üljön; azzal sietséggel által ment Kecskemétre, az holott is öszveszedvén harmadfél száz fegyveres és paripás lakosokat, két veres zászlókat készíttetvén nékiek, másnap ebédre visszajövén Körösre, és itten is két veres zászlók alatt készen talált 250 paripás és fegyveres válogatott kedve szerint való lakos embereket, itt ebédet évén és az ötszáz számbúl álló személyeket rendben szedvén és négy compagniákra felosztván, osonna után indúlt, és nem messze kivül a városon Gát nevü tó mellet megszállott és ott meg is hált; (ezeknek az 500 fegyveres embereknek huszonnégy óra alatt kellett kiállani, a minthogy ki is állottak, örök emlékezetet ezen gyorsaságokért és hüségekért érdemlenek a városi lakosok). Itt más napra viradván felsöbb és alsóbb tiszteket válogatott és confirmált, és úgy compagniákat zászlókkal együtt felosztotta, kapitányok gondviselések alá, úgymint: kecskemétiek közzül válogatott magának egy compagniát, mellyet nevezett Leib Compagniának, ennek hadnagyává tette Rozgonyi Istvánt, ki is akkor kecskeméti notarius volt, zászlótartójának pedig Dallos Ádámot, a második compagniának tette kapitányává ugyan Kecskeméten lakos Kiss Istvánt, és ennek gondviselése alá adta a második zászlót, compagniájával együtt.

A körösi compagniát felosztotta hasonló két ka-

pitányságokra, úgy mint: az első compagniát adta N. Nyári Mihálynak. az első zászlóval együtt. ennek hadnagyává tette N. Borotvás Jánost. zászlótartójának N. Halász Jánost. strá'samesternek N. Zsigrai Mihályt, fullírnak N. Borotvás Istvánt. A második compagniát adta N. Czira Gergelynek. mint kapitánynak zászlóval együtt, ennek hadnagyává tette N. Farkas Mihályt, zászlótartójának N. Zombori Györgyöt. strá'samesterének Kovács Jánost, fullírnak N. Veres Pált.

Ezek így meglévén tette auditornak és secretáriusnak Ónadi Istvánt, szekérmesternek pedig kecskeméti lakost Bozó Istvánt, adjutansnak N. Farkas Jánost. Mind ezeknek elvégzésével megindultanak Szolnok felé, az hová is szerencsésen ebédre elérkezvén, minthogy a Tisza igen nagy volt, és kiöntött annyira, hogy a hídnak túlsó végin úszó víz volt. a míg a katonaság ebédelt, és a lovaikat megpihentették, apró hajókbúl hídakat köttettek (mellyeket csónakoknak is hívnak) és deszkákat reájok rakván úgy költöztek estvére által a Szandás házhoz, az holott is elestveledvén megháltak; más napra viradóra mentenek Túr alá, az holott is már akkor M. Báró Orczi István úr Heves vármegyével, és Podrászki György a jászsággal és kunsággal táborban feküdtenek, itten is egy éjtszaka megháltak, más nap idején reggel megindultanak, és nagy sietséggel mentenek Gyula felé. de a Körös vize is igen nagy lévén, a midőn érkeztenek volna Szarvas falu alá, a lovaikrúl a nyergeket leszedték, és az lovakat ménesben vervén általúsztatták: a melly hajókon a katonák magok általköltöztek. magukkal általvitték nyergeiket és fegyvereiket, már mindnyájan általköltözvén lovaikat a magáét mindenik fel fogta, megnyergelték és úgy mentek hálásra Csaba nevű faluba, mint elöljárók, mivel parancsolatja a körösieknek és kecskemétieknek M. Báró Orczi ő nagyságától ollyan volt kiadva, hogy mindaddig sietséggel úgy

menjenek, míg nem azon tumultuansokra reá nem találnak, és bizonyos hírt ő nagyságának nem hoznak felölök. De azon idő alatt történt, hogy a midőn azon tumultuansok feles számmal a nagy erős erdőkben öszvegyülekeztek volna, választottak magoknak két embereket magok közzűl, kiket is elküldöttek Péró tiszteletire, azt izenvén nékie, hogy már ők nagy számmal készen volnának nagy erős helyeken, de már ők holnap szándékoznak kimenni tágasabb helyre, úgy mint Erdőhegy alá, hanem jöjjön már a maga elkészitett regementjével, úgymint a Maros mellyékiekkel és bácskaságiakkal. Ezen két postáik midőn mentek volna, Bácska felé akarván menni Péróhoz, de az útat az Sz. Isten igazgatásából eltévesztvén, mentek az aradi uton, történt, hogy a midőn minden bátorsággal mentek volna, senkitűl félelmek nem lévén, találkoztak Aradbúl az commendans által szokás szerént patalirozni kiküldetett két magyar katonákra, kik is tudakozódni kezdvén tőlök, hogy honnan jönnének, hol laknának, és micsoda járatban volnának? (ezek azt gondolván, hogy ezek is az ő pártjokra valók volnának) azonnal nagy örömmel és minden bátorsággal semmitűl tartván és irtózkodván megbeszéllék nekik micsoda járatban volnának, és hogy ők Pérót keresnék és véle szemben lenni akarnának, mivel az volna az ő fő commendansok, azt kívánják sietséggel tudtára adni, hogy már ők készen volnának 1300-an a Körös vizei közt és holnap kijönnének Erdőhegy alá, és hogy Péró is jönne már ki, a maga két lovas és két gyalog regementjeikkel hozzájok.

Azon Aradbúl kiküldetett két katonák kapván azon hallott beszédeken, mindjárt okosan felelének nékiek, így szólván: Igen jól van édes pajtás uraimék, épen mi is kentekhez akaránk menni, küldetvén Pérótól, de már mi is csak visszamengyünk kentekkel, mivel ugy vagyon nékünk megparancsolva Pé-

rótúl, hogy ha kentek közzűl valakiket találunk, térjünk vissza vélek, úgy is nem messzire vagyunk még; kik is kérdezkedvén továbbra is tölök, több kérdéseik közt tudakozák tölök, ha esmernék-e Pérót, kik is felelének, hogy személyében nem esmernék, hanem csak hirét hallották, hogy nagy érdemű ember volna, amazok mondák nékiek, no mi majd megismertetjük kigyelmetekkel, mivel egyenesen az házához vezetjük, és véle mindjárt szólhat és beszélhet kentek. Ezek pedig békísérvén Aradban, egyenesen vezették a commendans udvarába, kiknek is az egyike mihelyest az udvarba bémentek, leszálván lovárúl adta egy ottan lévő strá'sának kezére, hogy tartaná, mondván míglen vissza térne, amazoknak is mondotta, szállanának le a lórúl, míglen szóllana a Péróval, és felmenvén a commendanshoz az dolgot voltaképen lebeszéllette a commendansnak, hogy mi és miképen történt vélek, és hogy a Péróhoz küldött két követeket is magokkal bévezették, kik is az udvaron volnának már a bézárott kapukon belől a strá'sák között; ezt a commendans megértvén mindjárt parancsolt hogy a tolmácsot hívnák elől, ki is mihelyest megérkezett volna, felhívatta maga eleibe azon két követeket, tudakozódván a tolmács által tölök: hogy mi járatban volnának, azok azt gondolván, hogy Péróval szóllanának, nagy örömmel mindeneket a tolmácsnak megbeszéllenek. A tolmács által megértvén a commendans minden relatiójokat, parancsolta hogy adnának elsöben enniek s inniok, de kemény vigyázás alatt, parancsolta az alatt hogy minden kapuit a városnak hirtelenséggel bézárnák, és a strá'sák szaporíttatnának és erősíttetnének, megparancsoltatván azt is, hogy senkit sem ki, sem be ne bocsátanának további parancsolatjáig.

Jól tudván azt a commendans, hogy Péró bent a városban Tököli Rámchónál volna, és hogy ebéden is ott lenne, mivel azon napon reggel volt a commen-

dans udvarlására, ki is ebédre marasztván, mentette magát azzal, hogy már kötelezte magát Tököli Rámchóhoz; kivel is azon dívánkoztak, hogy Tököli Rámchó bent lakott, maga commendoja alatt lévő egy gyalog és egy lovas compagnia nationalis militiával tehát lenne készen, és serény vigyázással a maga népével belől, hogy a midőn Péró éjtzaka ostromlani kezdené a várnak kapuját a maga külső népével, tehát a kapukrúl vágná le belűl a strá'sákat, és ötet bébocsátván vágnák le a várban lévő népit ő felségének, és így a várat tennék magukévá minden benne lévő munitiókkal. De ezen dívánkozás alatt valami serényen vigyázó spion hírűl vitte Pérónak, hogy viselne gondot magárúl sietséggel, mert mindjárt megfognák; Péró nem vévén tréfára a dolgot, felűlt a maga kocsijában, mellynek is eleiben már jó négy lovak bé voltak fogva, és a midőn a kapun ki nem mehetvén, a sánczknak ugratott, melly sánczbúl ki nem mehetvén ugyanott elnyomattatott és elfogattatott, s vitetvén a commendans eleiben, holott confrontaltatván azon hozzája két békísért követekkel, mindeneket tagadott, de ugyan csak a commendans mindjárt vasra verette mind ötet, mind Tököli Rámchót, több mellette lévő tisztjeivel és azon két követségben hozzája küldött katonákat jó őrizet alatt felküldötte Budára*). Ezt megértvén Nagy Lakon lakos Sterba, másként Csorba, vagy is Dumegyházi János Obrist Wachtmeister, és Csanádon lakozó Obrist Lieutenant Sevicz nevű, kik is már a magok commendójok alatt lévő lovas és gyalog egész Maros mellyéki népekkel, a pusztításra, prédálásra, dúlásra, a régen is gyakorlott módjok és szokások szerint, készen lévén, hogy magokat és alattuk lévő egész rácz nem-

*) Egy Szolnok városa történeteit tárgyazó rövid jegyzékben, melly alolírt birtokában van, 1735-ben Pérót társaival együtt Szolnok felé kísérték s „szolnokiak 12-en mentek eleikbe.“ Sz. K.

zeteket és Párót is azon suspicio vagy is vélekedés alól kiszabadíthassák, minden ordel és parancsolat nélkül hirtelenséggel megindúltak, és mind addig sietséggel mentek, míglen Erdőhegy alatt, az ottan már öszvecsoportozott népre reá akadtak,*) amazok azt gondolván, hogy már a feltett végezések szerént azon rajtuk ment nagy sokaságú ráczság mind az ő segítségekre ment, nagyon kezdettek távolrúl lett meglátásokkal örülni, s vígadni, de ezen örömüknek vakot vetett a nem reménylett koczka, és siralmukra mindjárt fordúlt azon öröm és vigaság, mivel mihelyest hozzájok közelítettek volna, azonnal kemény tüzet bocsájtottak reájok, a gonosz lelkiesméretű ráczok, és nagy része az ottan öszvegyűlt fegyvertelen népnek az ottan lévő bokros tövissek közzé szaladásra vévén magokat, kiknek is utánna eredvén a gyalog ráczok, sebes tüzeléssel igen sokat megöltek,**) kiknek is halálos sebjeik mind az hátaikon szaladásaikban estenek.

A lovasaik és fegyvereseik, a kik jól elkészülve paripákkal és fegyverekkel (személyeket már annakelőtte együtt is másutt is húztak vontak) voltanak, sok ideig noha igen kevesen maradtak, még is a nagy sokaságú ráczsággal öszvepuskáztak, úgy annyira hogy egy kisded legény Kis János nevű zászlótartó lévén közöttök a kopiája végiben czigány által csináltatott vassal Csorba Oberst Wachtmeistert, a karját által szurkálván, a lovárúl leverte; Sevich Obrist Lieutenantnak is nehezen maradott meg élete, ugyan annyira viselték egynéhányan magokat, hogy ha előre megtudták volna, hogy a ráczok nem segít-

*) Khlosz Mátyás békesi alispán idézett tudósítása szerént *Palugyainál e. h. IV. köt. 6 l.* az aradi ráczság az ő felszólítására jött a lázadók ellen s így támadta meg azokat majus 9-kén reggel Erdőhegynél.

**) Az elébb idézett alispáni értesítés szerént 500-nál többen vesztek el.

ségekre, hanem ellenségképen mennének reájok, és ha tudhattak volna félni és oltalmazkodni tőlök, sok rácz asszonyok özvegyen, és sok rácz gyermekek árván maradtak volna, de reájok sokasodván a ráczok minden hírek és reménységek kivül meggyözettetvén, mind elszaladtanak, a kik paripások voltanak, és ottan az harcz helyen a sok lövések miatt nem maradtanak.

Ezek elszaladván és elszéledvén, a ráczok minden ott maradott prédájikat és javaikat magoknak elfoglalták és minden megöletett testeket megfosztottak, úgy hogy minden holt testet mezítelenül hagytanak, és a prédával vissza térvén haza mentenek.

Fent sokszor említett Halász Péter oberster úr a maga Körös és Kecskeméth városokbúl állott katonáival harmad napra érkezett azon harcz-helyre, az holott is már csak a mezítelenül hagyatott holt testeket találta; bémenvén Erdőhegyre heted magával előre, kik között jelen lévén Onadi Kovács István, ki is megfogván egy világos kék ruhában lévő barna terepély embert, ki is a sok kínzások és vallatások után megvallotta, hogy ő is hadnagy lett volna azon felzendült gyülevész nép között, és jó őrizet alatt megkötöztetvén küldetett M. Báró Orczi ő nagyságához, és ő nagysága vasban veretvén, felküldötte Budára Péró után *).

Ezen megfogatott hadnagy ember vallotta azt is, hogy azon elszéledett nép bizonyos szoros helyeken megint öszvegyülekezett volna, kiknek is felkeresésekre indúlván maga trupjával megírt Halász Péter úr, által menvén a Körös vizeken Kis Jenőre, Nadabra, Ágyára, Nagy Zeréndre és több helységekre

*) A többször idézett alispáni tudósítás is mondja, hogy Halász Péter Majus 12-dike körül a hely színére megérkezvén „azon csavargókat üzni és fogni elment, a mint is a többi közt egyet, ki az kóborlók secretariusa volt, elfogatott.“

s határokra, de semmit is nem találhatván visszatért Gyula felé, és alatta megszállván éjtszakára, ott találta Báró Orczit maga trupjával, ott egy éjtszaka meghálván másnap vissza haza felé tért és Pünkösd szombatján mind körösiek, mind kecskemétiek kiki a maga szállására és lakóhelyére békességgel haza érkeztek.

Következett ezeknek utánna, hogy szerencsésen lett haza érkezések után nagy emlékezetű, akkoron hatalmasan uralkodott felséges hatodik Károly császár, és Magyarország királya felhívatván magához Bécs városában, melly Austriában vagyon, M. Báró Orczi Istvánt, Oberster Halász Pétert, Oberster Beleznai Jánost, és Podrászki Györgyöt, ki a jászoknak és kunoknak akkori vice kapitánya vala, kiknek is megköszönvén hívségeskedéseket mindeniknek egy egy arany lánczot tétetett nyakokban rajtok függő nagy nummismákkal megékesítve *).

Ezeknek utánna megfogdostattak Csorba János Oberst Wachtmeister, Schevicz Oberst Lieutenant, Zákó és Tököli Rámcho, több rácz tisztekkel. A magyarok közzül: Sebestyén János, Matula Pál, **) és többek sokan, a kik indítói vagy is kezdői voltanak azon feltámadásnak, az egy Vértesin kivül, a ki úgy

*) A magyar helytartó tanácsnak 1736. Febr. 28-kán kelt leírata szerént *Palugyainál e. h. IV. köt. 8 l.* a király által ajándékozott arany lánczot Magyarország akkori királyi helytartója Lothringeni herczeg Ferencz Pozsonyban 1736. Január 8-kán személyesen adta át az említetteknek.

**) Sebestyén Jánost, ki Miskolcz körül lappangott, Borsod megyei esküdt Bekényi Lajos nyomozta ki és fogatta el Szikszón Abauj megyében; miért arany érdempénzzel jutalmaztatott. Matula Pált némelly hajdú-böszörményi lakosok fogták el s ezért két évre a rendes adózástól fölmentettek; mint ezek a fentebb idézett helytartósági leíratból kitetszenek.

elszaladott, hogy mind ez ideig is oda vagyon, *) és felvitettettek Buda várában, és ottan kemény vasakra verettetvén a Csonka toronyban tétettek, az holott is napfényt nem láttak külömben, hanem mikor examenre vagy is torturára kihozattak.

Sok ideig kemény comissio tartatván Buda várában ellenek, minden napon examináltattak és torturáztattak, kiváltképen Péró, de semmit is ki nem vehettek tölök mind addig, valamíg feljebb megírt Mogyorósi György, ki is siklósi notáriusságából ment volt közikben hadnagyságra, nem került a torturázásra, a vallott ki mindeneket Péróra, és több társaira, úgy osztán ezt Péróval confrontálván, Péró is tovább nem titkolhatván gonosz szándékát, mindeneket megvallott. Mogyorósi György igaz mondásáért gratiát nyert, elbocsáttatott szabadon, azon királyi commissio által, de Péró halálra sententiáztatott, még pedig hogy felnégyeltessék, a mint is ugyan ott Buda várában hóhér által négy felé vágatott Sebestyén Jánossal együtt és eldarabolt testeiket koporsókban vitték Pécskára, és több helységekben és darabonként agatták fel testeiket, **) Pérónak ugyan testét a maga volt háza körül, némellyeket közzülök kerékben törtek, sokaknak pedig fejeket szedték ***);

*) Khlosz Mátyás békési alispán föntebb idézett tudósításában azt írja Vértesiről: „Bizonyosan hallatik, hogy Vértesit telegdiek nemes Bihar vármegyében megölték sokad magával.“ A királyi ügyésznek e lázadók ellen hozott itéletében Vértesi neve az elitéltek közt nem fordul elő.

**) Péró vagy Szegedinecz Péter, Sebestyén János, Pásztor András és Szilasi István, mint legfőbb lázasztók, négyen a legkeményebb büntetésre lőnek ítélve, miszerint t. i. testök fölülről kezdve kerékben töressék, azután megnyúzva és négygyé vágva Arad, N. Várad, Sarkad és Sz. András mellett akasztófákra függesztessék.

***) Matula Pál, Barta István, Szabó Péter (máskép Benedek) és Szántó Mihály elébb pallosra, azután keréktö-

Csorba pedig, Schevicz, Tököli Rámchó, és Zákó meggratiáztatva haza bocsájtattak, a tömlöczben lett sok szenvedéseiket megelégelvén a felséges commissio, egyszersmind imputálván nékiek azon tumultuansoknak széllyel veréseiket is, de ugyan csak azoknak utánna gyökerestül kiüzettek Magyarországbúl és kénszeríttettek menni Muszkaországban, az holott mostan is lakoznak.

Miképen lett azon háborúságot szerző embereknek Magyarországnak királyi actor fiscusa által Szegedinecz Péter ellen, másként Péró nevezett ugyan pécskai rácz militiának kapitánya, ismét Sebestyén János Békés vármegyéhez mindjárt tartozandó Sz. András nevü falu lakosa, és többek ellen, kik merész felháborodásnak iszonyú eredetibül ő felsége kegyes királyunknak sérelmére szándékoztak, ezek ellen parancsolt és rendelt törvény előtt szabad királyi Buda várában, minémü sententiát vagy deliberatumot hallottak, melly lett felséges királyunk kegyelmesen ratificált sententiája szerint, a ki bővségesen akarja megtudni, az kinyomtattatott Budán, melly nyomtatásnak eleje így vagyon. Az 1735-dik esztendöben felső Magyarországban Tiszántúl tumultust kezdök 4-a Aprilis 1736-dik esztendöben exequaltattak *);

---

résre, — az ezek után következő 72 vádlott közzül 12 főbb bünös, — többnyire sz. andrásiak, — akként itéltettek halálra, hogy királyi kegyelemből a vesztőhelyen koczkát vetniök megengedtetvén, csak a legkissebb számot vető négy fejeztessék le, az életben maradandó nyolcz pedig más 60 büntársával együtt a budai várban vason és köz munkán maradjon, míg a magyar gyalog ezredekhez közlegényekül be nem soroztatnak.

*) A királyi ügyésznek ezen lázadók ellen indított felségsértési perében a kinevezett bíróság által Budán hozott itélet, latin szerkezettel, Bécsben nyomtatva, a m. helytartó tanács által 1736. Apr. 4-dikéről Békes megyének (s bizonyosan az ország több hatóságainak is) megküldetett s ezen megye 1736-diki jegyzőkönyvében 101.

minthogy az egész dolog nyomtatásban vagyon, abból megolvashatja, én csak azokat írtam meg, a mellyek abban nem találtatnak és nincsenek feltéve.

Ez a városbeliek közt lett háborodás és személybeli ízetlenség elég nagy csapás volt a város lakosai között *), de következő Sz. György napkor város fő bírájának Fruttus István, második bírónak Tóth András, adószedő bírónak Barát János választatván, nagyobb Isten ítélete következett a városra, mert minekutánna Istennek ő szent felségének rettenetes csapása a pestis Anno 1739. kivált a Bánátusból és Serviából Magyarországnak azokhoz közelebb való vármegyéiben elsőben s annakutánna ezen T. N. Pest Pilis és Solth törvényesen egyben foglalt vármegyében is némelly városokban, és helységekben legközelebb Kecskemétre belépett volna, sok ideig ezen Körös városa a dögleletességtül üres vala, adhibeáltatván minden emberi mód szerént kigondolható praecautiókat, a város körös körül mélly árokkal készíttetett, az árkok tövissel megerősíttettek, erős kapuk állíttattak, és serény kapusok vigyázásra rendeltettek.

A nagy félelemnek miatta még az elmúlt esztendőkben die 6 Mensis Novembris, mind a pogány ellenségtül való félelem, mind pedig országunkban már

---

szám alatt egész terjedelmében megvan: *Palugyai e. h. IV. d. 7. l.* — Az eredeti latin szerkezetű itéletlevélen kivül ugyanannak hasonlóan Bécsben nyomtatott német fordítása is megvan a magyar tudós társaság könyvtárában. Igen hihető, hogy ezen itélet, már csak az ország lakosaira teendő rettentő hatás végett is, valamint németre úgy magyarra is le volt fordítva s hazánk magyar községeinek magyarul nyomtatva küldetett meg; szerzőnk előadása is, ki ez itélet kezdő szavait magyarul idézi, s budai nyomtatványt említ, ezt igazolja.

*) Itt, mint látszik, a szövegben hézag van, s a szerzőnk által említett „személybeli ízetlenséget" bizonyosan a másolók, részletesen közölni nem akarva, önkényt hagyták ki.

sok helyeken grassáló Istennek ő szent felségének csapása a pestis a keresztyén hiveknek elegendő okot és alkalmatosságot szolgáltatnak arra, hogy Istennek, ő szent felségének, kivált a pestisben mutatott haragjának engesztelésére, rólunk lehető elfordítására nézve imádságokkal és igaz megtéréshez köttetendő böjtölésekkel Istennek felgerjedt haragja engeszteltetnék, s a végre egyben gyűlvén az Úr nevében a kecskeméti és czeglédi reformáta sz. ekklé'siáknak belső és külső deputatusi itt Körösön, itt lévő belső és külső elöljárókkal circa praemissa tették ezen salutare projectumokat:

1-o. Hogy elsőben is az Isten beszédéből a lelki pásztorok az Isten házában a népet ad seriam resipiscentiam adhortálják, sőt példákkal az igaz megtérésnek hasznos voltát, a lelkiesméretre mutogassák s persvadeálják. Erre pedig böjtölés commendáltatik.

2-o. A böjtölés (melly nem csak az ételtől való abstinentiában, hanem áhítatosságokban, buzgó imádságokban, Isten beszédének figyelmetes hallgatásában, s ezek szerént lehető kegyességnek munkájában áll), melly sokat tégyen Istennek közönséges csapásiban felgerjedett haragjának engesztelésére, mind a sz. írásbúl, mind a példákbúl kell mutogatni, s arra a hallgatókat készíteni. Úgy hogy addig is míg közönséges egy nap denominaltatnék, nevezetesen a végre, hogy azon böjtölnének, a kik kegyességtűl indíttatnának, a magános böjtnek szüksége és hasznos volta az ollyaténoknak ingeminaltatnék. Annakutánna pedig látván a lelki tanítók a népnek kegyes hajlandóságukat, a végre denominaltassék egy vasárnap, egy holnapban, kezdődvén praecise ezen devotio advent első vasárnapján, kivált azokra nézve, a kik magokat reája adják, illendő tanításokkal, böjtöléssel és buzgóságos imádságokkal. A böjtnek magános önként felvétele penig azért találtatott

3-o. Hogy ne találntán a közönséges böjtnek in-

stitutiójával a más vallásúaktúl szent és kegyes szándékunk balra ne magyaráztassék, és ha ez nem lenne is, az engedetlenek miatt némellyek iránt (kik meg nem tartanák) a szent igyekezet gyalázattal ne illettessék.

4-o. A böjtnek rendes napján a catechisatio elmúljon, hanem a mint praemittáltatott, arra alkalmas textusok vétessenek fel, és magyaráztassanak.

5-o. Hogy az hallgatók magokat alkalmaztassák, annakelőtte való vasárnap, a midőn t. i. a devotióra rendeltetett nap következik, a catedrában publicáltassék.

6-o. A scholabeli ifjak is a praemissáknak obnoxiáltatván kevés vacsorával megelégedjenek.

7-o. A böjtölésnek egy napi terminusa lészen nap lementéig.

8-o. Az ifjú népnek hijában való s botránkoztató jádzódása és az utczákon és az házakban is serio tilalmaztassék, és a kik contraveniálnak, azok ellen magistratualiter szorosan animadvertáltassék, tobzódások, korcsmán való részegeskedések s musikálások hasonlóképen tilalmaztassanak, sőt a hol practicabéli korcsmák és mészárszékek is, két tanításig bézároltassanak, hogy ekképen a történhető botránkoztatás megakadályoztassék.

9-o. A mostani projectumoknak megszűnése lészen közönséges megegyezésbűl, valamint mostanában lett kezdete a jó rendben és részben is megtartása végett, hanemha az elkerűlhetetlen szükség külömbözőt okozna, t. i. inficiáltatván valamellyik helység, az iránt a megszűnés végett nem concurrálhatna.

10-o. Minthogy a böjtölésnek első napja pro 30 Novembris projectáltatott, az előtt-való úrnapján, 23 Novembris, ezek a punctumok publice a catedrából elolvastassanak.

Mind a városon mind kivűl a mezőkben az infectusokkal lehető társalkodásoknak eltávoztatására való szo-

ros vigyázásokat felséges hatodik Károly császár és koronás királyunk urunknak ő felségének, mind a felséges magyarországi királyi korona, udvari cancellária, de kivált a posonyi helytartó a királyi tanács által kiadatott szoros és kegyelmes parancsolatinak értelme, nem külömben ezen T. N. Pest Pilis és Solt törvényesen egyben foglalt vármegyékben, (mellynek közepette ezen N. Körös városa is vagyon) T. N. Magistratusának rendelése szerént. De jól lehet mind ezek az említett felséges dicasteriumok, és T. N. vármegye parancsolatjaik szerént lehető serénységgel véghez mentenek, tetszett mindazonáltal Istennek ő szent felségének ezen Körös mezővárosát is azon siralmas csapásával meglátogatni. Ugyan is a pusztító dögleletes méregnek elsőbb indiciuma az elmúlt 1739-dik siralmas esztendőben, Junius havának 14-dik napján, egy oskolabeli tanuló ifjún kitetszett, a ki is jól lehet azon nyavalyából felépült, de ugyan csak az Úr Istennek azon keserves csapása tovább tovább ment, és azon holnapban pestisben holtak meg 11, más nyavalyában rend szerént holtak meg 18. In mense Julio pestisben 56, rend szerént való módon holtak meg 28. In mense Augusto 266, rend szerént 7. In mense Septembri holtak 788, rend szerént 40. In mense Octobri pestisben holtak meg 1070, rend szerint pedig 96. In mense Novembri pestisben holtak meg 399, rend szerént 42. Ebben a November havában a hónak nyolczadik napján két ízben volt földindulás, az első 5 és 6 óra között dél után, a második földindulás lett estvéli 9 óra tájban. Láttatott ezen földindulás után megszűnése a pestisnek, mert december havában a pestisben több nem holt meg 98, rend szerént pedig egy sem. In mense Januar. pestisben holt meg 5, rend szerént pedig 22. In Februruario pestisben senki sem holt meg, rend szerént holtak meg 21.

Minthogy pedig Istennek ő sz. felségének kegyel-

mességébűl az 1740-dik esztendőben, Februarius havának úgy Martius havának 10-ik napján egy is azon dögleletes nyavalyában meghalni nem tapasztaltatott, exmittáltattak a T. N. vármegyétűl az alább írt commissarius és chirurgusok, a kik is miként vitték véghez commissiójok szerént a városnak visitatióját, tisztítását, mindjárt alább leíródik, úgy a mint a dolog volt, hogy azért az Úr Istennek ezen példás itéleti, a következendő maradéknak is az Isten szerént való kegyességnek követésére, szent és jámbor életre ösztönűl lenne, a város közönséges könyvében általam béíródott, jóllehet ezen könyv más dolgokat is ab anno 1740. a die Martij foglalja magában, és ez az Istennek itélete szerént 1739-dik esztendőben rész szerint 1740-dik esztendőben fordúlt meg rajtuk, de ennek emlékezeti az 1740-dik esztendőnek eleire tétetett, és a minemű igazítások az ólta lettek, subnectáltatni fognak, hogy minden, valaki ezen könyvben elsőben bétekint, ebből Istennek szoros igazságát és irgalmasságát lelkére vehesse, a ki még az ő kemény itéleteit is irgalmassággal szokta mérsékelni; némellyekkel hívja az embereket a valóságos és színmutatás nélkűl való megtérésre. Ugyan is ezen idő alatt megholt a sz. ekklésiának második predikátora, Tiszteletes Ráczkevi Ötvös János úr, három tanácsbeli személyek, N. Oláh János, N. Udvari János és Barta János; mind férfi s mind asszonyi renden valók a praemittált specificatio szerént pestisben 2693, rend szerént való nyavalyában pedig 254; in summa 2947 személyek holtak meg.

Miképen ment véghez a felséges sanitatis commissio instructioi szerént a városnak emundatiója és felszabadulása, ekképen írattatik meg:

Anno 1740. die 10 Martij. elérkezett hozzánk T. N. vármegye commissariusa Ns. és vitézlő Kostyán Mihály úr, a deputált Francz Jósef Weber nevű chirurgussal: die sequenti említett Kostyán úr semmit

sem dolgozott; az alatt elérkezett hozzánk t. Vice Ispány úr levele, mellyben parancsolja, hogy Kecskeméten lakó Scheidl Jósef nevű borbélyt is által hozatnánk, kit is azonnal szánon által hozatánk; die 12 ejusdem az egész városban találtattak 119 üres házak, ollyak pedig hol egy hol két személyek maradtak, ezen kivűl is a városban lévő betegek, minden útczában hites tanácsbeli személyek által név szerént írásban béadattak; die 13 ejusdem azon seriesben lévő betegek a Commissarius, a megnevezett borbélyok, és tanácsbeliek jelenlétekben megvisgáltattak, de azok között csak egyet sem találtak pestisest, vagy dögleletes nyavalyában lévőt, mellyre nézve 14° ejusdem ugyan azon említett deputált személyek az egész városban lévő házakat s házakban lakó személyeket personaliter következő 15-dik napon visitálták, kik is onnan vissza jövén jó lelki esméret szerént referálták Commissarius Kostyán Mihály úrnak, hogy infectióban csak egy sem találtatnék az egész városban, mellyről is hittel készek lesznek most és jövendőben felelni. Ugyan ez napon délután ki menvén megírt commissarius úr a chirurgusokkal a temetőnek nézésére, az hova a pestisben a megholtak temettettek, apprehendálván azt, hogy nem új hanem régi temetőben temettettek volna, mivel a királyi kegyelmes parancsolat szerént azokat uj magános kertben kelletett volna eltemetni, de már külömbözőképen lévén a dolog, azoknak adatott hatalom és parancsolat szerént intimálta bíró úrnak és a nemes tanácsnak, hogy a dato praesentium senkit abban a temetőben ne temessenek, sőt még az oktalan állatok közzűl is csak egy is akár szarvas marha, ló vagy sertés s több efféle lejénd, bé ne bocsáttassék, hogy az exhalatiók által inficiáltatván a levegő ég, az oktalan állatoknak, annál is inkább az embereknek, ott való járásokban halálosan árthassanak, azt bécsináltassák kapu által, és az árka felásattassék. Onnan

ismét elmenvén a városbúl kihordatott öt szekér ruhákat, mellyek még annakelőtte a pestisesektűl megmaradtak, jelen létekben ezeknek a deputált személyeknek annak rendi szerént megégettettek; így vége lévén a visitatiónak a diurnumnak megfizetésével a kecskeméti borbély haza ment, commissarius úr pedig 16-a praesentis az útaknak alkalmatlan volta miatt el nem mehetvén die 17. Martij ment el Weber chirurgussal Tószegre visitálni. E mellett parancsoltatott az is, hogy tovább is a város kapuján strásák legyenek, s megparancsoltassék, hogy senki a lakosok közzűl infectus helyekre ne menjen, nevezetesen: Czeglédre, Albertire, Abonyra, 'Sidóra, Palotára, és a másunnan béjövő emberek, lakosaink által, kivált a csavargók bé ne fogadtassanak; másként ha ki azon parancsolatját a nemes vármegyének megvetné, azonnal a T. N. vármegyének tömlöczében vitetik; a város kerítése is kitisztíttassék, hogy orozva azon senki bé ne jöhessen.

Ebben az 1740-dik esztendőben sz. György havának 24. napján Ns. ifjú Borotvás István, kinek bírósága alatt die 22 Mensis Julij parancsoltatott a T. N. Pest vármegyétűl, hogy a már a felséges királyi tanácsnak mind ezen jelen lévő esztendőben, a miólta a törökkel való most megszűnt hadakozás elkezdődött, t. i. ab anno 1737., minémű károkat vallott a szegénység a hadakozás és a feles hadi emberek vagy is militia tartása végett, az szűntelen való transennákra és azoknak tiszteikre a minémű költségeket tett, a mellyekrűl nem quietáltatott a fronspontozásban, táborra való szekerezésben; nem külömben a dög miatt és a mult télnek keménysége és sokáig való tartása és abban való szüntelen transennáknak, úgy a sok lovas quartélyos militiának intertentiója a szénát és szalmát consummálván, mindenféle takarmánynak szűk volta miatt mennyi marha veszett el? a gyalog munkások fogadása mennyiben kerűlt, a

pestis ellen való líneáknak őrzésére fogadott strásák fizetése és tartása mennyi pénzében volt a szegénységnek? hogy mind ezeket és ezekhez hasonlókat szorgalmatosan jó lélek esméret alatt öszve számlálván, azoknak specificatiójokat az alább való rubrikákban feltévén hova hamarébb és elmúlatlanúl a város notarius feljegyezvén és öszve computálván, a magok írásit és város pecsétje alatt felküldjék, erre pediglen a jó bírák és esküdtek ugyan csak reá fekedjenek, hogy annak rendi szerént légyen a dolog, és fogyatkozás ne légyen benne, minden halogatás nélkül béküldjék.

Ezen királyi tanács parancsolatjához magát alkalmaztatván Nagy-Körös városa magistratusa, a rubrikák szerént kiadott parancsolatjára a nemes vármegyének a subannectált mód szerént, alázatos kötelességgel válaszoltunk, mellynek is értelme ekképen következik:

Mi alább specificalt Körös mező városa bíráji és esküttjei ezen írásunkban attestáljuk, hogy mi az elmúlt három esztendőbeli török háború időben, a mennyire jó lélekkel reá emlékezhettünk, minden bonifatio nélkül tettünk költséget, és károkat vallottunk, úgymint: a feladott 24 punctumok.

1-mo. Az három esztendőbeli quártélyos militiának egyben is másban is a mit adtunk a quietantiákon kivűl teszen . . . . . fl. 250.

2-o. A quártélyos tiszteknek a mirűl nem quietaltattunk, mind személy mind ló portiókra nézve teszen . . . . . fl. 270.

3-o. Azon három esztendőbeli transennákban mind télen, mind nyáron mindenféle tiszteknek, maguknak és lovaiknak a mit adtunk szénából, abrakból, kenyérből, borból, húsból, pálinkából, szalonnából, vajból és mindenféle házi majorságokból, és nem quietáltattunk . . . . . fl. 941, den. 24.

Ide járúl az is: hogy Anno 1738, die 18 Novemb.

generalis Jung-Daun ő excellentiája Titt. itt lévén maga a quartély házunkban az Alt-Daun regementjéhez applicálva, a szolgái erősen fűtvén a kemenczéket, és a tűzre nem vigyázván, éjtszaka-11 óra tájban említett quártély házunk meggyulladott, és földig leégett, mellyben is vallottunk kárt . . 800.

4-o. A forspontozásban veszett el jármos ökrünk Nro 15, azoknak limitált ára teszen . . . . 146.

5-o. Hámos lovunk ugyan a transennákban veszett el Nro 12, azoknak is limitált ára teszen 319, den. 50.

6-o. A tábori lovakat elkészítvén, a praeclusiók interveniálván, itt maradtak.

7-o. A tábori szekereinkből két esztendöben veszett oda ökrünk Nro 10, azoknak limitált ára teszen . . . . . 198, den. 75.

8-o. Azon tábori szekereket Nro 10, mellyek is mind ruináltattak, vettünk bennek egyet fl. 15, mellyeknek ára facit . . . . . 150.

9-o. Azon szekerekhez való szekereseket fogadtuk pénzben, és azoknak ruházatja, fizetése és tartása tészen . . . . . 429.

10-o. Nándor-Fejérvárnak elrontására fogadott gyalog embereknek fizetése teszen . 217, den. 46. ezt penig úgy kell érteni, hogy előre egy holnapi fizetésekre kész pénzül fizettünk nékiek fl. 72, csizmára 20 legénynek adtunk fl. 32, den. 6. Intertentiójokra 6 hétig a xr. 9. naponként, tészen fl. 113, d. 40.

11-o. A Szegedi lineákra küldött strásáink így reguláltatnak: Anno 1738. die 21. Julij. A T. N. vármegye determinatiója és 19. Julij. T. vice ispány úr emanalt currense szerént küldöttünk elsöben a lineákra 16 strását, kiknek élésből és másból magunk provideáltunk; die 4. Augusti juxta currentales P. et Grosi Domini Stephani Huszár Iud.lium die 29. Julij. 1738. Pestini emanatas egy héti provisióval 5 strásákat adtunk, consequenter penig strásáink minden héten usque ad 11. Apr. 1739. contiunative voltanak.

és egy hetelő kocsi is mindenkor volt vélek, azokra lett expensáink quoad puncta 11, 12, 13, et 14 exurgáltanak ad . . . . . fl. 203.

Nem külömben T. Vice Ispány úr Felséges Cancellaria intimatuma mellett lett parancsolatjára, melly is Rátoton die 8-o Maij emanalt a-o 1740 a die 20 Maij, usque ad 20 Julij, Sz. Lőrinczi pusztánkon a szegedi útak mellett hetenként hat strásákat tartottunk, reájok való költségünk ment ad fl. 75. Quoad reliqua puncta autem a 15-o puncto incipiendo, usque ad 24. inclusive, melly ebből áll, hogy a szüntelen és feles transennák és quártélyosok által consummáltatott a szegény embernek mindennémű takarmánya, az éhség miatt veszett el ökrünk Nro —— ad punct. 16-m. hámos lovunk, nem külömben az éhség miatt veszett el hámos lovunk Nro. — ad punct. 17-m. Nem külömben a takarmánynak nem léte miatt éhségben háznál és gulyában levő tehén féle öreg marháink veszett el Nro. — 18-vo harmadfű üsző, 19-no tavalyi üsző; 20-mo negyedfű tinó, 21-mo harmadfű tinó, 22-o házi hámos lovaink, 23-o méneses lovaink, öreg, negyedfű, harmadfű, tavalyi, Nro 24-o öreg juh, kos, ürü, tavalyi bárány, a militia által consummalt szénának és szalmának nem léte miatt döglött meg a nagy tél reánk jövén, jó lélek szerént vallhatjuk, hogy ad fl. 8000. könnyen extendaltathatnak.

És így az egész summa tészen tizenkétezer forintokat = fl. 12000. Datum Nagy-Körös. die 18 Sept. 1740. N.-Körös városa bírája és tanácsa.

Következő 1741-dik esztendőben lett városunk főbírájává N. Nyári Mihály és második bíró Katona Gergely, die 24. Apr. nem sokára mindjárt Majusnak 18-dik nap éjtszaka 12 óra előtt az ide való tornyot a menykő megütötte, és a tűz a tornyot tartó fa oszlop tövében kapván lángot vetett, azután az ott lévő strásák által hír adatván harangoztak, mellyre a nép öszvetódúlván tejet és vizet parancsoltak hozni, azon-

nal annyit hoztanak a lakosok, hogy azon lángozó tűz a téjjel és azután vízzel eloltatott és a torony megmaradott.

Ebben az esztendőben kezdődött hadakozás ismét a prussus királylyal, azért a T. N. vármegye felséges asszonyunk királynénkhoz tartozó jobbágyi kötelességtűl viseltetvén, hívségét akarván megmutatni, és mostani prussus ellen való hadakozásra nézve országunkban való maradásunkért két magyar lovas regementet, mellyek tisztekkel együtt 1600 lovas katonákbúl fognak állani, ajánlott segítségül felállítani, melly iránt jött is már resolutioja felséges királynénknak kegyelmesen resolválta mind tiszt uraimeknak, mind köz rendnek holnaponként való fizetéseket. Ezekbűl Körös városára esett kilenczvenöt lovas katona, azokat mennél elébb fogadják meg, azok alá jó paripákat szerezzenek, és kinek kinek elosztván a lovakat, jó gondviselés alatt azokat abrakoltassák, nyergeket, ahoz való szükséges szerszámot végyen, a katonáknak valóságos kék posztóbúl dolmányt, nadrágot, veres övet, fekete csákós süveget és fekete borjú bör sarkantyús csizmát mente nélkűl szerezzen. Azon kivűl minden katonának jó kardot, egy pár pisztolyt tokban, karabélyt, lodingot, köpönyeget fog a N. vármegye adni. A köz katonának felséges királyné asszonyunk resolvált fizetést holnaponként 3 forintot és kenyeret, a vagy kenyér nélkűl 4 forintot, lovaiknak szénát, abrakot, valamint más regularis militiának; azon kivűl szabad nyereségök lészen, a megírt fizetésben s kenyérben fogyatkozások nem lészen, comendálta V. Ispány úr, hogy Kecskemét, Körös és Czegléd városokra feles katonák estenek, azért egyetértvén csak küldenének el bizonyos embereket Beszterczére vagy Ujhely tájékára fegyverért, és holmi szerszámokért, mellyeket itt hirtelenében nem kaphat.

Mogyoróddal szomszéd Szada nevű hely is, most

már inficiáltatott, azért felséges királynénk parancsolata, hogy az is strásákkal körös környül vétessék, oda is die 29 Julij. 1741. hét strásákat küldött Körös városa.

Die 16. Septembr. ezen esztendőben a mogyoródi bíró, notárius és törvény bírájok megfogattattak és vasban verettettek, mind eddig is nagy vigyázás alatt a lineán rabságban tartattak, az okból hogy azon ragadozó rossz nyavalyát eltitkolták, söt büntetés alatt házrúl házra polgár által nagy verés alatt megparancsolták a lakosoknak, ne merészeljék kihirdetni és külsöknek megjelenteni, hogy mirígy nyavalyában halnának, titkon is temették az halottakat, mellyet magok is megvallottak; arra való nézve, hogy effélékben kiadott királyi parancsolatokat hátra vetették, melly az egész vármegyében currentáltatott, magok is nem tagadták, hogy senki ezen ragadozó nyavalyát élete elvesztése alatt el ne titkolja, hanem mindjárt N. vármegye magistratusának híradással légyen, azért is mái napon felséges királyné asszonyunk kiadott törvénye, parancsolatja szerént fent irtt mogyoródi bíró Haraszti István a lineán meglövöldöztetett, a törvény bíró pedig halálra ugyan elkészíttetett, de életének ő felségétül gratiat nyert, mindazonáltal azon törvény bíró notariussal együtt esztendeig volt rabságra, és Buda várában munkára rendeltettek, az egész vármegyében lévő helységeknek bírái, magistratusa és lakosoknak iszonyú példájokra, hogy affele ragadozó nyavalyát ne merészeljék ennekutánna eltitkolni.

Lett ugyan Posonyban ország gyülése, az midőn felséges Mária Theresia Magyarország királynéja nagy pompával Posonban die 25. Junij. megkoronáztatott, a bavériai elector is Károly Albert a koronázás ellen protestált, és Austriának felső részét Linez városából elfoglalta, s mivel sok ellenségi támadtak ő felségének, mellyek iránt panaszolkodott az ország

rendjei előtt ő felsége, azért is az egész ország ő felségének 30,000 gyalog katonákat a lovasságon kívül ígért. Lásd feljebb a t. n. vármegye parancsolatját Sub NB. A gyalog katonák is repartialtatván, azokból Körös városára esett 38, mellyeket minden halogatás nélkül a városnak meg kellett fogadni, de ruhát, fegyvert, köpönyeget, deli csizmát, és fehér ruhát a N. vármegye ígért, hogy fog nékiek készíttetni.

A Pest vármegye által állított 1600 lovas katonák két obesterség alá adattak, fele ment oberster Halász Péter keze alá, a másik rész oberster Beleznai János úr keze alá.

A mostani szoros circumstantiákra nézve felséges magyar királyné asszonyunknak olly parancsolatja érkezett, hogy az egész udvarával Buda várában szándékozik lejönni Octoberben.

Vácz városában 13 Novembr. N. vármegye gyűlést tartatott, mellyben az egész vármegyében lévő nemességnek jelen kellett lenni, az holott is a personalis insurrectio végett tractáltatott és megparancsoltatott, hogy ha valaki hívatalban volna is, és ha ámbátor parasztok közzé contribuálna is, jelen legyenek, másként a kik el nem mennének a praefigált N. vármegye gyűlésére, azután nemeseknek nem tartatnak.

Az állított N. Pest vármegye katonái November havában a táborrúl visszajövén, azonnal minden fegyvereiket, lovaikat az helységek bírái kezek alá vették, úgy Körös városa is. A körösi compagniának kapitánya volt Halász Sigmond úr. Azután a nemes vármegyének generalis gyülése lett Vácz városában 4-a Decembris, mellyben az parancsoltatott, hogy nem csak Körös városa, hanem minden helység conscribálná a maga visszajött katonáit, fegyvereit, lovait, és tudják meg a katonák közzül, kiknek lészen még kedvük a katonaságra, azok elöl álljanak, nem bocsátják el őket, hanem minthogy Saxoniában Tessin

nevü városban Oberster Halász Péter úr meghalván ott el is temettetett, a két említett N. Pest vármegye regementjébül öszveszedvén mind katonákat, fegyvereket, lovakat és több afféle szerszámokat, egy regularis regement lett, felállíttatott állandóúl, és felséges királyné asszony megegyezésébül Beleznai regementjének neveztetett, így tett szert reá Beleznai a regementjére, az egész vármegyének jó akaratjábúl ajándékon.

Tavali esztendőben a felállított regementre tett költség iránt a N. vármegye végsö computust kívánt tartani Aprilis havának 16-dik napján ugyan Pesten, azért hogy ezen munkának elvégezésére annyival is inkább nagyobb gyülekezet légyen, a N. vármegye egyszersmind generalis gyülést is rendelt ugyan azon napon, minden némü költségeknek számát, hogy t. i. minémü fegyvert, lovat, és arra való szerszámokat adtanak légyen önnön katonáiknak, a lovaik közzül hány veszett oda Silésiában? hány lustráltatott közzülök ki a commissarius által? a lustrának alkalmatosságával hány tartatott meg a regementnél? mindezeket jó számban vette Körös városa az úr processualis szolgabíró Kostyán Mihály urral; mentenek 7685 rh. forintokra, 22 ½ den., holott 95 katonának a ruházatját csak 15 forintjával számláltuk, egy lovat 35 ftban, 95 nyeregszerszámot 15 forinjával, 72 lovat adtunk Beleznai regementjéhez, 23 ló Silésiából kezünkhöz jött, annak a fáradsága oda vész, holott el is romlottak, lett azoknak ára fl. 805. Sátorokra adtunk 10 aranyat, baltákra, fazekakra 3 aranyat, négy hétig tartottuk a katonákat, csak öt krajczárral számlálván tészen fl. 232 xr. 30. Tartottunk 95 lovat 20 nap, a xr. hat tészen fl. 190. Handgelt 95 fr., borra és pálinkára ment 95 fl., és így ezeket meggondolván mennyi deperditája esett Körös városának, könnyen által láthatni, mert a város 95 katonát állított, annak ruhája a fl. 15, tészen 1425 fl., számlál-

ván 95 lovat a fl. 35, tészen 3325 fl. annyi nyeregszerszám a fl. 15, tészen fl. 1425, adott a város 82 karabélyt, adott a város 83 párpisztolyt a fl. 5, d. 50 tészen 456, den. 50, ezekhez adott a vármegye 121-t. Adott a város 67 kardot, a fl. 3 tészen fl. 201, ehez adott a N. vármegye 28-at, adott a város 72 puskatokot, a fl. 1. 25 tészen fl. 90, adott a N. vármegye 73-at, adott a város 92 pantallérszíjjat, vasastúl a fl. 1. tészen fl. 92, adott a város 85 kardszíjjat, a den. 50. tészen fl. 42 den. 50, ehez a vármegye adott 9-et a város adott 95 lódingot szíjjastúl karikákkal a fl. 1. 15, tészen fl. 109 den. 25, a város adott 95 tarsolyt szíjjastúl a. den. 95, tészen fl. 90. den. 25. Sátorokra adott a város fl. 41. den. 50. Baltákra, vasfazékra fl. 12, 37 ½ den. Négy hétig tartottuk a katonákat a xr. 5. fl. 237. 50 den. húsz nap 95 lovat tartott a város szénával, abrakkal a den. 10, tészen fl. 190. Mindezek a mint a város bírái által calculálódtak, könnyen több expensákkal együtt 9000 forintokra mentenek, végtére csakugyan valamellyeket bévettek, a többi pedig deperditában ment.

Ez időben négy portalis katonák is felállíttattak itt lakos nemes urak által az ország részérűl; közönséges megegyezésbűl az végeztetett, tanácsgyűlésnek alkalmatosságával, hogy minden nemes személy, a ki teleket bír, fizessen a város házához fl. 4; a telekek mentek 37 ½ és így menne 150 forint a város házához, a több residuitást pedig a közönséges város cassájábúl úgymint fl. 423, den. 87 ½ fizessék meg, mellyet meg is cselekedtek. A nemes vármegye ugyan azon négy katonákért kész pénzűl kívánt fl. 488, mellyet ki is pótoltak.

A város bírái ez időben változván die 24. Apr. főbíróvá lett N. Kalocsa András, második bíró lett Kovács János, de ez eret vágatván magán nyavalyáját azzal öregbítvén meghalálozott, kinek is helyébe Szépe István tétetett, ebben az időben az óra mutató

táblák a nagy toronyban ujonnan festettek meg pesti képíró mester által.

Anno 1743 Sz. György havának 24-dik napján a város főbírájának választatott N. Farkas János, második bírónak pedig Tóth Pál.

Említett főbíró N. Farkas János az utánna való 1744-dik esztendőben is maga hivataljában megmaradott, második bírónak pedig választotta maga mellé Baráth János tanácsbeli személyt. Ez időben currentáltatott hogy méltóságos Váczi püspök Gróf Althán Mihály Károly ő excellentiája önnön személye szerént a maga dioecesisit visitálni fogja, parancsoltatott valamint városi úgy minden helységek bírájinak, hogy a midőn titulált váczi püspök úr ő excellentiája említett visitátióval a városokra és falukra érkezend, a bírák, esküttek, és közönségesen a lakosok ő excellentiájához méltó venerátióval, tisztelettel és engedelmességgel, úgy embereihez teljes becsülettel s emberséggel lenni igyekezzenek. Azért is Körös városa meghallván hogy nevezett mélt. váczi püspök úr ő excellentiája Körösre jönne, die 26. Maij tanács gyűlést tartott, hogy holnapi napon lejendő ide jövetelekor minémű tisztesség tétessék ekképen határoztatott meg: 1° Tiszteletes körösi predikátor urak, úgymint T. Helmeczi István és T. Mocsi István úr, T. Losonczi István rector úrral a nemes tanácsnak tagjaival a temetőig ki fognak menni, mivel Alpár felől mondatik ide jönni, és ott ő excellentiáját köszönteni, oda pedig kocsi rendeltessék, hogy tiszteletes urak felülvén annál elébb a városban békísérhessék. 2-o Míg ezen köszöntés meglenne, a szőlőkön kivül a N. tanács közzül némellyek kocsin a lovasokkal együtt, kik hatvanan legyenek, holnap dél után egy órakor kimenvén, a mint az idő és alkalmatosság hozandja magával, mind addig ott várakozzanak, míg nem ő excellentiájával szemben lesznek, ott szerencsés jövetelit köszöntik, és onnan a lakosok a hintók előtt

megindúlván a városra szép rendtartással párosan jövén bévezessék, abban az hintóban, a mellyben maga ő excellentiája űl, két felől az hintó mellett, három három személy paripán kivont fegyverrel kísértessék, és bévezessék a városra az ő excellentiája számára rendeltetett házig, melly a quártély háznak hivattatik, ennek alkalmatosságával pedig kocsikon kimenők lésznek, nevezetesen: 1-ső kocsin Nyári Mihály és Pataki István úr, ki köszönteni is fogja, 2-ik kocsin Kalocsa András és Bajomi Péter, 3-ik kocsin Katona Gergely és Karai Gergely úr, 4-ik kocsin Pap István és Bozó Mihály úr, 5-ik kocsin Veres Pál társával, 6-ik kocsin és 7-diken a kik jövendők lesznek.

A toronyban vigyázzanak, és mihelyt meglátják hogy a szölők között jönnek, azonnal az harangokat megvonják és mindaddig harangozzanak mindnyája haranggal, míg nem a szállására beszáll. A N. tanács közzül lóháton fognak kimenni a több lovasokkal együtt: Tóth András, Tóth Pál, Ónadi István, Balla Gergely*), Laskai János, a kiknek is holnap tizenkét órakor, hogy a város házánál készek legyenek még ma meg kell hirdetni, kocsikat pedig többet állítsanak, mint sem most felírattattak, mellyekre ha szükség lejend, azonnal elől állhassanak.

Annakutána a templomban ment ő excellentiája, ott az ő felsége kegyelmes parancsolatja a visitatiorúl elolvastatott, úgy hogy ne vélje valaki, hogy magától cselekedné ő excellentiája; magával voltak több papi renden lévő fő személyek is, az holott T. említett körösi predikátor uraimék jelen lévén, T. Helmeczi István urat, mint öreget leűltette, nem sokat visgálta, mint ért a keresztségrúl és másokrúl mit nem? hanem T. Mocsi István urat és T. Losonczi István rector urat tudakozta ki légyen. Most említett T. Mo-

*) Maga krónikánk szerzője,

csi István úrnak külömb külömb féle kérdéseket tett, kivált Tisztelendő Vicarius úr Kálló Ferencz a keresztségnek végben viteléről és szorúlt állapotban való lehetőségéről, melly formában vett kérdések a papi rendet inkább illetik, mint sem a város lakosait, azért itt meg nem íródnak.

Ezeknek végben menetelek után a városból nagy tiszteletnek megadásával kikésértetett ő excellentiája a magunk városa határig Czegléd felé. Nem dicsekedhetik a város ezen esztendőnek szerencsés folyásával, mert mind a városban belől, mind külső hozzá tartozó határjaiban reménytelen iszonyú sok károkat vallott, a mint Junius havának 15-ik napján a budai kapunál egy háznál tűz támadván, annak eloltására a tornyokban harangok által mindennek hír adatott, eléggé szorgalmatosságát a város népe megmutatta, de nagy szél támadván harmadik, negyedik és ötödik házon is által vitte a szél a tüzet, úgy hogy széllyel futkosván az emberek soha sem tudták mit csináljanak, mellyiket oltsák, elannyira hogy a budai kaputúl fogvást a kecskeméti kapuig 92 ház és öt száraz malom tűz miatt megemésztettek.

Anno 1749. die 24. Apr. bíróságra választattak N. Farkas János és N. Veres Pál tanácsbeliek. Mindjárt 27-dik napján Aprilisnek ide való Szivos István leánya, Szivos Susánna, ki Buzogány Lászlóné, és ennekelőtte a Körösön lévő fundusbeli portióját Kecskemét városában lévő Tisztelendő piarista atyáknak örökösen eladta volt, mellyre a piarista atyák donatiót is nyertek M. Palatinus úrtúl, de minekelőtte magokat abban statuáltatták, egy esztendőnek eltélési előtt Váczon a nemes káptalanban revocálta, és azon portióbeli jussát hagyta az aquisitornak igaz maradékira, és így T. Piarista urak a reménylett jószágbúl minden törvénykezés nélkül kimaradtak.

A torony tetején lévő aranyos gombban tétetett egy réztábla, mellyre illyen írás metszetett: Anno 1758.

diebus mensis Julij. építtetett a torony teteje Nagy Körös városa által, úgymint reformáta religion lévők költségén. Elöljárói a városnak ezek voltak: T. Mocsi István és Szalai György predikátorok, Losonczi István professor. Főbíró Nyári Mihály, második bíró Balla Gergely, tanácsbeli személyek pedig Borotvás János, Farkas János curator, Kalocsa András, Bajomi Péter, Ónadi Kovács István, Bozó Mihály, Szépe István, Laskai János, ifjú Pap István, Gál István és Szíjjártó János, Borotvás István, Dús Gergely, idösb Pap István, Veres Pál, Nagy István uraimék. Notariusok Bensich József és Becse István, illyen cronosticonnal: Deo trIVno eCCLesIa reforMata nagy körösIna offert.

Ezen toronynak megépítése jóllehet a felsőbb hatalmasságoknak engedelmekből lett, még is mindazonáltal a tekintetes váczi káptalan megtudván a városnak illyen levelet írt, a mint következik: Amplissime Senatus. Quo marte dominationes vestrae perillustres turrim aedificare aut reparare contra positivas benignas resolutiones regias praesummant, ejusmodi indultum et facultatem producant, in casu enim contrario, solenniter ab incoepto aedificio inhibemus. Vacij. 13 Septembr. Anno 1758. Consistorium Episcopale Vaciense. (L. S.) A levélnek titulusa kivülről így vala: Amplissimo Senatui oppidi Körös, nobis observandissimis. Körös.

Erre a levélre Nagy-körösi tanács minden tisztelettel és becsülettel megfelelt, hogy t. i. addig hozzá sem fogott az építéshez, míg nem a felsőbb instantiáktúl engedelmet nyert. És így azoltától fogva a t. káptalan hallgat.

Oklevéltár.

I.

I. Ahmed.

Nagytiszteletű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak fűzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a köz ügyeket éles eszével rendezi, s a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak s a jóllétnek épületét szervezi, a szerencse és felség oszlopait szilárdítja, a legmagasb királynak (Istennek) különféle kegyeibe burkolt — Budának gondviselője Ali pasa vezírem [1]) (tartsa Allah örökké dicsőségét), és a szerencsések példánya, felségesek oszlopa, sok tulajdon egyesítője, ki a kincstárt jó cselekedetekkel gyarapítja, a magas királynak bő kegyében részeltetett — a közkincstárnak Budán könyvtartója [2]) (tartson örökké magossága), és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana [3]), Budának bírája (növekedjék jelessége).

Császári magas jegynek [4]) érkeztével tudva legyen, hogy jelenleg szerencsés udvaromhoz folyamodványt küldő kamara-jószágom Körös városa lakosainak részéről Bertók Diák nevű jobbágy érkezvén, azok általa felpanaszolták, miszerint ők salétrom készítéssel megbizottak közül valók, de szolgálatuk teljesítésekor háborúk ütvén ki, a seregek szorongatása és erőszakoskodása elől keresztyén földre menekültek, s ezután édesgetés következtében régi lakhelyeikre telepedvén, salétrommal foglalkoztak. Ez alatt őket a hűbértelkesek [5]) tized- és adószedők, sőt mások is ráfogással, hogy „telekkönyvbe írt jobbágyaik“ helyeikből elmozdítani és máshova szállítani akarják. Sürgetve tudaták aztán, hogy állapotukat szerencsés udvaromhoz terjesztik fel, miszerint ők, mint keresztyén földről édesgetéssel visszatért, megtelepedett, aztán salétrommal foglalkozott jobbágyok a hű-

[1]) vezir=ügyér=minister. — [2]) számadó. — [3]) szerzetbeli czím. — [4]) a császári magos jegy alatt a szultánnak hajtott kézvonása értendő, mellyet irnoka szokott a rendeletek felső részére írni. — [5]) kik telket bírtak, s ezért hadi szolgálatot teljesítettek.

bértelkesektől, biztosoktól és más egyéntől zavart és erőszakot ne szenvedjenek. Ennélfogva rendelvén, hogy a fennevezettek, mint régóta salétrommal megbizottak és szolgálatuk teljesítése alatt keresztyén földre menekültek, de onnan édesgetéssel visszaszállítottak, és kik régi helyeikre telepíttetvén, salétrom körüli szolgálatra vannak kinevezve, mint szolgálatban való jobbágyok senkitől se bántassanak; egyszersmind, hogy ezen ürügy alatt salétrommal foglalkozók közé másnak jobbágyai keveredvén, s ezek is édesgetéssel jötteknek mondván magukat, csupa ürügy és veszekedésre ne szolgáljanak, és rajtuk se történjék erőszak, — parancsoltam, hogy magos döntő itéletem érkeztével ez ügyben a kiadott főhatalmú parancsom szerint cselekedjetek, s a leírt módon salétrom körül foglalkozó serény jobbágyok újra mint előbb a fenírt szolgálatot teljesítvén, kerületi igazgatók, tized és adószedők és mások által zavarva ne legyenek, és erőszak ne történjék rajtuk. Ezek házuknál meg ne szálljanak, élelmöket erőszakosan el ne vegyék és elvenni ne engedjék. Szóval, a keresztyén földről némi okból jövő jobbágyokat kitelhetőképen védjétek és oltalmazzátok. Mivel szorongatás és kicsapongás következtében elszéledésök megeshetik, attól szerfelett ovakodjatok. Azonban ha másnak beírt jobbágyai eltávoznak, s erre megtelepedésük helyén tíz évig laknak, és mint ollyak beiratvák, az illyekre nézve ó törvény áll fenn, hogy őket édesgetéssel máshova szállítani és régi lakhelyökre telepíteni szabad. De a fenemlítettek számára, mivel a leírt módon keresztyén földről ide jövén salétrom körül foglalkoztak, e magos rendeletemet adom ki, hogy rajtok bántalom ne történjék. Ezért jelen parancsom erejénél fogva a nevezetteket akként bántatni ne engedjétek. Igy tudjátok és bemagolása után e császári döntvényt a nevezettek kezénél hagyván, a cs. jegynek higyetek.

Kelt 1614-d. martius 10-dikén.

Konstantinápolyban.

II.

I. Musztafa.

Nagytiszteletű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak füzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a közügyeket éles eszével rendezi s a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak és a jóllétnek épületét szervezi, s a szerencse és felség oszlopait szilár-

díja, a legmagasb királynak különféle kegyeibe burkolt. — Budának gondviselője Murteza pasa vezírem és tábornagyom, és a kormányzók és a nagyok példánya, minden nagynak és dicsőnek egyesítője, a teremtőnek bő kegyében részeltetett, Budának könyvtartója (tartson örökké magossága), és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, budai kádi (növekedjék jelessége). Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy császári kamarajószágomhoz tartozó Kőrös városának lakosai közül való s e jelen rendeletet elömutató Szerövék (?) és Nagy Benedek nevű jobbágyok ide jövén akként panaszkodtak, miszerint ők régóta salétrom készítők levén, ebbeli szolgálatukat teljesítik is. De ez alatt háborúk támadván, a seregnek erőszakától keresztyén földre menekültek volt. Később édesgetésre régi városukban telepedtek meg, de salétromkészítés alatt hűbértelkesek, tized- és adószedők és mások azt fogták rájok, hogy ők azoknak beírt jobbágyai volnának, s őket elszállítani akarják. Már pedig tudaták ezek, hogy a keresztyén földről édesgetésre visszatelepedő salétromkészítőket, hűbértelkesek, tized- és adószedők azt fogván rájok, hogy beírt jobbágyaik ne bántsák, 1614-dik Nov. 21-kén szerencsés küszöbömtől magos rendeletem kibocsáttatott. *) Jelenleg annak értelme szerint történendő eljárás végett császári döntvényemet kérték, s parancsoltam, hogy magos döntvényem érkeztekor az ügyet megvizsgáljátok, s ha a fenírt adatkor kezökbe magos rendelet adatott, s annak eltörlésére más ellenkező rendelet le nem érkezett, a szerint intézkedjetek, s ellenkezőt tenni ne engedjetek. Igy tudjátok, és megtekintése után e császári döntvényt a nevezettek kezében hagyván, magos jegynek higyetek.

Kelt 1623-d. junius 12—22-dikéig **)

Budán.

III.

IV. Murad.

Birák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírája (növekedjék jelessége).

---

*) Ilyen tartalmú az I. szám alatt közlött rendelet, melly azonban mintegy 8 hónappal előbb kelt az itt idézettnél.

**) A török okleveleken gyakorta szokott illy kifejezés fordulni elő a keletre nézve: egyik vagy másik hónapnak elején (1—10), közepén (10—20) vagy végén (20—29, 30 vagy 31-dik napján). Más eltérések, p. o. junius 12—22-dikéig, a keresztyén és mahomedán időszámlálás közötti különbségből erednek.

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy a császári kamara jószágimhoz tartozó Körös városának lakosai és e rendeletnek előmutatói ide embert küldvén felterjeszték, miszerint a városbeliek ennek előtte háború idejében a sereg kihágásától menekűlve elszéledtek, a körül fekvő helységek lakosai szinte mind egyig elfutván a helységekből kibujdostak. Erre ezen keresztyén földre távozott jobbágyok édesgetésre és bíztosító levelekkel felruházva visszatelepíttettek. A fenírt városba is jövén nehányan ott megtelepültek, s az óta már 20 év folyt le. Most azonban némelly hűbértelkesek magos rendelettel és jegyzőkönyv után készült másolattal lépnek elő, s azt mondván, hogy ők beírt jobbágyaik és jobbágyaiknak fiai volnának, őket a helyből kimozdítani akarják s ekként sanyargatják. Holott az tény, hogy a keresztyén földről jövő jobbágyokat, kik senkinek be nem írt jobbágyai, bár melly városban telepedjenek is meg, más hova szállítani nem szabad. Igy tehát, nehogy a fenírt városba telepedett jobbágyok bántassanak és tova szállítassanak, magos tekintélyű rendeletem folyt ki s parancsoltam, hogy az e tekintetben kibocsátott fő hatalmú rendeletem szerint cselekedvén tudd, hogy a leírt módon keresztyén földről városukra lakni jövő s ott megtelepedő jobbágyokat tova szállítani polgári törvénynyel ellenkezik. Ha pedig régi városukra hűbértelkesek jönnének, és őket elszállítani akarják, őket ezentúl más hova telepítéssel sanyargatni ne engedd. A keresztyén földről jövők bármelly helyen telepednek is meg, ott hagyd lakniok. Azt is felterjeszték, hogy a fenírt város lakosaitól buza- és bárány tizedet is szoktak követelni, tehát azt is meggátold. Az egyházi törvény ellenére, valamint a kitűnő polgári rendszer és császári rendeletemen kivül kinek se engedj valamit elkövetnie. A makacsokat s e szerint cselekedni nem szándékozókat, kiknek felterjesztése szükségessé válik, feljegyezd, s rólok értesítvén okává ne légy, hogy ez ügyben újra panasz emeltessék. Igy tudd, és megtekintése után e császári döntvényemet a fenírt város lakosainak kezében hagyván a magos jegynek higy.

Kelt 1624. Május 20—30-dikáig.

Budán.

IV.

Mohammed aga, abrak pénz fejében Szolnok kerületében való kormányzó! és ti, Szolnok és Hatvan várai fegyvereseinek tisztei! (növekedjék hatalmuk).

Tudva legyen, hogy a Budához tartozó Körös kamara javadalmú városnak szegény lakosai a budai tanácsnál felpanaszolták, hogy a szolnoki és hatvani harczosokból és másokból némellyek városukra jövén, élelmöket ingyen emésztik és borukat iván megrészegednek. Mikor aztán elmennek, huszárokkal szoktak találkozni, és ha bajuk történik, nekik tudja be, hogy hiszen az ő városukról jöttek s öket egyházi és polgári törvény ellenére sokszor bántja *). Ennek meggátlására rendeletet kértek, s az imént kibocsáttatott. Érkeztekor mindenki fegyvereseit keményen megintse, hogy a fenírt városban olly zsarlást el ne kövessenek, az engedetleneket pedig megbüntesse. Az oly fegyveresek miatt pedig, kik a városon kivül huszárokkal találkoznak és megsebesülnek, a fenírt város lakosai semmi szín alatt ne bántassanak. Az egyházi és polgári törvény ellen semmit nem követvén el, a rendelet szerint cselekedjetek, más képen tenni tilos.

Kelt 1643. Augustus 7-dikén.

(*Hely nélkül*).

V.

I. Ibrahim.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírája (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy törvényszéked alá tartozó Körös városának lakosai folyamodásban felterjeszték, miszerint ők császári hódítás óta **) salétromgyártással foglalkodván egyéb adók és terhek alól felmentve valának. Tudaták azt is, hogy ez ügyben 1632-diki Julius hó elején magos rendelet is adatott vala kezökbe. Jelenleg annak megújítása iránt kegyességért esedeztek; s parancsoltam, hogy engedelmességet igénylő magos döntő ítéletem érkeztekor a fenírt ügyre szerfölött vigyázz, s ha a fenírt városnak jobbágyai salétromgyártásban nem ernyedenek, s ha arra, hogy régi szokással és szabadságukkal ellenkezőleg némi terhekkel ne nyomassanak, a fenírt évben maga ez ügy iránt magos döntvény tettleg kibocsáttatott s azontúl annak ellenére más rendelet le sem érkezett, a szerint kell cselekedned, s az ellenkezőt teljességgel meg nem engedvén, milly módon üzték legyen a fenírt

*) t. i. a török.

**) I. Szulejman ideje óta, ki 1526—1566-ig szokott honunkban táborozni.

városnak jobbágyai régóta a salétromgyártást, azt ezentúl is akként üzzék, s te őket magos rendeletem s a szokás ellenére bántatni nem engedvén, az ennek előtte és most kibocsátott magos döntvényemmel ellenkező dolgot senkinek ne engedj tennie; a makacsot rendre útasítván, a felterjesztésre méltót feladván, e tekintetben új rendeletnek érkeztére okot ne adj. Igy tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higy.

Kelt 1644-d. Jun. 16—26-dikáig.

Budán.

VI.

I. Ibrahim.

Nagy tiszteletű ügyér, nagyságos tanácsnok, a világnak fűzője, a nemzetek intézményeinek elintézője, ki a közügyeket éles eszével rendezi, és a népek fontos dolgait helyes nézetével végezi, ki a birodalomnak és a jólétnek épületét szervezi, s a szerencse és felség oszlopait szilárdítja, a legmagasb királynak különféle kegyeibe burkolt, Budának gondviselője, Murteza pasa vezírem (tartsa Allah örökké dicsőségét) és a szerencsések példánya, felségesek oszlopa, sok tulajdon egyesítője, ki a kincstárt jó cselekedetekkel gyarapítja, a magas királynak bő kegyében részeltetett, a budai közkincstárnak könyvtartója (tartson örökké magossága) és a bírák s ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának bírája (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy császári kamarajószágom Körös városának lakosai és ezen rendeletnek előmutatói a budai tanácshoz folyamodványt adván be felterjeszték, miszerént ők salétromgyártó magán jobbágyok levén, mialatt foglalatosságukat üzék, ennek előtte a sereg üldözése elől keresztyén földre menekültek, később édesgetés következtében régi helyökre mentek lakni, és salétromot gyártanak. De a hűbértelkesek, tized- s adószedők és mások által zavartatnak, mikor ezek rájok fogják, hogy ők beírt jobbágyaik volnának. Tudaták pedig, hogy az iránt, miszerint efféle keresztyén földről városukba édesgetésre visszatért és salétromgyártó jobbágyokat, mint szokott szolgálatunkban levőket, kerületi kormányzók, tized- és adószedők egyikétől sem engedvén bántatni, náluk sok lovassal meg ne szálljatok, élelmet tőlük ingyen ne vegyetek, és venni ne engedjetek; szóval: hogy a fenírt módon jött

jobbágyokat illőn védjétek, és zsarolás által elszélyedésöktől ovakodjatok, 1614-diki november elején szeréncsés küszöbömtől magos döntvény lőn kibocsátva. Jelenleg azon magos rendeletemet elhozván, kérték, hogy az újra lemásoltassék, zsinormértékül pedig magos rendeletem bocsáttassék ki. Parancsoltam tehát, hogy magos döntvényemmel megérkeztökkor, ha a fenírt napon a felterjesztés szerint kezökbe magos döntvény adatott, s annak eltörlésére más rendelet le nem ért, a szerint kell intézkednetek, s ellenkező tettre engedelmet koránsem adnotok. De illőn figyeljetek rá, hogy ezen ürügy alatt, salétrom fejében, másnak jobbágyai ide ne vegyüljenek, nehogy az illyek is mondják, miszerint ők szinte édesgetésre jöttek vissza, s illy módon csak mentség, ürügy és vita támasztásra telepedvén meg, valakin ez úton zsarnokság ne történjék. Mind az egyházi, mind a polgári törvénynek, mind pedig ez előtt és most kibocsátott császári döntvényeknek ellenére senkinek nem engedvén valamit cselekednie, kihágást elkövetni ne hagyjatok. A makacsot lecsendesítvén, az ellenszegülőt felterjesztvén, a fenírt ügyben új panaszra okot ne adjatok. Igy tudjátok, és megtekintése után e császári rendeletet a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, a magos jegynek higyetek.

Kelt 1647-d. December hó 1—10-dikéig.

Budán.

VII.

IV. Mohammed.

Birák és itélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda bírája (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy hatóságod alá tartozó Kőrös városának császári kamarajószágomnak lakosai és e császári rendeletnek előmutatói, a budai törvényszékhez embert küldvén felterjesztek, miszerint ők a budai várban létező nyilvános puskaporgyárnál a szükségelt salétromot gyártják, mire ki is jelöltetvék. Ebben nem levén fogyatkozásuk, sőt a salétromhoz szükségelt fát saját pénzökön vevén, ennek jutalmául a budai vár s egyéb hely körül történni szokott erődítés, valamint akármilly teher alól jegyzőkönyvileg fölmentvék, s eddigelé nem is volt szokás őket a régen bevett szokás és a jegyzőkönyv ellenére valami teherrel háborgatni. Most azonban mentességökkel ellenkezőleg s a régi szokás ellenére a Buda várá-

nak erődítésével megbízottak tőlök is munkát követelvén, őket háborgatják, s ha ez fel nem függesztetik, minthogy szolgálatot tenniök teljes lehetetlen, egyetemleg kell kibujdosniok. Valameddig tehát kineveztetésöknél fogva salétromgyártásban nem ernyednek, hogy őket mindaddig az ó szokás és a jegyzőkönyv ellenére erődítéssel s egyéb módon ne terheljék, s ebben amazok meggátoltassanak, magos rendeletet kértek, s azért parancsoltam, hogy a fenírt ügyet megvizsgáld, s ha ők a leírt módon a budai puskaporgyárnál szükségelt salétrom körüli szolgálatra kijelölvék, s ezért jutalmúl erődítés meg egyéb teher alól fölmentvék, és a régi szokás valamint a jegyzőkönyv ellenére eddigelé bántatni sem szoktak, most pedig a felterjesztésként Budának erődítésével megbízottak, mentességük ellenére tőlök szolgálatot követelnek, s ha e bántalom tettleges, akkor ezeket abban meggátold, s a fenírt város lakosait az ó szokás, a jegyzőkönyv, s az elébb kibocsátott magos rendeletek ellenére Buda várának s egyéb helynek erődítésével ne terheld, valamint egyébként se háborgasd. Az ezt tenni szándékozót eltiltsd. A fékezhetleneket név és czím szerint feladván ez ügyben új panasznak érkezésére alkalmat ne adj. Igy tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higy. —

Kelt 1648. augustus 12—22-dikéig.

Budán.

VIII.

Jelen oklevél azért íratott, hogy jól őrzött Pesthez tartozó Körös városának Budai Lőrincz nevű birája s e nyugtatványnak előmutatója, Askutál *) jobbágygyal — a mult évi Oláh Mihály nevű birót törvényszék elé idézte s ott bepörölte, mondván: hogy a nevezett Mihály biráskodása alatt, az annak előtte biráskodó Budzsár (Boldizsár?) Márton és Dőri János nevű, Askutál (esküttt?) Varga Ferenczet, mert részeg volt, és a csendőrrel perpatvarkodott, a városból kiűzték. Ez Ócsára menvén, a mint ott letelepedni akart (Mihályhoz) híre jött, s onnan kihajtatja s Avagy-ba **) megy. Ottani megtelepedésekor átkozott hajdúk érkeztek s azt mondák, hogy őket Oláh Mihály és pedig azért

*) talán: esküttel.
**) Avaki?

küldte oda, hogy őt megöljék. Midőn tőle szabadságlevelét élőkérték, (hogy mutassa meg) 40—50 tallérját elvivén megsebesítették. Ez okból a könyvtartó úr ő méltóságához felterjesztvén a panaszt, hogy a bündíjt átvegye, mellyet ez ízben a város szegény jobbágyai fizessenek (így!) — valósággal a könyvtartó városbeliektől követeli a díjt. Erre az ügy felől Verebélyi Huszejn csendőrnagy kérdeték, s ő jegyét kihúzván, annak megtekintése után kisült, hogy Mihály az, ki a díj bünhödésre méltó s ez ügyben a fenírt város szegény jobbágyainak semmi vétségök. Felmentésökül tehát kihallgatás után az esemény leiratott és kezökbe adatott, hogy minden követeléstől mentve legyenek.

Kelt 1650. május hóban.

Elhadzs Verebéli Huszejn csendör.

IX.

IV. Mohammed.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda kádija (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy Kőrös városának lakosai s e rendeletnek előmutatói a budai tanácshoz embert és folyamodványt küldvén felterjeszték, hogy ők salétromgyártásra levén kinevezve, e szolgálatot évenként teljesítik, s hogy annak jutalmául többi tehertől mentvék, kezökbe ennek előtte magos döntvények adattak, s eddigelé a salétrom szolgálaton kivül egyéb teherrel nem is szoktak nyomatni. Most azonban e döntvények s az ó szokás ellenére Pentele palánkára kőszállítás végett 6 szekeret követelnek tőlük, s őket kajánul bántják. Hogy affélék megtoroltassanak, és az előbb kezökbe adott magos döntvények szerint tartozzanak cselekedni, magos rendeletet kértek, s ezért parancsoltam, hogy magos döntvényemmel megérkeztökkor a fenírt ügyet igasságosan megvizsgáld, s a kezökbe adott magos döntvényeket megtekintvén tudd, hogy ha tettleg a fenírt városi jobbágyok salétromgyártásra kinevezvék, s annak jutalmául egyéb teher és szolgálat alól fölmentvék, s ha eziránt ennekelőtte kezökbe adott magos döntvények léteznek, s ők eddigelé bántatni sem szoktak, ha továbbá jelenleg ama döntvényekkel s a régi szokással ellenkezőleg Pentele palánka építésére szekéradással terheltetnek, az nem szabad. A meddig ők határozott szolgálaton vannak s e tekintetben nem ernyednek, őket a kezöknél való magos

döntvények, s az ó szokás ellenére egyéb teherrel és szolgálattal nyomatni ne engedd, az ezt tenni szándékozókat megakadályoztasd. A makacsot rendre utasítván, az így nem cselekvőt pedig feladván, ez ügyben új panasz emelésre alkalmat ne adj. Így tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higy.

Kelt 1651. november 16—26-dikáig.

Budán.

X.

IV. Mohammed.

Bírák és ítélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Budának birája (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy a kamarajószágomhoz tartozó városok közől Körös városának lakosai s a jelen rendeletnek előmutatói, a budai tanács elé embert és folyamodványt küldvén felterjeszték, miszerint ha a fenírt városban némellyek tűzbe esnek, s ott elégnek, mások fáról és szekérről lehúllván vagy rájok fa és fal omolván, történetesen malomkerék alá jutván, vagy kútba zuhanván és villámtól sújtatván nagyot találnak halni, a becslők tőlök egyházi és polgári törvény ellenére vérpénzt követelnek, s őket más módon is nyomorgatják és ártalmukra vannak. Mivel magos rendeletet kértek, nehogy az akként Isten parancsából és mennyei határozat következtében megholtak miatt egyházi és polgári törvény ellenére sanyargattassanak, parancsoltam, hogy magos döntvénnyel az ember megérkezvén, igazságosan megvizsgáld, s ha úgy van mint felterjesztetett, akkor igazságos napjaimban a szegény jobbágyon akként történő elnyomásban teljességgel meg nem nyugszom; s ezért a fenírt városban ily véletlen eset következtében tűzben elégettek, fáról, szekérről lehullottak s azok miatt, kikre fa vagy fal omolt, vagy kik malomkerékbe sodortattak vagy kútba estek és villámtól sújtattak s elvesztek, ezentúl egyházi és polgári törvény ellenére a becslőknek és más egyénnek őket bántaniok mindaddig nem szabad, míg a rajtok elkövetett gyilkosság törvényesen be nem bizonyúl. Az e tekintetben cselekedni vonakodókat meggátold. Egyházi és polgári törvény ellen, valamint császári rendeleten kivűl kinek se engedj erőszakoskodni. A makacsot hallgatásra szólítván, s az a szerint tenni nem akarót név és czím szerint díjával együtt felad-

ván, ne okozd, hogy ez ügyben újra panasz érkezzék, és rendeletem még egyszer küldessék. Igy tudd, és megtekintése után e császári döntvényt a fenírt város lakosainak kezénél hagyván, magos jegynek higy.

Kelt 1654. Január hó 20—30-dikáig.

Budán.

XI.

Anno 1654. 14. Julij.

Posghay Ghergely parazna cselekedeteiről valo teörvény.

Mivel hogy ezen Posghay Ghergelly Baraczy Jánosne Eözvegyével Eörsebetthell nyilván valo paraznasaghokat sajatt élő eleven nyelveckell az mi törvény székünk előtt szabad akarattyok szeréntt proponalták; és az ő tisztatalan agyokbull származott (nagyob bizonysághnak okaért) fattyu gyermekek is nyilván és világossan fertelmes voltokatt megh bizonitotta: Ezokaért az mi igaz lelkeönk esméretiből származot törvény tételünk azon gonoz Adulteriumjokott illyetén Deliberatumban vötte.

Deliberatum. Mint hogy azértt ez megh irt Posghay Gergely ennek előtte valo felső esztendőkben is illyeten faytalan életben foglalatos lévén, s ackorbeli magha tötte Istentelen buyalkodásságról sayatt keze irasawall megh erősitvén, valo Reversionalist magha szabad akarattja szerénth kész volt ki adni Körös várossának böcsűllethős lakossinak, illyetén kötés és fogadass alatt: (be foghatatván uyobban az keresztyeni tarsassagha közé, elsőbenn is az ő ellene bűneivell megh bantota szent Istent, és az igaz hiveket az ő poenitentia tartassavall bűneiről megh követwén) Hogy ha ennek utanna illyetén faytalan és buya életben tapasztaltatik, tehatt minden gratia nelkűll seminemű Remediumockall nem obstalhatván, halálos büntetés szalljon fejire.

Mostan azért ackorbeli keze irassavall valo adta foghadassat violulwán s ujab fertelmességhet perpatralván, hamis hiti altal tötte foghadassavall az hatalmas Istent, és az igaz hiveket megh csalván, és az mi legh nagyob mostan az önön magha parazna agyaboll származott ártatlan kisdedet, mint magha vérét, véle edgyütt közösülő személlyel edgyütt, megh czalván hamis hitivel az ideghen Urak erős foghsaghaban eytette; tehatt az mi igaz lelkünk esméretiből pro-

nuncialtatott Executionk ez megh nevezet Posghai Gherghellytt az felső Magyar Országhi Magistratus kegyelme és büntetésse alá veti, mint nyilván valo paraznatt, hiti s foghadassa megh szeghte latrott, érdeme szeréntt méltonak az feő vételre is itéllyük.

Melly Executio celebralassan keczkemetthi Nömös Ghergely, Nömös János, Czeghledi Nömös Német András, Kőrös Péter, Nyarsapatthy Fekete Caspar és Pánthos Leőrincz Uraimek voltanak Jelen. Actum in Oppido Kőrös die et Anno supranotatis.

N. Kőrös városának 1636-ban kezdődő régi jegyzőkönyvéből.

XII.

Anno 1654. 29. Julij.

Pánczél Istvánné Eörsebet és Nagy Mihályné Susanna Eördöngeséggell vadoltatott varasló Aszonyok ellen valo Törvény.

Mi Kecskemeth várossában lakozo Convocatus Nömös és Eskütth Thanáczbeli Teőrvénytévő Halassy Mihály, Végh Mátthyas, Szűts Ambros, Czéghledy Joseph István, Nemet András, Abani Fittos Giörgy, Bari Dömötör, Keczkey Somodi Caspar, Fekete Mihály, Szent Királlyi, Szél András, Kottaczy Mátthe, Szent Lőrinczi Szekeress Jánoss, Totth Pethőr, Nyars Apáthy Biró Péter, Pánthos Lőrincz *); mind azoknak valakik ez levelünket lattandgyak, olvassandgyak a' vagy olvastatni hallandgyak, maghunk Tiztességhes köszönetünknek és szolgalatunknak aianlássa uthan Istentül minden jokatt kivánunk. Adván értéssére mindeneknek az kiknek illik, ez mi Törvény tételünk megh iratatassanak rendiben; hogy mi Convocaltatunk volth által Kőrössé, ac korbeli Kőrös Wárassának fő biráya Sziwos János Deák s-eő kglme mellett lévő böcsülethős Eskütth Thanaczbeli Uraim egyező akarattyokbull, ugyan várossokban talaltatott Pánczél Istvánné Eörsebet és Nagy Mihályné Susanna nevő Aszonyok, eördönghessi dolghockall vadoltatwán, Nemzetes

---

*) Ezen boszorkányégető törvényszékre, hihetőleg a főben járó ügy fontosságánál fogva, nem a rendes szokás szerént 3, hanem 7 szomszéd községből voltak a birák összehíva, u. m. Kecskemétről hárman, Czeglédről, Abonyról, Kécskéről, Sz. Királyról, Sz. Lőrinczről, és Nyárs-Apátiról, melly három utolsó helység ma puszta, ketten-ketten.

Vitézlő Raday András, Nömös Pest, Pilis, Solt Wármegyéknek Vice Ispán Urunk ki adta Commissionak ereje mellet, Ugyan ezen Nömös Pest Wármegye böcsülethös és Eskütt Assessorok Keczkemethy Nömös Bán Gergelly és Körössy Fűle István Uraimek által, Körös Várossa lakosinak Instantiayokra szedte felöll Specificalt Eördöghy Tudománnyal birok ellen valo igaz Tanuknak az ő nyelvek vallassay uthan Igaz lelkünk esmereti szerént valo Executiojara. — Az holott proponalvan elönkben Körös Várossabeli Uraink ezen Eördönghessek ellen szedetet Tanubizonyságoknak vallástételeket, és azok által executiott kivánván: Az szent Isten nekünk atta értenünk, azon Inquisitiokatt lelkünk esméreti szerent ventilalvan, azon reayok szedett Tanuk vallassiboll nyilvan valo Eördöghi Tudományokat bennek megh tapaztaltunk; nem taghadvan azt ezen Pánczélne az mi igazságh szerető Törvény székünk előtt Baranyaban tanulta Eördöghy Tudomanyatt, Ugy hogy az Leanzo Gyermeket, Ferfi Gyermeket igen könyen megh tudgya változtatni, és az medő Aszonyoknak is méheket megh nitván Szülőké teheti az ő tanulta eördöghy cselekedeti általl.

Az melly gonoz magha viselléssét ezen Pánczélne fejére megh Esküttt 4 Tanu bizonysághok is fateallyak utanna következendő Fatenseckell edgyött. Hassonloképpen ezen Nagy Mihálylne Susanna ellen valo Tanubizonysághtetelekbul is az ő Eördöghy Tudománya nyilwán és világossan ki teczik Fejére megh esküttth negy Tanuk nyelvek vallássiboll, és önön magha viselte gonoz cselekedetibeöll és teöb ellene Inquiráltatott Fassiokbull. Megh ponderalvan azért mind az két Eördöghy Tudománnyal vadoltatott Személlyek ellen valo Inquisitiokatt, az maghunk igaz lelkünk esméretit de kiváltképpen hatalmas Istennek paranczollattyatt előttünk viselvén illyeten Deliberatumot pronuncialtunk.

Deliberatum: Miwel hogy Istennek ő Felgének az ő Parancczollattya ez: Deut. 17. v. 6. Hogy két vagy három Embernek bizonyságh Tételére, megh öletessék az ki meghallando, de egy Tanunak bizonysaghtételére megh ne haltyon. Item. Levit. 70. v. 27. Akar Ferfiu akar Aszonyi állatt légyen, ha azokban eördöghy Jövendő mondásnak lelke leyend megh öletessenek minden ok vetetlen: köveckel veryetek azokatt agyon, az ő haláloknak ő magok az okay. Ez hatalmas Istennek rettentő Parantsollattyátt követvén mijs, igaz lelkünk esmeretibeöl származott Törvényünkell azon felöl praenominált Pánczel Istvánne Eörsebetet Nagy Mihálylne Susannawal edgyött, mint nyilvan valo Eördöghy Tudomá-

nyal biro bűvös bayossokatt, és Eördöghi Jövendő mondokatt érdemek szerent tüzes Halálra méltoknak itellyük.

Mely Inquisitiok által valo Executioyanak Celebralassa volt Kőrös Városa Házanall, felőll Speciűkalt Törvény tévő böcsületes Szemellyek altal, az mellyet Kőrös Wárossabeli böcsülethös Inhabitatoroknak az maghunk nevey alat kijs adgyuk nagyob bizonysághnak okaért; hogy walahova kivántatni fogh; azon Executionkal mindenütt gyamolithassak Igazsághokat, Kőrös Wárossa szokot élő peczétéwell megh erőssitvén. Isten velünk. Datum in Oppido Kőrös die 29. Junij. Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo QWARTO.

N. Kőrös városának 1636-ban kezdődő régi jegyzőkönyvéből.

XIII.

Jelen iratnak oka, hogy a kőrösi lakosok felpanaszolták, miszerint Nádor nevűnek piszkos tábora számára *) bizonyos mennyiségű lisztet és árpát követelnek tőlök. Hogy tehát útközben ne háborgattassanak, jegyet kértek, s az kiadatott, hogy őket senki ne bántsa.

Kelt 1658. augustus 19-dikén.

XIV.

IV. Mohammed.

Birák és itélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Buda kádija (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy császári kamarajószágom Kőrös városának lakosai s e jelen rendeletnek előmutatói császári táboromba embert küldöttek folyamodványnyal, miszerint valaki közzülök azelőtt történetesen tűzbe esvén vagy vízbe fúlván, a kerületi kormányzók, adószedők, csendőrök és más becslők őket e kitétel mellett: hogy városukban emberhalál történt, vérpénz követeléssel nyomorgatják. Mivel tehát az ily történetesen tűzbe esett, vízbe fúlt, vagy fáról, szekérről, háztetőről lezuhant, vagy faltól eltemetett holtakért birságnak követelése teljesen eltiltva van, parancsoltam, hogy magos döntvényem érkeztekor a fenírt ügyet megvizsgáld, s tudd,

*) Értendő ekkori magyarországi nádor Vesselényi Ferencz tábora.

hogy ha az való, a mint felterjesztetett, a jobbágyokon némiképen történő zsarlásban teljességgel meg nem nyugszom. Ezentúl a kormányzók embereiknek, kerület kormányzóknak, csendőreiknek és más becslőknek birság fejében tőlük egy oszporát s egy fillért sem engedvén venniök, őket semmi módon elnyomni ne hagyják. A kik e szerint nem cselekedvén, az egyházi törvényt nem teljesítik, azokat név és czím szerint császári táboromnál felterjeszd, hogy megfeddésökre bármily értelmű magos rendeletem érkezzék is, annálfogva kell majd intézkedned. Sem az egyházi, sem a polgári törvénynek, valamint császári rendeletemnek ellenére sem engedvén valakinek cselekednie, alkalmat ne adj rá, hogy ez ügyben újra ember jöjjön. Így tudd, magos jegynek higy.

Kelt 1664-d. September 11—22-dikéig.

Párkány térségén.

XV.

Birák és itélők büszkeségei, jelességnek és beszédnek bányái, — Buda, Pest, Szolnok, Hatvan és Szécsény birái (növekedjék jelességök), és a hasonlók s korabeliek büszkeségei a fenírt törvényszékekben lakó lovas és gyalog katonaságnak tisztei, tizedszedők és csendőrök, a tartomány nagyai és más tisztviselők (növekedjék hatalmuk).

A császári kamarajavadalmú Kőrös városának lakosai s a jelen sorok előmutatói a budai törvényszékhez folyamodványt adtak be s feljelenték, hogy most Fülek, Dévény, Korpona s egyéb keresztyén várakból némelly átkozott hajdúk és huszárok saját váraikba nem mennek, hanem a szegény jobbágyok városain és helységein barangolván, legott ételen és italon kivűl a jobbágyok gabnáját szekérre rakják, erőszakosan elviszik, barmaikat és igásaikat elhajtják, pénzöket és élelmöket kiraboljják, s a szegény jobbágyok közzűl néhányat elfogván hegyek és erdőkben körüljáratják és értök elvégre váltságdíjt szabnak. Mivel efféle zsarlásuk és kihágásuknak se vége se hossza, a jobbágyok elszéledni kezdének, s illy zavart állapotukat mind a két részen (keresztyén és török félen) is felterjeszték és elpanaszolták. Ez ügyben már a Fülek várában lakó pórlényegű keresztyének, szokásuk szerint törvényt *) szabtak, s ők a városaikra és helységeikre jövő s a fenírt módon zsaroló,

*) E szó: „törvén“ áll az eredeti török oklevélben is.

holmijokat és barmaikat elorzó, s szokat elhajtó nyomorúlt hajdúk és huszárok után vágtatnak s a megkerítettet megkötözvén lánczra füzik, ezután gyorsan hírt adnak mind a két részre. Ha az el nem fogható és csatára kész hajdút és huszárt két tollú fejszével és kapával megölik, nehogy kérdésre vonassanak a magyar nádortól *) kezökbe pecsétes döntő nyugtatvány adatott, s így hogy a fenírt módon a szegény jobbágyok mentek s ez ügyben szabadok legyenek, jelen rendelet adatott ki. Érkeztekor, hehogy a fenírt városokban és helységekben barangoló, jobbágyok vagyonát erőszakkal elvivő, barmaikat elhajtó zsarnok hajdúk és huszárokat, valahol csak rájok akadnak, üzőbe veszik, kézre kerítik, s elfogják, a csatába ereszkedőket pedig megölik, a szegény jobbágyokat egyházi és polgári törvény ellenére nem kell bántani és erőlleníteni, az ezt tenni szándékozót pedig meggátoljátok. Azonban vigyázzatok, nehogy a fenírt jobbágyok magok közt hadnagyot és tizedest **) kinevezzenek vagy zászlót kifejtsenek, aztán arra is, hogy ezen ürügy alatt az átkozott hajdú és huszár rablókon kivül kezöket más valakire ki ne nyújtsák. Ha pedig a nevezett átkozottakat agyon ütik, azt el ne titkolják, hanem a kormányzókhoz menvén, ott feljelentsék.

Kelt 1664-d. December 11-kén.

(Hely nélkül.)

XVI.

Körösi lakosok közül Korsos István felesége és Takács András felesége ..... ***) paráználkodván, a városi lakosokra ez által kár és zavar háramlik. Ennélfogva arra kértek engedelmet, hogy öket a városból kiüzzék. Az engedély megadatván, hogy más részről bántások ne legyen, kezökbe jegy adatott.

Kelt 1669-ben.

XVII.

IV. Mohammed.

Birák és itélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Buda birája (növekedjék jelessége).

---

*) Ekkor Wesselényi Ferencz.

**) Az eredetiben is „hadnák“ és „tizedes“ magyar szavakkal kifejezve.

***) Olvashatlan szó az eredeti törökben.

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy a fenírt törvényszék alá tartozó s e császári rendeletet elömutató körösi lakosok magos trónomhoz felterjesztek, miszerint ők a magos rendelet nyomán tartozott illetményt, adót és egyéb terhet lefizetni szokták, s ebben nem fogyatkozván, semmi tekintetben bántatni nem szokták. Most azonban a budái gyalogság, régi szokás ellenére sok szekeret, posztót, daru-tollat, azon kivül élelmet ingyen szedvén, rajtuk zsarnokoskodnak. Minthogy megtorlásuk iránt magos rendeletet kértek, parancsoltam, hogy magos döntvényem érkeztekor a fenírt ügyet igazság szerint megvizsgáld, s tudd, hogy ha e felterjesztéssel megegyez, igazságos napjaimban egyházi és polgári törvény ellenére a jobbágyok illyképeni sanyargattatása magos megnyugvásomat teljességgel nem bírja. Az említetteknek keményen szivökre kösd, hogy a régi szokás ellenére szekeret, posztót, daru-tollat és élelmet ingyen el ne vigyenek, s Te vinniök nem engedvén, öket semmi szín alatt ne bántasd, s a fenírt ügyben más rendeletnek érkeztét elé ne idézd. Igy tudd, magos jegynek higy.

Kelt 1676. Dec. 27—1677-d. Jan. 5-dikéig.

Drindpolyban.

XVIII.

IV. Mohammed.

Birák és itélők példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Mevlana, Buda birája (növekedjék jelessége).

Császári magos jegynek érkeztével tudva legyen, hogy a fenírt törvényszék alá tartozó Körös városának lakosai magos trónomhoz folyamodván felterjesztek, miszerint városukra átkozott hajdúk jövén, öket öldösni és üldözni kezdék, vagyonukat pedig és élelmöket elrabolták. Illy esetben mikor ők az átkozott hajdúkból törvényesen nehányat megölnek, a budai helytartók *) mind egyházi, mind polgári törvény ellenére tőlük vérpénz fejében 1000—1500 tallért követelnek s öket ekként sanyargatják. Mivel az iránt hogy polgári és egyházi törvény ellenére vérpénz fejében semmi ne követeltessék, magos rendeletet kértek, a rendelet, miszerint egyházi és polgári törvény ellenére ne bántassanak, kifolyt, s parancsoltam, hogy császári döntvényem érkeztekor az e tekintetben kibocsátott rendeletem szerint

*) T. i. maga Szulojdzeri.

cselekedjél, s a fenírt ügyet jól megvizsgáld, vajjon a felterjesztéssel megegyez-e, megegyeztének esetére pedig ezentúl rajtuk a budai kormányzók által, olly ürügy alatt, hogy hajdút öltek, törvényellenesen erőszakot elkövetni és tőlük vérpénzt szedni ne engedj. Az egyházi és polgári törvény s a császári rendelet ellenére senkinek sem engedvén valamit tennie, a fenírt ügyben új rendeletet ne várj. Igy tudd, magos jegynek higy.

Kelt 1677. Január 26—Február 4-kéig.

Drinápolyban.

XIX.

Jelen iratnak oka, hogy a budai törvényszék alá tartozó Kőrös városa jobbágyai közől jelen okiratnak előmutatói Furtus Pál, Furtus Gáspár fia, Gazár Pál, Gazár Gergely fia, és Mihály deák, Kis Albert fia, és mások mint felperesek, Handán csaus alperes ellen Ibn Abdallah elnöksége alatt a törvényszék előtt a pört megindíták, mondván: „Handán csaus, mint tolmács, a fenírt város lakosaitól élelmet, szénát, füstölt húst, vajat, tehenet, 20 szekér fát s egyéb eleséget évenként követelt minden császári rendelet nélkül s annak daczára, hogy a fenírt követelésnek elhárítására kezökbe főhatalmú rendelet adatott volt.“ Kérték tehát, hogy az megtekintessék s a fenírt czikkeket követelő Handán csaus meggátlására foganatba vétessék. Vallatás után Handán csaus mond, hogy a kőrösi lakosoknak régóta volt szokásuk afféléket tolmácsaiknak kiszolgáltatni. De miután a kezöknél volt magos rendelet Handán csaus előtt felolvastatott, és miután annak világos tartalmában a fenírt czikkeknek a tolmács számára kiszolgáltatása tiltva van, ennélfogva a magos rendelet szerint az említett Handán csausnak, daczára hogy tolmács, a fenírt város jobbágyaitól affélét követelni megtiltatott. Kezökbe tehát ezen kötelezvényt adtuk.

Kelt 1677. julius 19-dikén.

Felül: A parancs mint benfoglaltatik.

Muszthafa
budai kádi.

Aláírva:

Muszthafa csausnagy.	*Muszthafa* a nötlenek (seregnem) helyettes tiszte.	*Mehmed* önkénytesek helyettese.	*Elhadzs Mehmed* örök helyettes tiszte.
Ibrahim janczárok helyettes tiszte.	*Budakeszi Ahmed* aga.	*Mehmed efendi* könyvtartó.	

XX.

Körösnek valóságos birái, és más híres neves jobbágyok.

Értésül adatik, hogy a fenírt városnak lakosai a budai tanácshoz jöni menni szokott seregbelieknek elégséges élelmet szoktak adni, de ezek meg nem elégedvén vele, törvényellenesen elszedik holmijokat, s őket ekként bántják. Megakasztásukra rendeletet kértek, s az elküldetett. Érkeztekor illő, hogy az efféléket meggátoljátok, az ellenszegülőt pedig nyomban követvén, Budára hozzátok. Ti pedig, lovasok és gyalogok, ha csak fillérnyi zsarlásról hallunk valamit, az így kézre kerültek minden kegyelem nélkül, másnak példaadásul, meg fognak fenyíttetni.

Kelt 1684. Május hó 13-dikán.

(Hely nélkül.)
Buda.

XXI.

Kormányzó!

Hatalmas, méltóságos, jelen létéhez a könyörgésnek illő gyöngyeit és dícséretnek jeles újholdait ajándékoztunk után, értésül adjuk, hogy kerületében fekvő, Szeged alá tartozó császári kamarajavadalmú Körös városának lakosai közől Tasi Márton nevűnek 10 darab marhája eloroztatván, ő azok nyomát keresi. A körösiek szintén itt panaszkodtak, s ime ezért küldjük a barátságos levelet. Érkeztekor reméljük, hogy a jobbágyokat pártolni fogván, az e jegyet hozó fenemlített jobbágyok mellé biztos embert ad, miszerint mindaddig keressék, míg meg nem kerülnek. Önnek pedig legyen rá gondja, miként az illyen orzókat kézre kerítse és megbüntesse, a tartományról pedig a panaszokat elhárítsa. Ha a fenírt jobbágyok ügye ez ízben elhanyagoltatik, innen fognak megbízott emberek küldetni, mert a fenírt kerületből országról ide panaszra jövő jobbágy számtalan. Eddigelé is megannyi levél küldetett önhöz. Kormányzása alatt illyesminek történnie ildomos-e? Olly annyira értesítének (a jobbágyok) nyomorgattatásuk felől, miszerint ha a könyörülő kormány által e kerületben barangoló rablók meg nem lesznek büntetve s kiírtva, kibujdosásuk elkerülhetlen. Másként nem boldogúlhatnak. Alkalmasint az ide érkezett magos rendeletben s a fővezir ő méltósága leveleiben önnek meghagyatik, hogy a jobbágyokat pártolja. Hogy tehát annyian

nem ide, hanem Nándor-Fejérvárra menendnek a fővezirhez, az könnyen megtörténhetik s Önt azért értesítjük barátilag, hogy ott önről rosz szó ne hintessék. A fenírt ügyre tehát gondot fordítván, annyi rablót kézre kerittessen és őket büntetés alá vonja, miszerint a jobbágyok és alattvalók megmentetvén, békében élhessenek. Ekként tessék felfogni. Egyébiránt élete és rangja folyvást növekedjék!

(év nélkül.) Mehmed oghlu
Budán.

XXII.

Dzsäfer pasa *)

Ti, kik Iszlám serege részéről száguldozók és portyázók vagytok!

Értéstökre adatik, hogy Körös városának lakosai ide jöttek, s a múlt évi fejadót kifizették, s innen városukba visszaküldettek. A nevezettek személyén tehát, szekereiken és állataikon, valamint a városbeli lakosokon valami módon bántás ne történjék. A rendelet szerint cselekedjetek.

Kelt 1686-d. Julius 22-dikén.

Felül a nagy pecséten:
Bízom Teremtőmben,
Dzsäfer — szolgája.

XXIII.

A tanácstól kiadott jegy iratának oka, hogy a budai kincstár alá tartozó Körös városának lakosai, az e folyó 1688-d. évre jegyzőkönyvileg fizetni szokott adójukat elhozták, s azt egészben a császári tábor kincstáránál átadták. **) Mivel a fenírt adóból semmi fizetni valójuk hátra nem maradt, kezökbe e jegy adatott, hogy mástól ne háborgattassanak és újra adófizetésre ne szoríttassanak. Ezért is a tanács jegye szerint kell intézkedni.

Kelt 1688. Augusztus 18-dikán.

(Hely nélkül.)

*) Ekkor nándor-fejérvári, később 1687—1697 temesvári helytartó; elesett a zentai ütközetben 1697. Sept. 11-én.

**) Nándor-Fejérvárott. — Ez oklevélben Körös még mindig a budai kincstárhoz tartozónak van írva, jóllehet Buda és vidéke már ekkor nem volt a törökök birtokában.